

Tuhatilmeiset kannakselaishuvilat

– Terijoelta Pohjanmaalle siirretyt rakennukset

Elina Syväoja

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelma

Taidehistoria

Syksy 2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Elina Syväoja	
Työn nimi – Title Tuhatilmeiset kannakselaishuvilat – Terijoelta Pohjanmaalle siirretyt rakennukset	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Syksy 2018	Sivumäärä – Number of pages 109
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Maisterintutkielmani käsittelee Terijoelta 1910–1930-luvuilla Pohjanmaalle siirrettyjä huviloita. Venäjän vallankumouksen jälkeen huvilat jäivät tyhjilleen. Tarton rauhansopimuksessa 1920 raja Neuvostoliittoon sulkeutui ja Terijoki jäi Suomen puolelle. Suomen valtio huutokauppasi tyhjilleen jääneet huvilat ja niitä siirrettiin tuhansia ympäri nykyistä Suomea. Tutkielman tarkoituksena on lisätä tietoa siirretyistä rakennuksista ja koko ilmiöstä.</p> <p>Tutkielman taustan muodostavat ajan huvilakulttuuri sekä huvila-arkkitehtuuri. Myös Terijoen huvilasatuksen vaiheet kuvaillaan ja tarkastellaan, millainen Terijoen huvila on rakennuksena ja mitkä ovat sen tyypillisiä piirteitä. Teoreettinen tausta muodostuu siirrettyjen rakennusten kulttuuriympäristön muodostumisesta autenttisuuden ja integriteetin käsitteiden kautta.</p> <p>Huviloiden siirto on keskeisessä osassa tutkimusta. Huviloita siirrettiin rautateitä pitkin lähes joka puolelle Suomea, minne 1920-luvun ratatieverkosto ulottui. Tärkeimpänä syynä siirtoon oli edullinen hinta ja laadukkaana pidetty rakennusaine.</p> <p>Empiirinen osa koostuu Pohjanmaan, Etelä- ja Keski-Pohjanmaan maakuntiin siirretyistä huviloista. Aineistoni koostuu kenttätutkimuksesta, haastatteluista ja muista tiedonannoista, tutkimuskirjallisuudesta sekä arkistoaineistosta. Pohjanmaalle siirrettiin ainakin 40 huvilaa, joista muutama on purettu vuosien aikana. Osa rakennuksista siirrettiin jokaista rakennusosaa myöten, osasta tuotiin vain hirret. Rakennuksissa on yhä nähtävillä Terijoen huvilalle tyypillisiä piirteitä.</p>	
Asiasanat – Keywords huvilat, rakennuksen siirto, Terijoki, Pohjanmaa, kulttuuriympäristö	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston digitaalinen julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

SISÄLLYSLUETTELO.....	
I JOHDANTO.....	I
1.1 Tutkimusaiheen esittely.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	3
1.3 Tutkimusmenetelmät ja -aineisto.....	5
1.4 Aiempi tutkimustieto.....	6
1.5 Teoreettiset käsitteet.....	7
1.6 Tutkimuksen rakenne.....	10
2 HUVILAKULTTUURIN HISTORIAA.....	11
2.1 Katsaus kesäasumisen historiaan Suomessa.....	11
2.2 Kesäasutus Terijoella.....	14
2.2.1 Lahjoitusmaa-ajalta Venäjän vallankumoukseen – ensimmäinen huvilakausi.....	14
2.2.2 Vallankumouksesta talvisotaan – toinen huvilakausi.....	19
2.2.3 Mitä tehdä tuhansille tyhjiksi jääneille huviloille?.....	21
3 HUVILA RAKENNUSTYYPPINÄ.....	26
3.1 Huvila-arkkitehtuuria vuosisadan vaihteessa.....	26
3.1 Terijoen huvilat rakennuksina.....	30
4 RAKENNUSTEN SIIRTO.....	35
4.1 Rakennusten siirtämisestä.....	35
4.2 Huviloiden siirto Terijoelta.....	36
5 SIIRRETYT HUVILAT POHJANMAALLA.....	40
5.1 Pohjanmaalle siirrettyjen huviloiden rakennustekniikka ja arkkitehtuuri.....	42
5.1.1 Huviloiden tyylit, muoto ja koko.....	43
5.1.2 Perustus.....	44
5.1.3 Katto.....	45

5.1.4	Seinäpinnat.....	45
5.1.5	Ikkunat.....	47
5.1.6	Kuistit ja verannat.....	49
5.1.7	Väritys.....	50
5.1.8	Muut koristeosat ja yksityiskohdat.....	50
5.2	Pohjanmaan siirretyt huvilat.....	52
5.2.1	Lapua.....	52
5.2.2	Kauhava.....	58
5.2.3	Seinäjoki.....	60
5.2.4	Nurmo.....	70
5.2.5	Vaasa.....	70
5.2.6	Kokkola.....	77
5.2.7	Isokyrö.....	79
5.2.8	Kauhajoki.....	80
5.2.9	Kurikka.....	82
5.2.10	Kannus.....	84
6	HUVILAT KULTTUURIYMPÄRISTÖNÄ.....	86
7	YHTEENVETO.....	90
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	94
	KUVALUETTELO.....	103

I JOHDANTO

I.1 Tutkimusaiheen esittely

Tutkimuskohteeni on Karjalan kannakselta Terijoelta Pohjanmaalle 1910–1930-luvuilla siirretyt huvilat. Venäjän vallankumouksen jälkeen jäi Terijoelle tuhansia huviloita tyhjilleen, joita suomalaiset siirsivät rautateitä pitkin itselleen kodeiksi ja erilaisiksi toimitiloiksi. Tutkimuksen tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva huviloista, jotka on tuotu Terijoelta Pohjanmaalle. Terijoen huvilat valikoituivat maisterintutkielmani aiheeksi niiden erilaisen ulkonäön ja mielenkiintoisen historian vuoksi. Rakennukset poikkesivat täkäläisestä rakennustavasta omaperäisellä tavalla. Lisäksi erikoiset vaiheet rakennusten historiassa herättivät mielenkiintoni.

Terijoki¹ sijaitsee Karjalankannaksella, Suomenlahden rannalla, noin 50 kilometrin päässä Pietarista. Terijoki oli ennen 1800-luvun loppua syrjäinen kalastajakylä, jossa asui pääasiassa suomalaisia talonpoikia. Varakkaat pietarilaiset asettuivat Terijoelle jo lahjoitusmaa-aikana 1700– ja 1800-luvuilla. Tällöin Karjalankannas ajautui Uudenkaupungin rauhan jälkeen osaksi Venäjää ja kannaksen maat jaettiin Venäjän korkeimmalle aatelille. Huvila-asutus kasvoi voimakkaasti 1870-luvulta alkaen, kun Helsingin ja Pietarin välille rakennettiin rautatie. Pietarin läheisyys ja laaja hiekkaranta houkuttelivat kesäasukkaita Terijoelle. Tällöin alkoi Terijoen niin sanottu ensimmäinen huvilakausi.²

Vuosien 1870–1914 aikana Terijoelle saapui runsaasti rikkaita pietarilaisia kesävieraita parantumaan, lomailemaan ja nauttimaan auringosta. Kesäasukkaat rakensivat itselleen hulppeita, hyvin koristeellisia ja arkkitehtuuriltaan monimuotoisia huviloita. Huvila oli 1800-luvun lopulla rakennustyyppinä vielä uusi, mikä vaikutti rakennusten erilaisiin piirteisiin. Vaikutteita kannakselaiseen huvilarakentamiseen tuli niin talonpoikaisperinteestä, karjalaisesta rakennustavasta kuin Pietarista levinneistä innovaatioistakin. Yhteensä huviloita rakennettiin noin 10 000, suurin osa lähelle hiekkarantaa. Huvila-asutusta oli pitkin Suomenlahden rantaa, mutta Terijoki oli huvila-asutuksen keskus.³ Terijoen huvila-asutusta voi pitää jokseenkin poikkeuksellisena. Harvaan asutussa Suomessa ei juuri syntynyt tiiviitä huvilayhdyskuntia, vaan huvila-asutus keskittyi kaupunkien liepeille. Hankoon muodostettiin suunnitelmallisesti erityinen huvilakaupunginosa, josta

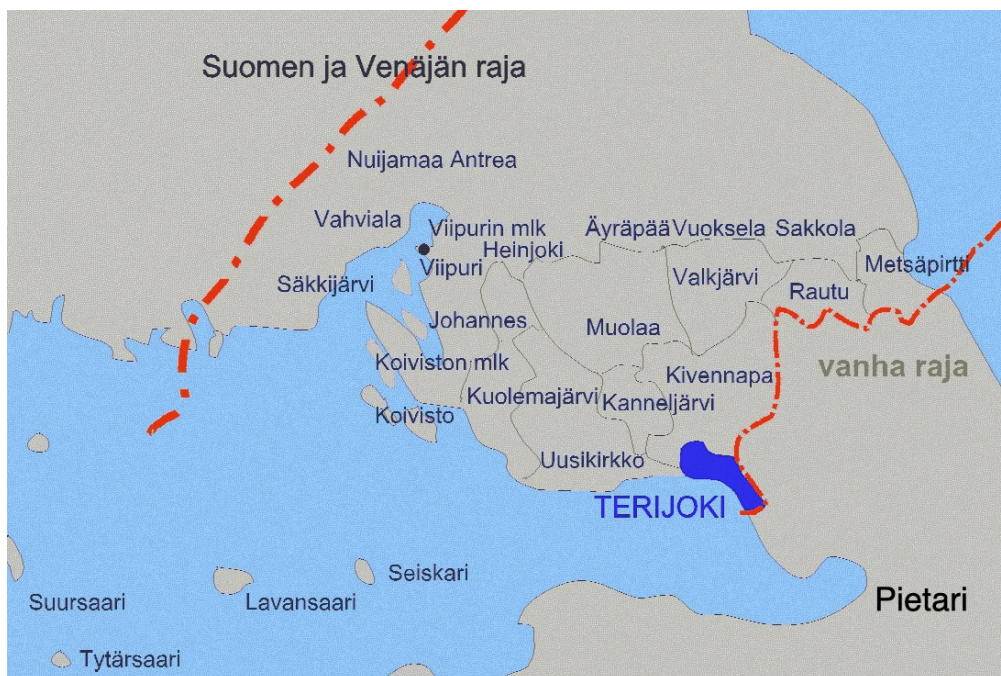
¹ Nykyinen Terijoki kuuluu Venäjään ja on osa Pietarin esikaupunkialuetta. Terijoen venäjänkielinen nimi on Zelenogorsk. Karjalan Heikkilä 2004, 14–15.

³ Strandman-Suontausta 1987. Turun yliopisto.

tuli varsinainen lomakaupunki. Terijoki oli samantapainen lomakeskus, jonne tarkoituksellisesti muodostettiin huvila-asutusta ja jossa suurin osa asukkaista oli kesää viettäviä lomalaisia.⁴

Venäläisten huvilaelämä päättyi, kun lähes satatuhatta pietarilaista joutui lähtemään Terijoelta vuonna 1917 bolševikkien vallankumouksen syttymisen jälkeen. Suomen itsenäistyttyä Terijoki jäi vuonna 1920 solmitun Tarton rauhansopimuksen mukaisesti Suomen puolelle. Suuri osa huviloista jäi tällöin tyhjilleen. Suomen valtion ulkomaisen omaisuuden hoitokunta teki päätöksen, jonka mukaan Terijoen kunta sekä muut kunnat, joiden alueella oli vallankumouksen jälkeen jäänyt tyhjiksi ulkomaalaisten huviloita, saivat myydä tai vuokrata huvilat, joiden omistajat eivät viiden vuoden kuluessa olleet ilmestyneet vaatimaan omaisuuttaan tai antaneet omaisuudestaan kirjallisesti mitään tietoja. Myöhemmin aika lyheni vuoteen. Harvoilta saatiin tietoja, koska monet olivat saaneet surmansa vallankumouksen levottomuuksissa tai paenneet ulkomaille.⁵

Terijoella elettiin 1920–1930-luvuilla toista huvilakautta, jolloin suomalaiset viettivät kesäänsä Terijoen hiekkarannoilla. Huviloihin asettuivat asumaan muun muassa useat suomalaiset taiteilijat. Terijokea mainostettiin Suomen rivierana. Samaan aikaan Suomen hallitus huutokauppasi tyhjilleen jääneitä huviloita ja niitä tuotiin eri puolille Suomea rautateitä pitkin. Tällöin myytiin noin 2000 suurinta huvilaa, mutta myös pienempiä rakennuksia, jotka siirrettiin eri puolille Suomea, enimmäkseen Etelä-Suomeen, mutta myös tutkimusalueelleni Pohjanmaalle.⁶

Kuva 1. Terijoen sijainti (Karjalan liitto ry 2018).

⁴ Viljo 1989, 110.

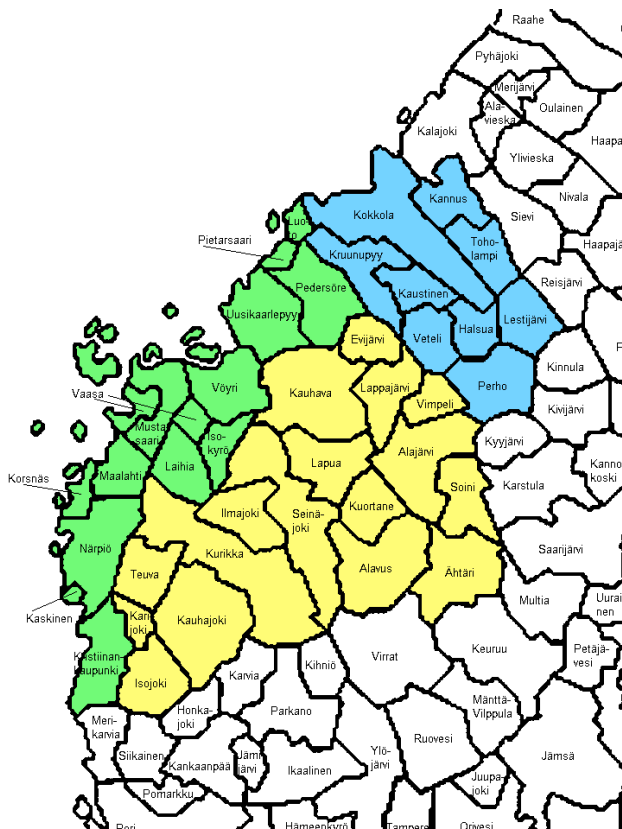
⁵ Heikkilä 2004, 39–40.

⁶ Heikkilä 2004, 39–40, 43.

I.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä ja tietoa Terijoen huviloista. Tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva Pohjanmaan alueelle siirretyistä rakennuksista. Aihetta tutkitaan ilmiönä, johon liittyy niin huvilatyyppin ja -kulttuurin historia kuin Terijoen huvila-alue ja rakennusten siirtäminen Terijoelta muualle Suomeen. Tutkimus keskittyy huviloiden rakennushistorian sekä rakennustekniikan ja arkkitehtuurin kuvailuun, mutta yhtä lailla pyrin tutkimuksessa kuvaamaan rakennuksen eri käyttövaiheita ja niihin liittyvää muuta historiaa niin Terijoella kuin Pohjanmaalla.

Alueellisesti aiheeni rajoittuu Pohjanmaan alueeseen, Keski- ja Etelä-Pohjanmaan sekä Pohjanmaan maakuntiin. Päädyin alueelliseen rajaukseen siksi, että kyseisen alueen aineisto osoittautui maisterintutkielman kokoiseen tutkimukseen sopivaksi. Pohjanmaa valikoitui alueeksi siksi, että se on maantieteellisen sijaintinsa vuoksi minulle läheisin. Ajallisesti tutkimukseni rajoittuu 1870-luvulta 1930-luvulle keskittyen 1920-lukuun, jolloin huviloita siirrettiin eri puolelle Suomea.

Kuva 2. Tutkimuksen maakuntarajaus, vihreä: Pohjanmaa, sininen: Keski-Pohjanmaa, keltainen: Etelä-Pohjanmaa (Ximfell, Suomen kunnat 2017).

Tutkimuksen konteksti rakentuu 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun huvilakulttuurista ja Terijoen huvila-alueen historiasta ja huvila-asutuksesta. Tutkimuksessa kuvataan huvila-alueen historiaa

alkaen noin 1870-luvulta, jolloin venäläiset alkoivat laajamittaisesti rakentaa alueelle huviloita ja päättyen toiseen maailmansotaan, jolloin Suomi joutui luopumaan Karjalankannaksesta.

Huvila-arkkitehtuurin kehitysvaiheet kuvailaan tutkimuksessa, koska sitä kautta on helpompi ymmärtää myös Terijoen huviloiden arkkitehtonista ilmettä. Tarkoituksena on kuvata, millaisia rakennuksia erityisesti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun huvilat ovat olleet rakennustekniikaltaan, arkkitehtuuriltaan sekä rakennusmateriaaleiltaan. Luvussa pyritään hahmottamaan, mitkä ovat juuri Terijoen huvilan tyypilliset ominaisuudet. Onko esimerkiksi jotain erityistä materiaalia, tekniikkaa, koristustyyliä tai muuta piirrettä, joka yhdistää juuri Terijoen rakennuksia? Eroavatko tyylipiirteet muista aikakauden huviloista? Onko rakennuksissa havaittavissa esimerkiksi venäläisiä tai karjalaisia tyylipiirteitä tai kuinka paljon rakennuksissa näkyvät itäiset tai toisaalta läntiset vaikutteet?

Huviloiden siirto on olennainen osa tutkimustani. Tarkoitus on selvittää, miten ja minne huviloita siirrettiin ja ketkä niitä siirsivät. Oliko taustalla yritystoimintaa vai siirsivätkö yksittäiset ihmiset rakennuksia? Huviloita on siirretty huomattavan paljon, joten oletettavasti rakennuksia siirrettiin jossain määrin ammattimaisesti. 1920-luvulla rakennukset on vielä siirretty suurimmaksi osaksi käsin ilman koneita, joten rakennusten siirto on vaatinut melko suuria ponnistuksia. Hirret on kuljetettu rautateitä pitkin, mutta rakennusosat on täytynyt ensin saada nostettua raiteille ja kuljetettua sieltä pystytyspaikalleen. Monet huvilat onkin pystytetty aivan rautatien viereen ehkä siirtämisen helpottamiseksi.

Terijoelta siirrettiin runsaasti kookkaita rakennuksia, mutta lähes yhtä paljon, ellei jopa enemmän, varsin tavanomaisia, pieniä 3–4 huoneen taloja. Kiinnostavaa on erityisesti se, miksi huviloita siirrettiin Suomeen niin suuressa määrin ja miksi siirtämistä pidettiin kannattavana. Terijoelta siirrettiin ympäri Suomea tuhansia huviloita, joten täytyi olla hyvä syy rakennusten siirtämiseen niin kaukaa. Syy siirtoon oli kenties edullinen hinta ja laadukkaana pidetty rakennusaines.

Tutkimuksen empiirisen osan muodostavat Pohjanmaalle siirretyt huvilat. Selvitän, kuinka paljon siirrettyjä rakennuksia on vielä jäljellä ja missä ne sijaitsevat sekä miten paljon rakennuksia on tyhjillään tai purettu. Tarkoitus on myös avata, missä käytössä huvilat ovat historiansa aikana olleet ja missä käytössä ne nyt ovat. Kartoitan myös, miten paljon Pohjanmaalle siirrettyihin huviloihin on tehty muutoksia. Todennäköisesti talojen koristuksia jätettiin pois, koska niitä pidettiin joko vanhanaikaisina tai liian venäläistyyppisinä. Koristeellinen venäläistyyli ei sopinut suomalaisille vaan he suosivat yksinkertaisempaa tyyliä. Rakennukset siirrettiin 1920–30-luvuilla, joten talot on pyritty ehkä päivittämään ajan tyyli-ihanteiden, eli klassismin, mukaisiksi.

I.3 Tutkimusmenetelmät ja -aineisto

Tutkimus on luonteeltaan laadullista ja empiiristä. Laadullisessa tutkimuksessa kohdetta tutkitaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti⁷. Tutkimus on empiiristä silloin, kun tavoitteena on kuvata ilmiötä ympäristössään joko suoraan havainnoimalla tai välillisesti ilmiöön liittyvien dokumenttien avulla. Empiirisessä tutkimuksessa tutkimustulokset saadaan tekemällä konkreettisia havaintoja tutkimuskohteesta analysoimalla ja mittaamalla sitä. Tutkimuksen keskiössä on konkreettinen ja koottu tutkimusaineisto, joka toimii tutkimuksen tekemisen lähtökohtana.⁸ Huvilarakennuksia tutkitaan tekemällä niistä konkreettisia havaintoja. Koko ilmiötä, johon kuuluu rakennusten lisäksi Terijoen huvila-alue ja rakennusten siirtäminen, tutkitaan saatavilla olevien arkistolähteiden ja kirjallisuuden avulla.

Tutkimus on tapaustutkimusta, koska tutkittava alue on rajattu, eikä tarkoituksena ole tutkia kaikkia Terijoen huviloita. Tapaustutkimuksessa ei ole tarkoitus tuottaa yleistettävää tietoa koko tutkittavasta ilmiöstä, mutta sen tuloksilla voidaan myös osoittaa olevan laajempaa yleistettävyyttä⁹. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään historiatutkimuksen ja vertailevan tutkimuksen tutkimustrategioita. Historiatutkimuksen avulla on mahdollista selvittää huvilarakentamisen historiallisen kehittymisen kokonaiskuva. Vertailevan tutkimusstrategian avulla voidaan selvittää valittujen tapauksien välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Keskityn rakennusten ulkomuotoon ja tarkastelen huviloiden piirteitä ja vaikutteita vertailemalla niitä ajanjakson rakennustaitteen ilmiöihin. Tyypittelemällä, luokittelemalla ja vertailemalla aineistoa voidaan siitä nostaa esiin tutkimuksen tulosten kannalta jotain keskeistä.

Selvitän kohteiden rakennushistoriaa, mutta en tee yksityiskohtaista rakennushistorian selvitystä tai inventointia huviloista. Rakennukset kuitenkin dokumentoidaan ja valokuvataan niin hyvin kuin resurssit antavat myöten. Rakennusten tarkastelu pyritään pitämään silti melko kokonaisvaltaisena, jolloin yksittäisiin kohteisiin ei pureuduta niin yksityiskohtaisesti.

Tutkimusaineistoni muodostuu tutkimuskirjallisuudesta, erilaisista lehtileikkeistä, arkistomateriaalista, haastatteluista, valokuvista sekä muusta empiirisestä kenttätutkimusaineistosta. Yhteisöpalvelu Facebook osoittautui toimivaksi apuvälineeksi rakennusten kartoittamisessa. Aktiivisten käyttäjien avulla sain tiedon useasta rakennuksesta, joista en muualta todennäköisesti olisi löytänyt tietoa. Osaan kerätystä aineistosta täytyy kuitenkin suhtautua varauksella.

⁷ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.

⁸ Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola & Himberg 2012. <http://www.jyu.fi/mehu>. Viitattu 14.9.2018.

⁹ Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola & Himberg 2012. <http://www.jyu.fi/mehu>. Viitattu 14.9.2018.

Tiedonannot ja muistitieto eivät välttämättä perustu tutkimustietoon vaan pikemminkin huhupuheisiin.

Tutkimusta hankaloittaa se, että tutkimusaineisto on melko hajanaista. Moni tutkimusalueeni rakennuksista on jo purettu eikä elossa ole enää henkilöitä, jotka olisivat eläneet huviloiden rakentamisen tai siirtämisen aikaan tai olleet siirtämässä rakennuksia. Onneksi aikalaistietoa on kerätty jonkun verran. Museoviraston Kansantieteen toimiston keruuarkiston kyselyt 1970–1980-luvuilta sisältävät arvokkaita aikalaiskuvauksia Terijoesta sekä rakennuksista.

I.4 Aiempi tutkimustieto

Aikaisempi tutkimustieto Terijoesta keskittyy lähinnä huvila-alueen historiaan. Terijoesta on kirjoitettu runsaasti muistelmateoksia, jotka eivät sinänsä ole tutkimustietoa, mutta sisältävät runsaasti arvokkaita aikalaiskertomuksia ja esimerkiksi rakennusten kuvailua. Liisa Hämäläinen on tehnyt Terijokeen liittyvästä muistelmakirjallisuuden representaatioista pro gradu -tutkielman, jossa esitetään, että Terijokeen liittyvä muistelmakirjallisuus on paikoin hyvin nostalgian sävyttämää¹⁰.

Terijoen huvila-asutusta poliittisena kysymyksenä on tutkinut väitöskirjatyössään Vilho Hämäläinen¹¹. Hän selvitti, mikä rooli Karjalan kannaksen venäläisellä kesäasutuksella oli Suomen ja Venäjän välisissä suhteissa Suomen autonomian aikana. Liisa Pyykönen on myös tutkinut Terijoen venäläistä huvilayhdyskuntaa pro gradu -työssään¹². Uusimmassa, vuonna 2015 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassa Reija Eeva käsittelee Terijokea matkailun näkökulmasta¹³.

Yksittäisiä huvilarakennuksia Terijoella ei juuri ole yksityiskohtaisesti tutkittu lukuun ottamatta Tampereen ammattikorkeakoulussa tehtyä opinnäytetyötä Terijoen Kellomäellä sijaitsevasta Villa Gernandtista¹⁴. Järvenpään siirrettyjä Terijoen huviloita on tutkinut Järvenpään taidemuseon amanuessi Tuomas Ravea¹⁵. Huviloita siirrettiin Terijoelta enimmäkseen Etelä-Suomeen. Järvenpäässä huviloita on ollut lähes 200, joista jäljellä on enää parisenkymmentä.

Pia Strandman-Suontausta on tutkinut pro gradu -työssään Karjalan kannasta huvila-alueena, mutta tutkimuksen keskeisessä sisällössä selvitetään myös Terijoen huvilan arkkitehtonista taustaa.

¹⁰ Hämäläinen 2010. Itä-Suomen yliopisto.

¹¹ Hämäläinen 1974.

¹² Pyykönen 1969. Jyväskylän yliopisto.

¹³ Eeva 2015. Turun yliopisto.

¹⁴ Koivusilta 2003. TAMK.

¹⁵ Ravea, muistiinpanot 2014.

Gradussa on tehty kattava selvitys huvila-rakennuksen historiallisista vaiheista ja selvitetty termin "terijokelaishuvila" muotoutumista. Strandman-Suontausta esittää, että termi "terijokelaishuvila" ei määritä mitään huviloiden piirteitä tarkemmin, vaan Terijoen huvilat voidaan piirteidensä mukaan jakaa erilaisiin tyyppeihin.¹⁶ Tutkimus käsittelee osin samoja aiheita kuin oma tutkimukseni, huvilatyypin kehittymistä ja Terijoen huviloiden tyylipiirteitä, joten gradu toimii yhtenä tärkeänä lähteenäni. Varsinkaan Terijoen huviloiden arkkitehtuurista ei ole muuta yhtä kattavaa esitystä. Osittain siksi, että näin laaja tutkimus Terijoen huviloista on jo olemassa, en käy arkkitehtuuria erityisen yksityiskohtaisesti läpi, vaan se on vain yksi osa-alue työssäni. Huvila-arkkitehtuuria ei muutenkaan ole kattavasti käsitelty kovin paljon. Syynä siihen on muun muassa se, ettei huvilaa rakennustyyppinä ole tarkasti määritelty ja ymmärrys siitä, mitä huvilalla tarkoitetaan, on historiansa aikana muuttunut. Huvila on rakennustyyppinä omakotitalon, kesämökin ja kartanon väliltä. Huvilamääritelmä vaihtelee myös maittain.¹⁷

Huvila-asutusta syntyi 1800-luvun lopulla Terijoen lisäksi moneen paikkaan ympäri Suomea. Näitä huvilayhdyskuntia on tutkittu jonkin verran niin rakennetun ympäristön kuin sosiaali- ja kulttuurihistorian kautta. Helena Soiri-Snellman on tehnyt kattavan selvityksen Ruissalon huviloista¹⁸. Ruissalon huvilaelämästä on puolestaan kirjoittanut Carola Rosengren¹⁹.

Tutkimusaiheeseeni liittyy myös rakennusten siirtäminen. Tiedetään, että rakennuksia on aina siirretty, niin osissa kuin kokonaisinkin. Rakennusten siirtämisestä löytyy joitakin käytännön oppaita, mutta historiallista katsausta rakennusten siirtämisestä ei ole tehty. Tieto siirtämisestä ja sen tavoista on siirtynyt sukupolvelta toiselle usein perimätietona. Tänä vuonna 2018 ilmestyi kattava hirsirakennuksen siirtämistä käsittelevä käytännön opas *Hirsitalo muuttaa – opas hirsitalon siirtäjälle*.²⁰ Teoksen tarkoituksena on tarjota arvokasta käytännön tietoa hirsitalon siirtämistä suunnittelevalle.

1.5 Teoreettiset käsitteet

Käsittelen tutkimiani huviloita *integriteetin* ja *autenttisuuden* käsitteiden valossa. Kyseiset käsitteet ovat maailman kulttuuriperinnön arvottamisessa tärkeimpiä kriteereitä²¹. Ne on määritelty kansainvälisissä asiakirjoissa, Naran dokumentissa vuodelta 1994 sekä Madridin asiakirjassa

¹⁶ Strandman-Suontausta 1987. Turun yliopisto.

¹⁷ Strandman-Suontausta 1987, 21–22. Turun yliopisto.

¹⁸ Soiri-Snellman 1985.

¹⁹ Rosengren 2003.

²⁰ Kuorikoski & Lönnroth 2018.

²¹ Teräväinen 2006, 20.

vuodelta 2011. Filosofit ovat vuosisatojen ajan keskustelleet käsitteistä, kuten jatkuvuuden, muutoksen ja totuuden käsitteistä, jotka kaikki ovat tärkeitä myös pohdittaessa autenttisuutta ja integriteettiä. Etymologisesti autenttisuuden käsite viittaa todenmukaiseen, sekä itsenäisenä ihmisen luomuksena että todisteena jostain.²² Autenttisuus viittaa rehellisyyteen, aitouteen ja alkuperäisyyteen. Autenttisuutta tutkittaessa tarkastellaan kohteen muotoa ja suunnittelua, materiaalia ja ainetta, perinteitä ja tekniikoita, paikkaa ja sijaintia, henkeä ja tunnelmaa sekä muita sisäisiä tai ulkoisia tekijöitä.²³ Autenttisuudessa tärkeää on kohteen totuudenmukaisuus ja uskottavuus, jotka ilmenevät sen aineellisten ja aineettomien erityispiirteiden kautta. Rakennuksen konkreettinen materia edustaa yhtä autenttisuuden ulottuvuutta. Materia sisältää myös aineettomia arvoja. Aineellisen autenttisuuden säilyessä tieto käytetyistä työskentelytavoista, työvälineistä ja ammattitaidosta välittyvät.²⁴ Autenttisuus ei ole uudelleen tuotettavissa²⁵.

Integriteetillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi rakennuksen tai materiaalin yhtenäisyyttä, kokonaisuutta, eheyttä tai koskemattomuutta.²⁶ Integriteetillä on seitsemän osatekijää: sijainti, suunnittelu, puitteet, materiaali, ammattitaito, tunne ja sopeutuminen²⁷. Seitsemän kohdan kautta integriteetti kuvaa sitä, kuinka hyvin alueen rakennuskanta on säilynyt maisemallisesti tai tyyllisesti yhtenäisenä²⁸. Miia Perkkiö käsittelee väitöskirjassaan rakennuksen käyttötarkoituksen muutosta *funktionaalisen* integriteetin kautta. Funktionaalisella integriteetillä hän tarkoittaa vanhan ja uuden käytön yhteensopivuutta, toiminnallista tasapainoa ja eheyttä.²⁹ Perkkiö sisällyttää funktionaaliseen integriteettiin myös visuaaliset, rakenteelliset ja kontekstuaaliset tekijät. Käyttötarkoitus vaikuttaa rakennuksen muotoon, rakenteisiin ja ympäristöön.³⁰ Funktionaalisen integriteetin kautta voidaan tutkia myös siirrettyjä huviloita, joiden käyttötarkoitus ja sijainti ovat muuttuneet.

Tutkimuksen huviloita tarkastellaan myös *kulttuuriympäristön* käsitteen kautta. Käsitettä on käytetty enimmäkseen viranomaistason näkökulmasta määrittämään eri aikoina arvokkaana pidettyä konkreettista ympäristöä. Käsitteellä ei ole arvoarausta. Kulttuuriympäristöä ovat yhtä lailla ihmisen aikaansaamat niin hyvinä kuin huonoina pitämämme ympäristöt.³¹ Käsitteen sisältö määräytyy kulttuurisesti kulloinkin omasta aikakaudestaan ja on myös yhteydessä kansainvälisiin käytäntöihin ja sopimuksiin³², kuten edellä esitetyt käsitteet autenttisuus ja integriteetti. Eri tahot

²² Jokilehto 2006, 2, 8. <http://www.ceci-br.org/novo/revista/docs2006/CT-2006-44.pdf>. Viitattu 30.10.2018.

²³ ICOMOS 1994, 47. http://www.icomos-isc20c.org/pdf/madridindokumentti_suomeksi08052014.pdf. Viitattu 31.10.2018.

²⁴ Paasmala 2014, 24.

²⁵ Teräväinen 2006, 20.

²⁶ ICOMOS 2011. http://www.icomos-isc20c.org/pdf/madridindokumentti_suomeksi08052014.pdf. Viitattu 31.10.2018.

²⁷ Teräväinen 2006, 20.

²⁸ Teräväinen 2006, 21.

²⁹ Perkkiö 2007, 223.

³⁰ Perkkiö 2007, 54.

³¹ Teräväinen 2006, 19.

³² Aarrevaara 2009, 110.

määrittelevät kulttuuriympäristön hieman eri tavoin. Ympäristöministeriön, Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Museoviraston ylläpitämässä Kulttuuriymparistomme.fi -palvelussa kulttuuriympäristö on määritelty seuraavasti:

Kulttuuriympäristö on syntynyt ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta ja siinä näkyvät ihmisen toiminnan jäljet. Kulttuuriympäristöjä ovat rakennettu ympäristö, muinaisjäännökset ja kulttuurimaisemat. Kulttuuriympäristöä ovat yhtä lailla jokaisen oma arkiympäristö kuin tunnetut ja suojellut kohteet.³³

Kulttuuriympäristö on fyysisen ympäristön lisäksi aineetonta, henkistä kulttuuriperintöä. Se voi yhtä lailla käsittää verkkoympäristöjä tai tarinoista ja muistoista koostuvia ympäristöjä.³⁴ Kulttuuriympäristön läheisiä käsitteitä ovat kulttuurimaisema, kulttuuriperintö, rakennusperintö ja rakennettu ympäristö. Käsitteet ovat hieman päällekkäisiä ja toisiaan tarkentavia. Kulttuuriympäristöjä ja rakennettua ympäristöä arvotetaan erilaisten kriteerien mukaan, joita ovat yhtenäisyys ja kerroksellisuus, edustavuus ja harvinaisuus, tyypillisuus ja ainutlaatuisuus.³⁵ Kriteerit on luotu aiemmin esiteltyjen autenttisuuden ja integriteetin käsitteiden pohjalta. Rakennusinventoinneissa arvot jaetaan vielä arkkitehtonisiin, historiallisiin ja ympäristöllisiin arvoihin³⁶.

Tutkimus kietoutuu kulttuuriympäristön käsitteen ympärille. Tutkimuksessani kulttuuriympäristö on käsite, joka kokoaa yhteen tutkimukseni osa-alueet Terijoen huvila-asutuksen, huvilarakennukset ja niiden siirron. Se on tärkeä käsite, koska ympäristöllä on ollut suuri vaikutus huviloihin ja niiden asukkaisiin, mutta huvilat ovat vaikuttaneet myös ympäristöönsä. Siirretyillä rakennuksilla on historiansa aikana ollut eri ympäristöjä, kuten Terijoen huvila-alue, josta voidaan erottaa historialliset ympäristöt sekä Pohjanmaan eri kuntien alueet, jonne huviloita on pystytetty. Venäläisten huvila-asukkaiden ja heidän rakennuttamien huviloiden muodostama kulttuuriympäristö Terijoella on kovin toisennäköinen kuin samojen rakennusten elämä Pohjanmaalla suomalaisten koteina tai kouluina.

³³ Ympäristöministeriö, Opetus- ja kulttuuriministeriö & Museovirasto. http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ ja_tutustu/Kulttuuriymparistomme. Viitattu 1.11.2018.

³⁴ KUOMA. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/mutku/oppiaineet/kuoma>. Viitattu 1.11.2018.

³⁵ Teräväinen 2006, 19.

³⁶ Kivilaakso. <http://www.mfa.fi/files/mfa/Rakennussuojelu/Rakennussuojelu.pdf>. Viitattu 1.11.2018.

I.6 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu seitsemästä luvusta. Johdannon jälkeen luvussa kaksi luodaan taustoittava katsaus huvilakulttuurin historiaan. Luvun tarkoitus on selkiyttää, miksi ja miten huvila-alueet syntyivät 1800-luvulla ja millaisia ne olivat. Terijoen huvila-asutuksen vaiheet 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan käydään myös läpi tässä luvussa.

Kolmannessa luvussa esitellään huvila-arkkitehtuurin historia ja tyylit pääpiirteittäin. Samassa luvussa luodaan katsaus Terijoen huvilaan, sen tyylipiirteisiin ja rakennustekniikkaan. Luku taustoittaa tutkimukseni empiiristä sisältöä, Pohjanmaalle siirrettyjä huviloita. Rakennusten siirtoon perehdytään luvussa neljä. Terijoen huviloiden siirrosta ei ole kovin paljoa tietoa, mutta luvussa käydään läpi kaikki, mitä rakennusten siirrosta olen saanut selville.

Viidennessä luvussa esitellään tutkimukseni empiirisen osan muodostavat Pohjanmaan maakuntiin siirretyt huvilat. Luvussa analysoidaan ensin rakennusten arkkitehtuuria ja rakennustekniikkaa. Huvilat esitellään vielä erikseen kunnittain. Luvussa kuusi käydään läpi huviloiden kulttuuriympäristön muotoutuminen. Luvussa pohditaan siirrettyjä huviloita tutkielmani teoreettisten käsitteiden autenttisuuden ja integriteetin kautta. Pohdittavana on myös rakennusten siirtäminen nykypäivänä. Lopuksi tehdään yhteenveto tutkimuksesta. Luvussa tarkastellaan tutkimustuloksia, tutkimuksen onnistumista ja pohditaan lisätutkimuksen aiheita. Lisäksi annetaan suosituksia siirrettyjen huviloiden säilyttämisestä tulevaisuudessa.

2 HUVILAKULTTUURIN HISTORIAA

2.1 Katsaus kesäasumisen historiaan Suomessa

Huvilarakentamisen alkamisen voidaan ajatella alkaneen Suomessa vasta 1700-luvun lopulla.³⁷ Kesäasutus saapui Suomeen Ruotsin kautta³⁸. Ainakin muutamilla tukholmalaisperheillä oli jo 1600-luvulla omia huviloita. Valistusaatteen myötä 1700-luvulla luonnonläheisyyden idea tuli suosituksi sivistyneistön piirissä. Aatteen myötä rikkaat kaupunkilaiset alkoivat hankkia huviloita maalta.³⁹ Ensimmäisiä kesäasuntoja olivat aatelisten kesäkartanot. Talvisin virkamiehet työskentelivät kaupungissa ja asuivat kaupunkiasunnossaan, mutta kesäksi he muuttivat kartanolleen maalle. Tällaisia kartanoita oli aina 1700-luvulta 1800-luvun lopulle. Huvilailmiön syntyvaiheita on kuitenkin vaikea ajoittaa, koska kesänvieton lisäksi kiinteistöillä oli paljon muitakin käyttötarkoituksia. Kesäasutus syntyikin siten, että ensin siirryttiin omiin maataloihin tai talonpoikaistaloista vuokrattuihin vieraspytinkeihin. Rakennukset eivät toimineet vain kesänviettopaikkana, vaan maatilan päärakennuksena. Siellä viljeltiin myös hyötykasveja, jotka säilöttiin talvea varten.⁴⁰

1800-luvun alkupuolen huvilat olivat yleensä melko kookkaita, ja siksi monet vuokrasivatkin vain osan rakennuksesta käyttöönsä ja jakoivat näin huvilan muiden kesänviettäjien kanssa. Varakkaat kaupunkilaiset saattoivat vuokrata koko talon maaseudulta kesän ajaksi sukulaisiltaan tai talonpojilta. Useimpien haaveena oli kuitenkin oma kesähuvila. Vähitellen syntyivät erilliset kesäasunnot, jotka yleistyivät 1800-luvun lopulle tultaessa.⁴¹

Huvilanomistukseen ja kesämuuton yleistymiseen vaikutti moni asia. Maataloudessa tapahtuneet muutokset, muuttovapautta rajoittavien säädösten kumoaminen, elinkeinovapauden esteiden poistaminen, tehdasteollisuuden synty ja kaupunkien merkityksen kaikinpuolinen lisääntyminen vaikuttivat kaikki osaltaan siihen, miksi kesähuviloiden omistus lisääntyi vähitellen.⁴²

Kesäasutuksen historia on erityisesti kaupunkilaisten kulttuurihistoriaa⁴³. Syy siihen, miksi kesäasutus yleistyi Suomessa vasta 1800-luvun lopulla, johtuu osittain kaupunkien maaseutumaisesta luonteesta vielä 1800-luvun alkupuoliskolla. Maalaiselämää ja luonnon läheisyyttä

³⁷ Vuori 1966, 29.

³⁸ Hämäläinen 1983, 4.

³⁹ Lampi 2007, 19.

⁴⁰ Rinne 2015, 17.

⁴¹ Vuori 1966, 29.

⁴² Vuori 1966, 34.

⁴³ Soiri-Snellman 1985, 19.

ei erikseen tarvinnut lähteä etsimään kaupungin ulkopuolelta. 1800-luvun loppupuolella teollistumisen myötä kaupungit kasvoivat. Sen myötä lisääntyivät saasteet ja erityisesti kesäisin kaupungit löyhkäsivät viemäreiden puutteen ja eläintenpidon vuoksi.⁴⁴ Maaseudulle paettiin nyt sen puhtaan luonnon vuoksi. Eino Jutikkalan mukaan kesäasutuksen historia onkin maallepaon kulttuurihistoriaa.⁴⁵ Romantiikan aikana syntynyt kunnioitus "hyödytöntä" luontoa kohtaan osaltaan lisäsi kiinnostusta asumisesta maaseudulla ja luonnon läheisyydessä.⁴⁶

Ajatus huvila-alueiden perustamiseen lähti osin puutarhakaupunkiaatteesta, jonka Ebenezer Howard kehitti Englannissa 1890-luvun lopulla. Idea levisi Ruotsin kautta Suomeen, mutta myös suoraan Englannista tai Saksasta. Puutarhakaupunki-ideologiassa haluttiin yhdistää maaseudun ja kaupungin parhaat puolet. Suomessa puutarhakaupunkiaatetta eivät edistäneet kaupunkien päättäjät vaan arkkitehdit ja liikemiehet.⁴⁷

Ensimmäiset kesänviettoalueet syntyivät suurempien kaupunkien läheisyyteen, kaupunkikeskustojen ulkopuolelle.⁴⁸ Huvila-alueita rakennettiin Ouluun, Pietarsaareen, Poriin, Turkuun ja Helsinkiin. Kaupunki liittyy olennaisesti huvilailmiöön, koska huvilaelämää pidettiin vastapainona kaupunkielämälle. Varsinkin kesämuuton alkuvaiheessa vain kaupunkilaisperheet hankkivat itselleen huviloita. Kulkuyhteyksien paranemisella oli suuri merkitys kesämuuton yleistymisen kannalta. Paikasta toiseen liikkumisesta tuli vaivattomampaa ja nopeampaa. Rautatie- ja laivayhteyksien avautuessa huviloita voitiin hankkia yhä kauempaa maaseudulta. Pohjanlahden rannoille ja saarille mutta myös rautateiden varsille rakennettiin tuhansia huviloita. 1880-luvulta lähtien huviloita alettiin rakentaa myös sisämaahan, järvien rannoille Asikkalaan, Espooseen, Tuusulaan sekä Lohjan ja Vihdin seuduille.⁴⁹

Rakennuksen arkkitehtoninen ilme on aina ollut asukkaan sosiaalisen aseman, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen vertauskuva⁵⁰. 1800-luvun loppupuolen huvilarakentaminen liittyy vahvasti porvarilliseen elämäntapaan. Porvariston rikastuminen vaikutti huvilarakentamisen syntyyn. Vaurautta haluttiin näyttää rakentamalla mahtipontisia kesäasuntoja. Huvilaelämä olikin osittain keino erottautua rahvaasta. Kuten porvarilliseen elämään kuului, porvarishuvilassa määriteltiin jokaisen käyttäjän tila ja paikka rakennuksessa. Julkinen ja yksityinen tila rajattiin tarkasti. Samaan tapaan kuin porvarillisessa kaupunkiasunnossa, myös kesähuvilassa yksi tärkeimmistä ominaisuuksista oli edustavuus ja siihen liittyvä julkisuus. Eteiset, salongit, ruokasalit ja kirjastot

⁴⁴ Rinne 2015, 17.

⁴⁵ Jutikkala 1967.

⁴⁶ Vuori 1966, 30.

⁴⁷ Hautajärvi 2011, 13–14.

⁴⁸ Rosengren 2003, 18.

⁴⁹ Vuori 1966, 32–34.

⁵⁰ Tuovinen 1992, 34.

veivät suuren osan huviloiden pinta-alasta, koska niillä oli selkeä sosiaalista elämää palveleva tarkoitus. Nämä huoneet myös sijoitettiin rakennuksen julkisivulle, kun taas yksityisemmät tilat, kuten makuuhuoneet, keittiö ja muut taloudenhoitajan tilat sijoitettiin kohti sisäpihaa. Huviloilla vietettiin usein vilkasta seuralämää. Huvila täytyi pitää koko kesän ajan edustuskunnossa mahdollisia yllätysvieraita varten. Huvilan töistä huolehti emäntä palvelijoidensa kanssa samaan aikaan kun mies kävi töissä kaupungissa. Työssäkäynnin mahdollisti säännöllisesti kulkeva höyrylaivaliikenne ja myöhemmin rautatie kaupunkiin.⁵¹

Olli Vuori jakaa Suomen kesäasutuksen muodostumisen kolmeen eri vaiheeseen: varhaiskauteen, vakiintumiskauteen sekä joukkokauteen. Varhaiskausi oli Vuoren mukaan ennen ensimmäistä maailmansotaa, vakiintumiskausi maailmansotien välisenä aikana ja joukkokausi toisen maailmansodan jälkeen. Tämän jaottelun mukaan tutkimukseni Terijoen huvilat on rakennettu varhaiskaudella. Tämän kauden huvila-asutus oli vielä verrattain vähäistä, keskittyi rannikkokaupunkien liepeille ja oli mahdollista vain varakkaille porvareille. Vakiintumis- ja joukkokausilla huvilanomistus lisääntyy ja myös keskiluokalla on varaa omaan kesähuvilaan. Huviloiden koko myös pienentyy koko ajan.⁵²

Kun maanosituslainsäädäntö vapautettiin vuonna 1895, huvilarakentaminen lisääntyi huomattavasti. Avautuneiden mahdollisuuksien myötä monen kaupunkilaisen tavoitteeksi tuli päästä muuttamaan maalle kesäksi. Kesäasunnon pystyi hankkimaan 1900-luvun alkupuolella pikkuporvaristo, johon kuului muun muassa virkamiehiä ja opettajia. Heillä ei ollut suurta palvelusväkeä, mutta usein ainakin yksi piika. Huvila oli pienempi versio 1800-luvun kesähuvilasta.⁵³ Jos työ- ja varallisuussuhteet sallivat, muutettiin maalle juhannuksena ja kesää vietettiin huvilalla aina syyskuun alkuun saakka.⁵⁴ Huvilalle muutettiin säännöllisesti joka vuosi kesäkuukausien ajaksi. Niin sanotulla tavallisella kansalla eli työväellä oli kesämökkiin varaa vasta 1920–1930-luvuilta alkaen, mutta silloinkin vapaa-ajan asumuksena toimi pieni lautamaja, jonne lähdettiin lauantaina työviikon jälkeen viikonlopun viettoon.⁵⁵

⁵¹ Rosengren 2003, 43.

⁵² Vuori 1966.

⁵³ Rinne 2015, 24.

⁵⁴ Vuori 1966, 35.

⁵⁵ Rinne 2015, 24.

2.2 Kesäasutus Terijoella

2.2.1 Lahjoitusmaa-ajalta Venäjän vallankumoukseen – ensimmäinen huvilakausi

Karjalan kannas on epäedullisen sijaintinsa vuoksi aina joutunut toimimaan rajavyöhykkeenä ja valtakuntien kiista-alueena.⁵⁶ Sodat ja rajariidat ovat temponeet raja-alueiden asujaimistoa puolelta toiselle. Pitkään, aina Pähkinänsaaren rauhan 1323 solmimisesta Uudenkaupungin rauhaan 1721, pysyi kannas osana Ruotsia. Ruotsin menetettyä valta-asemansa, joutui se luopumaan kannaksesta ja myöhemmin Suomen sodan jälkeen 1809 koko Suomesta.

Venäläishallinnon myötä alueella tuli voimaan lahjoitusmaajärjestelmä, jonka myötä suomalaisten talonpoikien vuosisatoja viljelemät maat jaettiin venäläisten kesken. Jo vuonna 1710 lahjoitettiin ensimmäiset maat venäläiselle ylimystölle ja vuosisadan lopulla koko alue oli erilaisina lahjoituksina.⁵⁷ Lahjoitusmaa-ajan maanomistusolot vaikuttivat osaltaan huvila-alueen syntyyn. Kannaksen väestö pysyi näissä olosuhteissa silti pitkään suomalaisena.⁵⁸ 1700-luvulla kannaksen väestö koostui pääosin suomalaisista talonpojista. Venäläisen hallinnon aikana suomalaisen talonpojan asema kuitenkin huonontui huomattavasti. Talonpoikia kohdeltiin lähes maaorjina.⁵⁹

Vuoden 1867 valtiopäivillä päätettiin, että Suomi ostaa lahjoitusmaat niiden venäläisiltä omistajilta ja että talonpojilla oli mahdollisuus lunastaa maat itselleen vuotuista maksua vastaan. Kesti kuitenkin kauan, ennen kuin talonpojat olivat saaneet lunastettua maat omikseen. Suomi sai ostettua lopulta vasta vuonna 1882 Lintulan lahjoitusmaan, johon Terijokikin kuului. Ehtona oli, että valtio sitoutuu ostaessaan maat huolehtimaan vanhojen venäläisten asukkauden oikeuksista. Lisäksi alueella oli isojako suorittamatta. Vaikka sitä varten oli tehty mittauksia jo 1700-luvulla, saatiin isojako suoritettua loppuun vasta vuonna 1895. Perintökirjat jaettiin vuonna 1902, ja vasta tämän jälkeen oli talonpojilla täydellinen omistusoikeus maihinsa.⁶⁰

Vuonna 1882 Suomen senaatti asetti niin sanotun Lintulan komitean, jonka tehtäväksi annettiin huvilaolojen järjestäminen ennen isojaon päättymistä sekä ehdotuksen tekeminen sellaisten uusien tilojen muodostamiseksi, jotka voitaisiin palstoittaa huvila-asutusta varten.⁶¹ Kun Suomen valtio

⁵⁶ Hämäläinen 1974, 15.

⁵⁷ Strandman-Suontausta 1987, 6. Turun yliopisto.

⁵⁸ Karste-Liikkanen, Vilkuna & Valonen 1968, 102.

⁵⁹ Kähönen 1982, 9.

⁶⁰ Kähönen 1982, 9.

⁶¹ Paloposki 1936, 12.

1870–1880-luvuilla lunasti lahjoitusmaat, oli sen tarkoituksena ilmeisesti auttaa talonpoikia ja luoda kannakselle vahva maanviljelijäväestö. Todellisuudessa kävi päinvastoin. Suomen valtion toimet edesauttoivat maiden siirtymistä venäläisille. Valtio alkoi harjoittaa tonttikauppaa jo ennen isojaon lopullista toteutumista. Tontteja siis myytiin ennen kuin talonpojilla edes oli niihin oikeutta.⁶²

Terijoelle oli rakennettu lahjoitusmaa-aikana jo 28 huvilaa. Venäläiset olivat alkaneet rakentaa huviloita Terijoella jo 1820-luvulla, jolloin he vuokrasivat Lintulan maa-alueita huvilan rakentamista varten⁶³. Vuonna 1890 perustettiin kaupantekoa varten erityinen huvilakomitea, joka ryhtyi myymään palstoja. Komitea tarjosi ostettavaksi Terijoella 63, Kuokkalassa 37 ja Raivolassa 12 palstaa.⁶⁴ Innokkaita ostajia ilmaantui toistasataa, niin paikkakuntalaisia suomalaisia talonpoikia kuin venäläisiä. Valtio myi lähes poikkeuksetta tontteja mieluummin venäläiselle ostajalle kuin suomalaiselle. Enemmän pelättiin sitä, että venäläiset eivät muuttaisi alueelle ja toisi mukanaan paikkakuntalaisille lisäänsiomahdollisuuksia ja valtiolle tullituloja, kuin sitä, että alue venäläistyy.⁶⁵ Ajateltiin myös, että suomalaiset ostaisivat maita vain keinottelumielessä tarkoituksenaan myydä palsta myöhemmin puolta kalliimmalla venäläisille. Vuosina 1890 ja 1903 poistettiin vielä venäläisten omistusoikeutta vaikeuttavat rajoitukset, jolloin venäläisten oli yhä helpompaa hankkia uusia tontteja. Laissa määriteltiin suomalaiset ja venäläiset kiinteistön omistuksessa samanveroisiksi. Venäläiset suuryritykset alkoivat nyt ostaa maatiloja ja palstoittivat ne huvilatonteiksi.⁶⁶

Ennen Terijoen huvila-asutusta, Suomi oli toiminut pietarilaisten matkakohteena kylpyläinnostuksen alettua. Höyrylaivayhteys Helsingistä Tallinnaan ja Pietarin edustalle Kronstadtin avattiin jo 1830-luvulla. Pietarilaiset tulivat kylpylälaitoksiin, Helsingin Ullanlinnaa sekä Itä-Suomeen Lappeenrannan ja Savonlinnan kylpylälaitoksiin. Imatran koskesta tuli nähtävyys Saimaan kanavan valmistuttua vuonna 1856.⁶⁷ Muutama vuosikymmen sen jälkeen, kun muualle Suomea oli kohonnut huvila-asutusta, huomattiin Terijoen potentiaali huvilaseutuna.

Vähitellen Terijoelle alkoi muodostua varsinainen huvilakeskittymä. Varakkaat pietarilaiset muuttivat kannakselle viettämään kesiään. Pietarin läheisyys olikin yksi syy siihen, miksi Kannakselle muodostui niin merkittävä huvila-asutus. Lisäksi Suomen puolella sijainneet laajat, hiekkaiset merenrannat soveltuivat kesänviettopaikaksi paremmin kuin Pietarin suoperäinen seutu.⁶⁸ Puhdas

⁶² Kähönen 1982, 20.

⁶³ Soiri-Snellman 1985, 20.

⁶⁴ Tuokko 2000, 66.

⁶⁵ Karste-Liikkanen, Vilkkuna & Valonen 1968, 98.

⁶⁶ Tuokko 2000, 68.

⁶⁷ Strandman-Suontausta 1987, 4. Turun yliopisto.

⁶⁸ Karste-Liikkanen, Vilkkuna & Valonen 1968, 7.

ilma, kaunis luonto ja rauhallinen ympäristö viehättivät pietarilaisia, mutta myös Suomen vapaampia oloja tsaarivaltaan verrattuna pidettiin yhtenä syynä lähteä Terijoelle.⁶⁹

Tärkeä syy Terijoen huvila-alueen kasvuun oli lisäksi rautatieyhteyden valmistuminen vuonna 1870. Kesä-asutusta syntyi ensin Pietaria lähinnä olevalle rannalle, josta se levittäytyi kohti Viipuria ja sisämaata. Rautatieyhteyden myötä myös pohjoisemmille sisäjärvien alueille alkoi todellinen venäläisen huvila-asutuksen vyöry näihin aikoihin. Vilkkaimmillaan kesämuutto oli 1890-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan saakka. 1900-luvun alussa Terijoelta lähti kesäisin päivittäin noin 80 juna. Lähtijöitä ja tulijoita oli kumpiakin vuodessa yli 300 000.⁷⁰

Terijoen kylä kuului Kivennavan pitäjään vuoteen 1909 saakka, jolloin se itsenäistyi omaksi pitäjäkseen. Aluksi Terijoen pitäjään kuului vain Terijoki ja Kellomäki. Muut kylät, Kuokkala, Haapala, Puhtula ja Tyrisevä, liittyivät Terijokeen myöhemmin.⁷¹ Vaikka huvila-asutuksen ydinalueeksi katsotaan Terijoki, rakennettiin huviloita myös muualle Karjalan kannaksen rannikolle. Huvila-asutuksen ydinaluetta oli Suomenlahden rannikko Rajajoelta Seivästölle ja Pietarin radan varsi Rajajoelta Perkjärvelle, mutta viimeisinä vuosina ennen ensimmäistä maailmansotaa, rakennettiin huviloita myös sisämaahan kauas merestä.⁷²

Ylivoimaisesti eniten huviloita rakennettiin kuitenkin Terijoen ja Kivennavan kuntiin. Vuonna 1908 huviloita oli Terijoella 1400, Kuokkalassa 762, Ollilassa 440, Kellomäellä 500, Raivolassa 574 ja Tyrisevällä 200, Uudellakirkolla 123 ja muissa pienemmissä kylissä 222. Kesävieraita oli monin verroin enemmän. Vuonna 1905 kesäasukkaita oli 55 000, kun kylän omia asukkaita vain 2400. Rantavyöhykkeellä oli lähes 10 000 huvilaa, joissa kesiä vietti 450–500 perhettä.⁷³ Viimeisimmät venäläisten huvilat valmistuivat 1910-luvulla. Ennen ensimmäistä maailmansotaa venäläiset omistivat yli puolet palstatiloista. Ulkomaalaisia huvilanomistajia tuli kahdestatoista maasta, eniten Saksasta.⁷⁴ Vuodet 1900–1905 olivat kaikista vilkkainta rakentamisen aikaa Terijoella. Huvilakauden päättyttyä vuonna 1918 oli vierasmaalaisten omistuksessa suuri osa tonteista. Eniten maata oli päätynt vierasmaalaisille Uudellakirkolla, yli kolmasosa pitäjän pinta-alasta.⁷⁵

Talonpojat eivät aluksi suhtautuneet nopeasti kasvavaan huvila-asutukseen. Huvilapalstojen omistajat sulkivat tiet rannoille, kielsivät karjanpidon ja hiekanoton alueiltaan. Talonpojat yrittivät ostaa ranta-alueita, mutta Suomen valtio oli luvannut turvata huvila-alueiden

⁶⁹ Kähönen 1982, 16.

⁷⁰ Heikkilä 1982, 11.

⁷¹ Sevón. http://vanha.karjalanliitto.fi/karjalan_liitto/jasenyhdistyssivut/terijoki-seura_ry/kotisivu/terijoen_yleisesittely/terijoen_historiakatsaus. Viitattu 2.10.2018.

⁷² Tuokko 2000, 66.

⁷³ Vuori 1966, 32.

⁷⁴ Tuokko 2000, 68.

⁷⁵ Tuokko 2000, 68.

edut ostatestaan lahjoitusmaat lampuodeille jaettavaksi.⁷⁶ Kesävieraat halusivat ostaa runsaasti maata huviloidensa paikoiksi. Monet kannakselaiset myivät maitaan, mutta useimmat antoivat maat mieluiten vuokralle. Huviloita olivat omistaneet 1800-luvun lopulla asti vain varakas väestönosa. Vuosisadan lopulla myös keskiluokka, virkamiehet ja konttoristit pystyivät viettämään kesää Terijoella, mutta he eivät omistaneet huvilaa vaan vuokrasivat sen paikkakuntalaisilta.⁷⁷ Kun vuokrattavista kesäasunnoista alkoi olla pulaa, ryhtyivät paikkakuntalaiset vuokraamaan asuntojaan kesäkauden ajaksi ja muuttivat itse saunakamariin, aittaan tai jopa navettaan.⁷⁸ Vuokralla asuminen oli yleisin kesäasumisen muoto vielä 1880-luvulla.

Vähitellen pietarilaiset alkoivat hankkimaan omia huvilapalstoja. Velkaantuminen ja köyhyys olivat merkittävimmät syyt siihen, miksi suomalaiset päätyivät myymään maataan. Muita syitä olivat maanomistajan sairaus tai vanhuus, mutta tontteja myytiin myös rikastumismielessä.⁷⁹ Talonpojat eivät usein ymmärtäneet lainkaan maansa arvoa vaan myivät maat ahdingossaan ostajan tarjoamaan hintaan. Talonpoika saattoi saada 2000 ruplaa tilastaan, jonka uusi omistaja myi jopa 60 000 ruplalla.⁸⁰

Terijoki oli niin suosittu kesäpaikkana, että jopa kauas meren rannasta, keskelle metsää pystytettiin pietarilaisten huviloita, sen jälkeen kun hyviä tonttipaikkoja ei enää ollut jäljellä.⁸¹ (kuva 3.) 70 kilometriä pitkä rantahiekkavyöhyke oli valtion maata ja yhteistä rantaa, jolle ei ollut lupa rakentaa. Suomalaiset talonpojat alkoivat rakentaa mailleen huviloita ja vuokrasivat niitä pietarilaisille kesävieraille. Vaatimattomia pikkuhuviloita kyhättiin nopeasti pystyyn keinottelutarkoituksessa, koska niistä saatiin hyvä vuokra kesältä. Vuokrattavaksi tarkoitetuissa huviloissa ei asuttu talvella⁸². Joillakin talonpojilla oli jopa toistakymmentä vuokrattavaa datšaa. Ne erosivat toki laadultaan huomattavasti rikkaamman väestön loistohuviloista, mutta myös niille löytyi vuokraajansa.⁸³

⁷⁶ Tuokko 2000, 66.

⁷⁷ Terijoen huvilaelämän vaiheet – Terijoen merikylpylä 5-vuotias 1928, 21.

⁷⁸ Strandman-Suontausta 1987, 8. Turun yliopisto.

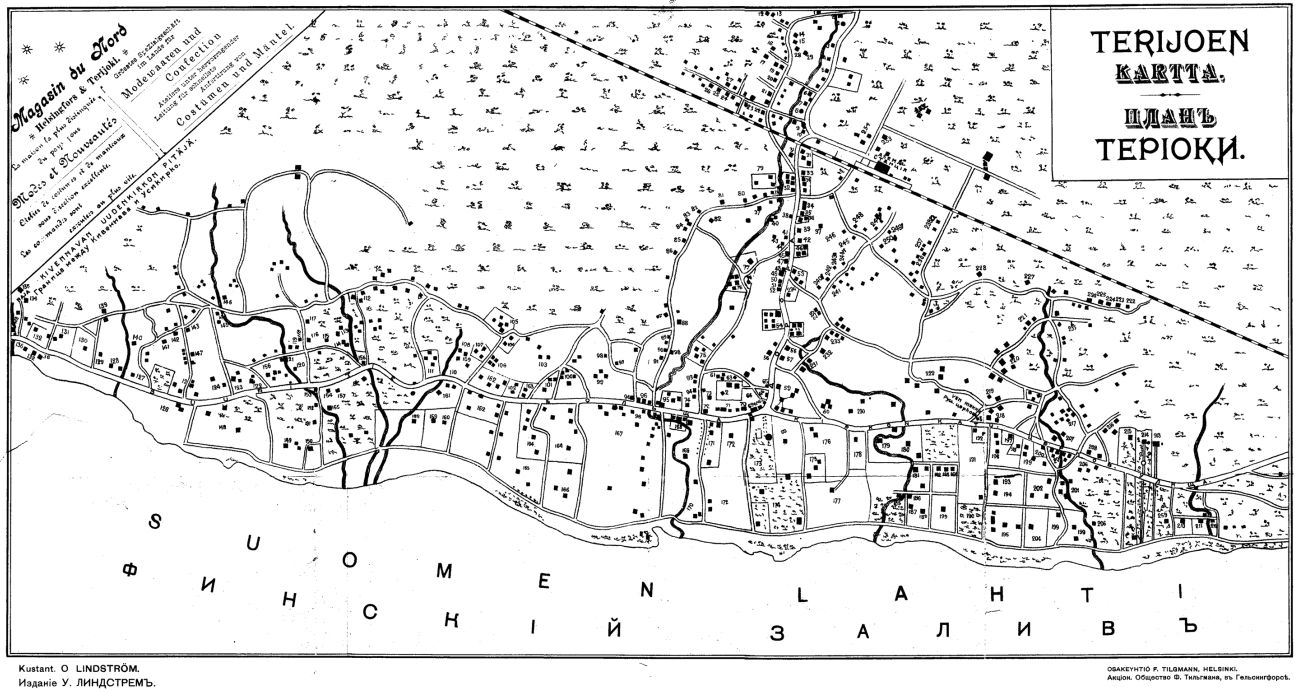
⁷⁹ Karste-Liikkanen, Viikuna & Valonen 1968, 101.

⁸⁰ Kähönen 1982, 25.

⁸¹ Heikkilä 1982, 16.

⁸² MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973.

⁸³ Tuokko 2000, 68.

Kuva 3. Terijoen opaskarttaan vuodelta 1902 on merkitty mm. huvilatontit⁸⁴ (Karjalan liitto ry).

Huviloita oli huvila-asutuksen alkuvuosina rakennettu sopimattomiin paikkoihin ja asentoihin naapurihuviloihin nähden. Osa huviloista oli lisäksi rakennettu melko vaatimattomasti ja alkoivat olla korjauksien tarpeessa. Nämä syyt johtivat siihen, että erityisesti vanhemmista huvilarakennuksista tuli osalle omistajista taakka. Ongelmaa ei ratkaistu korjaamalla tai purkamalla rakennus vaan tuli hoiti asian. Rakennuksia poltettiin vakuutusrahojen toivossa, ja usein rakennuksista maksettiinkin vakuutettu summa, koska harvoin tutkittiin tarkemmin, oliko palo tahallaan sytytetty vai ei. Yksin ensimmäisen maailmansodan syttymisen aikaan syksyllä 1914 paloi 22 huvilaa.⁸⁵

Huviloiden suuri määrä ja asukasluvun kohoaminen rautatieyhteyden myötä kesäisin jopa 80 000–90 000, johti siihen, että rakentamista oli pakko ryhtyä suunnittelemaan. Terijoella aloitettiin rakennuskaavoitus, mikä oli melko harvinaista maalaiskunnassa. Koivikossa ja Kellomäellä kaava ja katujärjestelmä voitiin piirtää selkeäksi ruutukaavaksi. Koivikon alueen kaava oli myös erikoinen siksi, että se sisälsi runsaasti uusien huvilatonttien varauksia.⁸⁶

Elintaso Kannaksella nousi kesävieraiden ansiosta. Töitä riitti niin miehille kuin naisille. Kun tieto hyvistä työansioista kantautui ympäri maan, tultiin myös muualta Suomesta kannakselle töihin.⁸⁷

⁸⁴ Karttaan liittyi luettelo rakennusten omistajista ja käyttötarkoituksista. Karjalan liitto ry.

http://vanha.karjalanliitto.fi/karjalan_liitto/jasenyhdistyssivut/terijoki-seura_ry/kotisivu/karttoja. Viitattu 22.11.2018.

⁸⁵ Paloposki 1936, 140.

⁸⁶ Paloposki 1984, 306–308.

⁸⁷ Paloposki 1936, 29.

Kannakselaisten maanviljelijöiden tuotteet, liha, vilja, perunat, maito ja voi sekä vihannekset ja marjat menivät kuin kuumille kiville. Pienviljelijät toimivat kesäisin ajureina ja naiset toimivat kesävieraisten palveluksessa kotitaloustöissä. Moni talollinen siirtyi pelkästään hevosmieheksi, mikä tarkoitti sitä, että heidän maansa jäivät täysin hoitamatta. Tämä osaltaan vaikutti siihen, että huonosti hoidettu maatila velkaantui ja se jouduttiin myymään.⁸⁸

Huviloiden rakentaminen vaati enemmän työväkeä, lisäsi puutavaran menekkiä ja nosti maan hintoja. Kesävieraat ostivat lisäksi lähes rajattomasti puutavaraa ja halkoja. Kadunlakaisijoita, tilkitsijöitä, lasinleikkaajia, tinaajia, läkkiseppiä sekä muuta työväkeä tuli rusaasti Pietarista kesäkuukausien ajaksi Terijoelle. Puolasta tuli paljon työväkeä, usein kaikista raskaimpiin töihin. Kirvesmiehiä, *lotniekkoja*, tuli myös Venäjältä, mutta useimmiten rakennusalan töihin tultiin Suomesta.⁸⁹ Huviloita tulivatkin rakentamaan suomalaiset kirvesmiehet niin Kannakselta kuin muualta Suomesta⁹⁰. Pohjalaiset olivat Antti Paloposken mukaan salvu- eli hakkuumiehinä huomattavasti edellä muista⁹¹. Pohjanmaalta tiedetään lähteneen ainakin rakennusmestari Salathiel Angermanin rakentamaan huviloita Terijoelle. Hän jäikin perheineen vakituiseksi asukkaaksi Kuokkalaan. Häntä sanottiin vankaksi ja vakaaksi pohjalaiseksi.⁹²

2.2.2 Vallankumouksesta talvisotaan – toinen huvilakausi

1900-luvun alun venäläisvuosina alkoivat suomalaiset pohtia rajaseudun turvallisuutta. Suomen autonomiaa pyrittiin vähentämään sortovuosien aikana ja myös Terijoella herättiin pelkoon alueen venäläistämistä.⁹³ Huhut Viipurin läänin liittämistä osaksi Venäjää olivat omiaan aiheuttamaan epäluuloa pietarilaisia kesävieraita kohtaan. Paikkakuntalaisten kirjoituksissa esitettiin usein, että venäläisillä oli tavoitteena venäläistää koko huvila-alue ja saada sitä kautta alueella enemmän valtaa venäläisille. Totuudenmukaisempaa alueen venäläistymiseen on kuitenkin pidetty Pietarin läheisyyttä.⁹⁴ Olihan huvila-alue jo silloin melkein Pietarin esikaupunkialuetta. Epäluulo heräsi myös toisessa osapuolella. Terijoen laulujuhilla, joiden tarkoituksena oli nostattaa isänmaallista henkeä,

⁸⁸ Karste-Liikkanen, Viikuna & Valonen 1968, 100.

⁸⁹ Karste-Liikkanen, Viikuna & Valonen 1968, 106.

⁹⁰ Heikkilä 1982, 15–16.

⁹¹ Paloposki 1936, 29.

⁹² Koukku, kirjallinen tiedonanto 2.5.2017.

⁹³ Kähönen 1982, 37.

⁹⁴ Strandman-Suontausta 1987, 11. Turun yliopisto.

esiintyi useita suomalaisia taiteilijoita.⁹⁵ Kun venäläisille selvisi juhlien tarkoitusperät, alkoivat karkotukset ja kotietsinnät. Moni juhlilla esiintyjistä karkotettiin.⁹⁶

Elokuussa 1914 puhjennut maailmansota kuitenkin lopetti venäläisten huvilaelämän, eikä aluetta liitetty Venäjään. Maailmansodan syttyminen aiheutti paniikin Terijolla lomaa viettäneissä venäläisissä. Hiekkarannat tyhjenivät ja junissa oli valtava tungos. Vaikka osa venäläisistä vielä jäi huviloilleen, viimeistään vuoden 1917 vallankumous säikäytti pietarilaiset lähtemään. Samana vuonna Suomi itsenäistyi ja raja Neuvostoliittoon sulkeutui. Seuraavana vuonna syttynyt Suomen sisällissota piti rajaseudun rauhattomana aina Tarton rauhansopimuksen solmimiseen saakka⁹⁷. Vuonna 1920 solmitun rauhansopimuksen mukaisesti Suomen raja vedettiin vain kahdenkymmenen kilometrin päähän Pietarista.

Sotien levottomien vuosien jälkeen 1920–1930-luvuilla Terijoen tyhjiksi jääneet huvilat ja hiekkarannat täyttyivät muualta Suomesta tulleista kesävieraista. Vuotta 1923 pidetään huvilasutuksen "uudelleen heräämisenä". Tällöin Terijoelle perustettiin suomalainen kylpylaitos. Suomalaiset olivat toki viettäneet kesäänsä Terijoella jo 1800-luvulla. Erityisesti suomalaisia oli saapunut Pietarista, jossa heitä asui 1910-luvulla vajaa 20 000. Vallankumouksen jälkeen moni Pietarin suomalainen muutti Terijoelle pysyvästi.⁹⁸

Virallisella taholla Terijoen huvila-asutusta ei pyritty elvyttämään, koska ajateltiin, että se oli tehnyt paikalliset maanviljelijät riippuvaisiksi ulkopuolisista ansioista ja vieraannuttanut asukkaat maanviljelystä. Siitä huolimatta Helsingin lehtiin alkoi ilmestyä mainoksia ja kirjoituksia kesänvietosta Terijoella.⁹⁹ 1930-luvulla Terijoki tunnettiin "Suomen rivierana" ja oli erittäin suosittu matkailukohde. Hienon hiekkarannan lisäksi turisteja houkuttelivat paikkakunnalle Rajajoki ja lähipitäjien eksoottiset kohteet kuten Inon linnoituksen rauniot, Raivolan lehtikuusimetsä ja Lintulan luostari. Erityisenä nähtävyytenä pidettiin pietarilaisten rakennuttamia huviloita. Terijoki oli suosittu lomakohde etenkin taiteilijoiden ja kirjailijoiden keskuudessa.¹⁰⁰

Terijoella asusti 1920-luvulla myös paljon vierasmaalaisia. Erään tiedon mukaan alueella olisi 1920-luvun alussa puhuttu 27 eri kieltä, muun muassa kiinaa ja japania. Alue säilyikin siten hyvin monikansaisena ja kosmopoliittisena. Uusi kansainvälinen kanssakäymisen aalto alkoi voimistumaan, kun kylpyläturismi toi alueelle yllättävän nopeasti paljon ulkomaisia kesänviettäjiä huviloihin,

⁹⁵ Kähönen 1982, 38.

⁹⁶ Paloposki 1936, 97.

⁹⁷ Paloposki 1936, 150.

⁹⁸ Strandman-Suontausta 1987, 13. Turun yliopisto.

⁹⁹ Veijovuori 1996, 19.

¹⁰⁰ Sevón. http://vanha.karjalanliitto.fi/karjalan_liitto/jasenyhdistyisivut/terijoki-seura_ry/kotisivu/terijoen_yleisesittely/terijoen_historiakatsaus. Viitattu 2.10.2018.

täysihoitoloihin ja rannoille. Maailmansotien välinen aikakausi osoitti Ritva Heikkilän mukaan, että Terijoenlaella olisi ollut mahdollisuudet nousta joukkoturismien keskuksesi.¹⁰¹

Lokakuussa 1939 terijokelaiset evakuoitiin Heinolan kaupunkiin ja pienempiin ympäryskuntiin. Jo vuoden päästä heidät sijoitettiin Järvenpäähän ja muihin Keski-Uudenmaan kuntiin. Terijoki tuhoutui hetkessä, kun talvisota 30.11.1939 syttyi¹⁰². Talvisodan päättäneen, vuonna 1940 solmitun Moskovan rauhan myötä Suomi joutui luovuttamaan Karjalankannaksen Neuvostoliitolle.

2.2.3 Mitä tehdä tuhansille tyhjiksi jääneille huviloille?

Huviloilla oli Venäjän vallankumouksen jälkeen monenlaisia kohtaloita. Moni huvila jäi paikoilleen huonekaluineen ja taidemaalauksineen. Joukkopaniikissa jotkut venäläiset huvilanomistajat olivat tuikanneet huvilansa tuleen ja pakenivat Pietariin tai ulkomaille. Suuri osa huviloista palveli suomalaisia kesävieraita, mutta osa oli jäänyt tyhjilleen ränsistymään. Osa asuttivat rikkaiden venäläisemigranttien palvelijat. Venäläisiä oli jäänyt asumaan huviloihin vallankumouksen jälkeenkin. He elivät kauppaamalla omaisuuttaan¹⁰³. Osa heistä asui vuokralla, mutta muutamat omistivat huvilan. Suomen lain mukaan huvilan saattoi omistaa vain Suomen kansalainen.¹⁰⁴ Sota ja sen jälkeiset rauhattomuuden vuodet olivat jättäneet jälkensä erityisesti rajan tuntumassa sijaitseviin loistohuviloihin. Rakennuksista oli rikottu kaikki huonekaluja ja kaakeliuuneja myöten. Rajasta kauempana sijaitsevat huvilat säästyivät pahimmilta tuhoilta.¹⁰⁵

Suuri määrä huviloita jäi venäläisten lähdettyä vaille omistajaa. Ulkomaalaisomistuksessa olevat kiinteistöt uhkasivat rappeutua hoidon puutteessa. Senaatin asettama tilastokomitea teki vuonna 1919 yhteenvedon Viipurin läänin vierasmaalaisten hallussa olevista maakiinteistöistä. Huviloitten lisäksi Viipurin läänissä oli suuri määrä ulkomaalaisten, lähinnä venäläisten, omistamia maatiloja ja muita kiinteistöjä. Maatiloja oli vierasmaalaisilla noin 800 ja palstatiloja noin 6200, laajuudeltaan 54 000 hehtaaria. Huvilarakennusten määräksi arvioitiin koko Kannaksen alueella vuonna 1920 10 000–12000, joista korkeintaan 10% arvioitiin olevan suomalaisten hallussa.¹⁰⁶ Suomalaisten omistamien kiinteistöjen määrä on kuitenkin arvioitu liian pieneksi.¹⁰⁷

¹⁰¹ Paloposki 1984, 308.

¹⁰² Heikkilä 2004, 50.

¹⁰³ Tuokko 2000, 75.

¹⁰⁴ Mirolybov 1987, 247.

¹⁰⁵ Paloposki 1936, 169–170.

¹⁰⁶ Veijovuori 1995, 19.

¹⁰⁷ Strandman-Suontausta 1987, 14. Turun yliopisto.

Tyhjilleen, hoidotta jääneille huviloille oli tehtävä rappeutumisen ja vahinkojen ehkäisemiseksi jotain. Hetken aikaa huvilat saivat seistä oman onnensa nojilla. Vasta kun huviloiden pihilla alkoi liikkua varkaita, oli valtion puututtava asiaan. Se ei kuitenkaan ollut aivan yksinkertaista, vaikka Neuvostoliitto oli ilmoittanut Tarton rauhansopimuksessa, että sillä ei ole vaatimuksia venäläisten Suomessa olevaan omaisuuteen.¹⁰⁸ Valtiolla ei silti ollut lupaa ottaa vierasta omaisuutta valvontaansa.¹⁰⁹

Jotta asialle voitaisi tehdä jotain, säätö valtio vuonna 1922 lain "ulkomaalaisen Suomessa olevasta hoidotta jääneestä omaisuudesta". Lain mukaisesti valtio sai ottaa hoidotta jääneen omaisuuden haltuunsa. Valtion tuli pitää rakennukset kunnossa ja luovuttaa ne lailliselle omistajalleen tämän ilmaantuessa. Mikäli omistaja ei ilmaantunut viiden vuoden kuluessa haltuunotosta, kiinteistö siirtyi valtion omistukseen. Myöhemmin 1930-luvulla määräaika lyheni aina yhteen vuoteen ja pahoin rappioituneet kiinteistöt ja niiden irtaimisto voitiin myydä määräaikoja noudattamatta hyvinkin pian. Rappeutumisen ehkäisemiseksi valtio pyrki myös tarjoamaan hoitoonsa ottamiaan kiinteistöjä vuokralle.¹¹⁰ Vaikka rakennukset pyrittiin saamaan myydyiksi tai vuokralle, olivat autiotalot tavallinen näky Terijoella koko 1920- ja 1930-luvun¹¹¹ (kuva 6.).

Vuonna 1923 perustettiin Viipurin läänin ulkomaalaisen omaisuuden hoitokunta toteuttamaan lain määräyksiä. Hoitokunta selvitti aluksi lain tarkoittamien kiinteistöjen lukumäärän. Tämän jälkeen haltuun otettavalla kiinteistöllä suoritettiin alkukatselmus, jonka havainnot kirjattiin erilliseen pöytäkirjaan. Hoitokunnan apuna työssä oli rakennustoimeen perehtyneitä katselmusmiehiä ja muuta asiantuntija-apua. Heidän tehtävänä oli merkitä muistiin kaikki omistajaa vaille olevat kiinteistöt ja niissä oleva irtaimisto.¹¹²

Tarkastusmiehet vastasivat valtion hoitoon otettujen kiinteistöjen hallinnasta. Heidän tuli huolehtia tilojen hoidosta ja vuokrattavaksi kelpaavien kiinteistöjen vuokraamisesta. Tyhjiään olevia huviloita vartioimaan otettiin vahdit, jotka saivat ilmaisen tai hyvin halvan vuokra-asunnon palkaksi huvilan vahtimisesta¹¹³. Omaisuuden vuokraamisesta ja myymisestä huutokaupalla päätti hoitokunnan esityksestä Asutushallitus, joka pyysi epäselvissä tapauksissa lausuntoa Maatalousministeriöltä.¹¹⁴

¹⁰⁸ Kervinen 2016, 143.

¹⁰⁹ Paloposki 1936, 182.

¹¹⁰ Arkistojen portti 2013.

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Asutushallituksen_ulkomaalaisten_omaisuuden_Viipurin_läänin_hoitokunta. Viitattu 10.9.2018.

¹¹¹ Aejmelaesus 1982, 75–76.

¹¹² Paloposki 1936, 184.

¹¹³ Paloposki 1936, 184.

¹¹⁴ Arkistojen portti 2013.

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Asutushallituksen_ulkomaalaisten_omaisuuden_Viipurin_läänin_hoitokunta. Viitattu 10.9.2018.

Ulkomaalaisen omistamalla hoidotta jääneellä kiinteistöllä suoritettiin Asutushallituksen määräämä katselmus, jota valvoi kunnan asutuslautakunnan tai kaupungin maistraatin edustaja. Katselmuksen yhteydessä laadittiin pöytäkirja, johon merkittiin tiedot kiinteistön omistussuhteista, kiinnityksistä ja muista rasituksista sekä tiedot kiinteistöllä olleista rakennuksista, niiden kunnosta, rakennustavasta ja palovakuutusarvosta. Myös tilusten, kuten viljelysten ja metsien laajuus ja kunto merkittiin muistiin ja lueteltiin kiinteistöllä mahdollisesti oleva, omistajalle kuuluva irtaimisto ja sen palovakuutusarvo. Omaisuuden luettelemisen lisäksi oli tehtävä ehdotus siitä, miten omaisuuden käyttäminen oli järjestettävä. Hoitokunta otti haltuunsa kaikkiaan runsaat 4500 kiinteistöä sekä rakennusten irtaimistot. Suurin osa rakennuksista oli kalustettuja¹¹⁵. Entisille omistajille palautettiin runsaat tuhat kiinteistöä ja saman verran hoitokunta myi sopiville ostajille. Pois siirrettäviä rakennuksia myytiin etenkin lähiseutujen asukkaille, mutta Kannaksen pitsihuviloita siirrettiin myös muualle Suomeen. Valtion omistukseen tuli noin pari tuhatta kiinteistöä, joista osa jäi pysyvästi valtiolle.¹¹⁶

Kuva 4. Mainoksia huviloiden myynnistä alkoi ilmestyä paikallisiin lehtiin (Kannaksen lehti 1928).

Muualta Suomesta, lähinnä Helsingistä ja Viipurista tulleet kesävieraat hankkivat Kannakselta tyhjiksi jääneitä huviloita. Myyjänä oli useimmiten valtio, joka myi lunastamiaan huviloita asiamiesten välityksellä yleisellä huutokaupalla.¹¹⁷ Huutokauppatilaisuudet olivat suosittuja tapahtumia Terijoella (kuva 5.). Paikkakuntalaisten keskuudessa niitä nimitettiin "kansanjuhliksi"¹¹⁸. Huutokauppatilaisuuksissa myytiin ensin huviloiden irtaimisto. Osa tavaroista oli hyvin huonokuntoista, esimerkiksi vuosia huvilan kaapeissa viruneita vaatekappaleita, jotka Antti Paloposken mukaan olisi pikemminkin pitänyt polttaa kuin myydä. Kaikki tavarat kuitenkin kävivät kaupan.¹¹⁹

¹¹⁵ Paloposki 1936, 182.

¹¹⁶ Arkistojen portti 2013.

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Asutushallituksen_ulkomaalaisten_omaisuuden_Viipurin_läänin_hoitokunta. Viitattu 10.9.2018.

¹¹⁷ Veijovuori 1996, 19.

¹¹⁸ Paloposki 1936, 184.

¹¹⁹ Paloposki 1926, 186.

Kuva 5. Huutokauppaa Terijoella (MV: HK 19451228: 67.29).

Huvilarakennusten myyntiä ei pidetty yhtä mielenkiintoisena kuin muun irtaimiston, ja rakennukset myytiinkin vasta myöhemmin tulleiden tarjousten perusteella Viipurissa. Maatilat pyrittiin myymään asutustarkoitukseen, mutta suurin osa huvilatonteista oli siihen soveltumattomia ja ne siirtyivät useimmiten viipurilaisille tai helsinkiläisille kesäasukkaille.¹²⁰ Myös suomalaiset talonpojat kauppasivat huviloitaan, jotka olivat jääneet ilman vuokralaisia. Rakennuksia otettiin lisäksi koulujen, vanhainkotien, liikkeiden ja nuorisoseurojen käyttöön. Huviloita muutettiin myös talviasuttaviksi. Monet huvilat purettiin rakennustarvikkeiksi uudisrakentamista varten.¹²¹ Huviloiden kunnostus- ja muutostyöt olivat monen paikkakuntalaisen tärkeitä tulonlähteitä usean vuoden ajan.¹²² Venäläisten lähdettyä huviloiden purkamisesta ja pakkaamisesta tuli kaivattu apu työttömäksi jääneille ajureille ja muille huvila-asukkaita palvelleille.¹²³

Tilojen myynti- ja vuokratuloista valtiolle kertyneistä nettotuloista muodostettiin vuonna 1933 valtiovarainministeriön alainen Karjalan Kannaksen rahasto. Ennen talvisotaa rahaston korkotuloilla edistettiin Karjalankannaksen henkistä ja taloudellista kehitystä. Sodan jälkeen varoja käytettiin Kanta-Suomeen siirtyneen karjalaisväestön tukemiseen. Valtiovarainministeriö lakkautti rahaston vuonna 1979 ja suurin osa varoista siirrettiin Karjalan Liitolle. Karjalan Liitto perusti varoilla

¹²⁰ Strandman-Suontausta 1987, 15. Turun yliopisto.

¹²¹ Veijovuori 1996, 19.

¹²² Strandman-Suontausta 1987, 13. Turun yliopisto.

¹²³ Kervinen 2016, 144.

karjalaisten elämää tukevan erillisrahaston, joka lopetettiin vuonna 1995. Vuosien saatossa kertynyt rahastopääoma liitettiin Karjalan Liiton varoihin.¹²⁴

Vuoden 1936 loppuun mennessä oli valtion haltuun otettu noin 4800 ulkomaalaisten omistuksessa ollutta maakiinteistöä. Talvisodan syttyessä monen huvilan omistussuheet olivat vielä epäselviä. Terijoen sijaitessa rajavyöhykkeellä asuttivat huviloita sotilaat, eivätkä he kohdelleet rakennuksia kovin hellästi. Vasta vuonna 1947 voitiin laatia omistuskysymysten kohdalla virallinen loppuselvitys.¹²⁵ Sen mukaan valtiolle jäi myymättä noin 1300 alun perin ulkomaalaisille kuulunutta tilaa.¹²⁶

Kuva 6. Tyhjiillään oleva huvila Terijoella vuonna 1937 (Uuno Peltoniemi, MV: KK 5575:3250).

¹²⁴ Arkistojen portti 2013.

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Asutushallituksen_ulkomaalaisten_omaisuuden_Viipurin_läänin_hoitokunta. Viitattu 10.9.2018.

¹²⁵ Veijovuori 1996, 19.

¹²⁶ Strandman-Suontausta 1987, 15. Turun yliopisto.

3 HUVILA RAKENNUSTYYPINÄ

3.1 Huvila-arkkitehtuuria vuosisadan vaihteessa

Huvilarakentamisen juuret ovat antiikin Kreikassa ja Roomassa. Jo ajanlaskumme alkuaikoina yleistyivät rikkaiden perheiden keskuudessa tapa vetäytyä esikaupunkeihin rakennettuihin villoihin.¹²⁷ Huvilaa tarkoittava sana *villa* tarkoitti alun perin roomalaisen omistamaa maataloa. Antiikin villa jakautui kahteen erilaiseen asumukseen, maaseudun *villa rusticaan* sekä kaupungin läheisyyteen pystytettyyn *villa suburbanaan*.¹²⁸ Suomessa ruotsinkielinen villa-sanalla on tarkoitettu useita toisistaan jossain määrin poikkeavia asumustyyppisiä, yleisimmin kuitenkin kesähuvilaa¹²⁹. 1900-luvun alussa huvila tarkoitti sekä kesähuviloita että ympäri vuoden asuttavia yhden perheen taloja¹³⁰. Arkkitehtuurin sanakirjan mukaan nykyaikainen villa on yhden perheen asunnoksi tarkoitettu pienen puutarhan ympäröimä omakotitalo tai huvila.¹³¹

Huvilaa pidetään rakennustyyppinä vaikeaselkoisena sen historiallisen kehityksen vuoksi. Jo 1700-luvulla ajateltiin, että tietynlaisia vähäarvoisia tai marginaalisia maaseuduille tai puistoihin rakennettuja asumuksia eivät koskeneet säännöt, joten ne saivat olla hyvinkin mielikuvituksellisia ja rustiikkeja. Idean on ajateltu vaikuttaneen erityisesti 1800-luvun huvila-rakennuksiin, jotka ovat pohjakaavaltaan säännöttömiä ja romanttisen koristeellisia.¹³²

Huvilarakennustyyppin esikuvana toimi kartano. Huvilatyyppin syntyvaihetta on vaikea ajoittaa, koska rakennusten vapaa-ajankäyttö ei eronnut muista talon käyttötarkoituksista.¹³³ Vielä 1800-luvulla oli runsaasti kesäasunnon väliasteita. Ensimmäiset kesähuviloiksi rakennetut huvilat muistuttavatkin kartanorakennuksia, joskin ne olivat mittakaavaltaan pienempiä.¹³⁴

Romantiikan aikana Englannissa syntyi jo 1700-luvun lopulla pittoreski suuntaus, josta vaikutteet siirtyivät myös huvila-arkkitehtuuriin. Huvilan suunnittelussa pyrittiin maalauksellisuuteen, mikä ilmeni hajautettuna, epäsymmetrisenä muotona, rikkaana pintakäsittelyinä sekä värikyyteenä ja vaihtelevuuteena. Rakennuksen suunnittelussa otettiin huomioon ennen kaikkea asumismukavuus.

¹²⁷ Lampi 2007, 18.

¹²⁸ Rosengren 2003, 42.

¹²⁹ Viljo 1989, 110.

¹³⁰ Wäre 1989, 157.

¹³¹ Jokinen & Honkala 2000, 263.

¹³² Viljo 1989, 109–110.

¹³³ Strandman-Suontausta 1987, 26. Turun yliopisto.

¹³⁴ Cardberg 1989, 59–60.

Huviloihin tehtiin suuria näköalaikkunoita, ulokkeita, loggioita, verantoja ja torneja, joiden kautta maisemasta ja luonnosta pystyi nauttimaan.¹³⁵

Uudet huvila-arkkitehtuurin tyyliuunnat siirtyivät 1800-luvun lopulla Suomeenkin. Englantilainen cottage-tyyli sekä sveitsiläistyyli¹³⁶ toimivat huvilarakentamisen suuntaviivoina. Sveitsiläistyylin tunnusmerkkeihin kuului matalat, pitkälle ulostyöntyvät harjakatot, vinoon asetetut ikkunaruudut ja lukuisat listat, joiden koristeelliset ääriviivat oli tehty lehtisahalla. Sveitsiläistyylin esikuvana oli pitkänurkkainen, lamasalvoksinen sveitsiläinen maalaistalo. Cottage-tyyli erosi eniten sveitsiläistyylistä pohjakaavansa ja julkisivujen epäsymmetrisen kokonaisuuden osalta. Cottage-tyyliin kuului, että siinä korostettiin rakennusrungossa eri huonetilojen muodostamia osia.¹³⁷ Cottage oli Euroopassa yleisesti omaksuttu tyyli, jonka on osoitettu pohjautuvan myöhäiskeskiaikaisesta pohjoisitalialaisesta maalaistalosta¹³⁸. Tyylit levisivät ympäri Eurooppaa tyylejä esitelleiden mallikirjojen ja aikakauslehtien välityksellä. Lehdillä ja mallikirjoilla olikin merkittävä sijansa tyylin leviämässä.¹³⁹ Sveitsiläistyyliä käytettiin 1800-luvun lopulla runsaasti kaikenlaisessa puurakentamisessa kuten rautatieasemissa, koulurakennuksissa, paviljongeissa sekä kylpylä- ja kasinorakennuksissa.¹⁴⁰

Puu soveltui rakennusaineena erinomaisesti maalaukselliseen vaikutelmaan pyrkineeseen huvila-arkkitehtuuriin. Sveitsiläistyylin yhtenä lähtökohtana oli tietoinen pyrkimys erottautua kivirakentamisesta ja luoda ensimmäistä kertaa varsinainen puurakennustyyli¹⁴¹. Erilaisten tyylielementtien luominen onnistui puurakennuksissa ja vaikutteita omaksuttiinkin monenlaisista tyyleistä. Ikkunoiden muotoilussa otettiin vaikutteita pyörökaarityylistä ja gotiikasta. Puu tarjosi mahdollisuuksia myös kansallisiin tai kansanomaisiin koristeaiheisiin. 1880-luvulla Suomessakin tuli muotiin muinaisskandinaavinen "lohikäärmetyyli" (ruots. *drakstilen*), joka pohjautui Norjan sauvakirkkojen arkkitehtuuriin, kansanomaiseen lamasalvostekniikkaan sekä romanttisiin kuvitelmiin viikinkihalleista. Myös rikkaasti koristeltu venäläinen puutyyli tuli meillä muotiin. On kuitenkin vaikeaa osoittaa minkään huvilan edustava puhtaasti jotain tiettyä tyyliä.¹⁴²

Sveitsiläistyyli syntyi, kun sahausmenetelmät kehittyivät ja varsinainen sahateollisuus lähti käyntiin. Rakennuksia pystyttiin siten koristelemaan ja vuoraamaan teollisesti valmistetuilla puuosilla.¹⁴³ Sahateollisuus vaikutti myös uuden, puutavaraa säästävän rakennejärjestelmän, rankorakenteen

¹³⁵ Strandman-Suontausta 1987, 23. Turun yliopisto.

¹³⁶ Sveitsiläistyyliä kutsuttiin toisinaan myös nikkarityyliksi, sorvityyliksi tai alppimajatyyliksi.

¹³⁷ Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto, yleiskaavaosasto 1977, 3.

¹³⁸ Viljo 1989, 111.

¹³⁹ Strandman-Suontausta 1987, 24. Turun yliopisto.

¹⁴⁰ Paloheimo 2000, 23, 30.

¹⁴¹ Kaila, Pietarila & Tomminen 1987, 27.

¹⁴² Viljo 1989, 111.

¹⁴³ Paloheimo 2000, 23.

kehittämiseen, kun puun hinta nousi. Koska rakenteen lämmöneristyskyky ei ollut hyvä, käytettiin rankorakennetta ensin vain kesäasumiseen tarkoitetuissa rakennuksissa, kuten Turun saariston 1800-luvulla tehdyissä kesähuviloissa. Kun seiniin ryhdyttiin tekemään lämmöneristysisiä sahajauholla, saatiin rakenteesta sopiva myös ympärivuotisiin rakenteisiin.¹⁴⁴

Puurakennuksia on rakennettu jo kauan puuelementein¹⁴⁵, mutta elementtitekniikan käyttö yleistyi huvilarakentamisessa 1800-luvulla. Euroopassa 1800-luvun kaksi suurinta puutalonvalmistajaa olivat sveitsiläinen Kaefferin tehdas ja norjalainen Thams. Käsite "sveitsiläistalo" on Eero Paloheimon mukaan peräisin Kaefferin tehtaan valmistamista talopaketeista, joihin sisältyi suuri määrä valmiiksi sahattuja koristelautoja yms. Kaefferin taloja vietiin myös Pietarin alueelle, ja niiden vaikutus näkyi Suomessakin nikkarityylisissä rakennuksissa. Ruotsissa tehdasvalmisteisia puutaloja alkoi 1850-luvulla valmistaa tukholmalainen Siwers & Wennerborg.¹⁴⁶

Sveitsin, Norjan ja Ruotsin teollinen puutalotuontanto toimi esikuvana Suomen teolliselle puutalovalmistukselle ja saattoi osaltaan luoda painetta kehittää Suomessa omaperäinen suomalainen puuarkkitehtuuri 1890-luvulla.¹⁴⁷ Suomen ensimmäinen talotehdas oli Sörnäisten Puusepäntehtas Osakeyhtiö (*Sörnäs Änghyfleri & Snickeri Fabriks Bolag*), joka omaksui nikkarityylin. Tehtaan valmistamien huviloiden koristekuvioiden toteutus ensimmäistä kertaa estetiikka, joka on ominaista juuri puumateriaalille eikä yritä imitoida kivirakennuksia.¹⁴⁸ Teollista puutalovalmistusta kokeiltiin 1890-luvulla myös Hangossa ja Helsingissä Hietalahden Osakeyhtiössä. Ne valmistivat pääasiassa vientiin tarkoitettuja kesähuviloita. Toiminta oli ilmeisesti koeluontoista ja siitä luovuttiin.¹⁴⁹

1800-luvun kesähuvilarakentamisen painopiste oli ulkoisissa tyylikysymyksissä. Huvilaa ei otettu rakennusprojektina kovin vakavasti. Huviloita suunniteltaessa voitiin toteuttaa kaikki asukkaiden toiveet ja arkkitehtien unelmat. Tämän mahdollisti se, että huvilarakennukset oli tarkoitettu vain kesäkäyttöön. Rakennusten ei tarvinnut olla niin hyvin eristettyjä kuin talviasunnot. Rahallisia seikkojakaan ei varakkaan porvariston juuri tarvinnut pohtia. Työvoima ja materiaalit olivat halpoja. Huvilasuunnittelussa toteutui siksi hyvin yksilöllinen, kokeilunhaluinen ja jopa edistyksellisen suunnittelu. Huvilat olivat suurikokoisia ja koristeellisia rakennuksia, joissa oli paljon torneja ja

¹⁴⁴ Paloheimo 2000, 74.

¹⁴⁵ Vanhimpien säilyneiden dokumenttien mukaan jo 1600-luvulla Pohjanlahden rannikkopitäjissä rakennettiin valmiita kehikkoja, joita vietiin laivoilla Ruotsiin. Paloheimo 2000, 81.

¹⁴⁶ Paloheimo 2000, 22, 81.

¹⁴⁷ Wäre 1989, 123–124.

¹⁴⁸ Paloheimo 2000, 89.

¹⁴⁹ Wäre 1989, 123.

kuisteja. Huonemäärää lisättiin usein ullakkokerroksia korottamalla, jolloin huviloista syntyi monimuotoia ja korkeita rakennuksia.¹⁵⁰

Huviloiden isännät suunnittelivat kesäkotejaan itse, mutta 1800-luvun loppua kohti suunnitteluun ottivat osaa enenevässä määrin myös arkkitehdit.¹⁵¹ Intendentinkonttorin johtajanakin toiminut arkkitehti Georg Theodor Chiewitz (1815–1862) toimi Suomessa viimeiset 11 vuottaan. Hänen panoksensa huvilarakennuksen kehittymiselle Suomessa on merkittävä. Chiewitziä aiemmin arkkitehti F. W. Scholander piirsi sveitsiläistyyllisen "alppimajan", joka oli 1800-luvun alkupuolen tyylin mukaisesti täysin symmetrinen. Chiewitzin suunnitteleman, englantilaista tyyliä edustavan huvilan pohjakaava ja julkisivujen ääriviivat olivat hyvin epäsymmetriset. Vaikka Chiewitziä pidetään huvilatyylin varsinaisena luojana, suunnitteli hän Turun Ruissaloon vain kolme huvilarakennusta. Rakennusten ideoita kuitenkin kopioitiin pian muihin kesäasuntoihin.¹⁵² 1800-luvun lopun kansallisromanttisen tyylin yhtenä merkittävimmistä arkkitehdeistä pidetään Lars Sonckia (1870–1956). Hän suunnitteli 1890-luvulla hirsihuviloita, jotka poikkesivat aiemmista pitsihuviloista täysin.¹⁵³

1800-luvun lopun suuria ja koristeellisia huviloita on nimitetty tukkukauppiashuviloiksi. Nimi kuvaa hyvin aikakauden huviloita, koska tuohon aikaan saatettiin rakennuttaa omistajansa arvovaltaa kuvastavia suurhuviloita melko kohtuullisin kustannuksin. Työpalkat olivat huvilanomistajien tulo- ja varallisuustasoon verrattuna pieniä ja rakennusmateriaali oli niin ikään halpaa. Kesäasuntojen upeus korosti omistajiensa yhteiskunnallista arvoa. Koska huvilat olivat kesäisen seuralämän tyyssijoja, asetti tämäkin käyttötarkoitus rakennusten koolle omat vaatimuksensa. Vaikka mahtavat, linnoja muistuttavat kesäasunnot olivat 1800-luvulla vallitsevia, rakennettiin tällöin myös pieniä, vaatimattomia kalamajoja, joissa on pyritty vain tarkoituksenmukaisuuteen.¹⁵⁴

Arkkitehdit eivät olleet 1800-luvulla juurikaan kiinnostuneita maaseudun rakentamisesta. Vuosisadan vaihteen jälkeen tilanne muuttui. 1900-luvun alun asuntopulan vuoksi arkkitehdit alkoivat pohtia asuntokysymystä. Asuntopulan lisäksi myös omakoti-ihanne sai arkkitehdit perehtymään asuntosuunnittelun ongelmiin ja etenkin terveellisyysnäkökohtiin.¹⁵⁵ Lisäksi arkkitehdit alkoivat kritisoida maaseudun asutoarkkitehtuuria ja kesähuviloita. "Pitsihuviloita" pidettiin hatarina, epäkäytännöllisinä ja koreilunhaluisina¹⁵⁶. Arkkitehtien mielestä suunnittelussa oli unohdettu

¹⁵⁰ Rosengren 2003, 42–43.

¹⁵¹ Rosengren 2003, 42.

¹⁵² Cardberg 1989, 60.

¹⁵³ Kivinen, Korvenmaa & Piironen 1982, 13–14.

¹⁵⁴ Vuori 1966, 36.

¹⁵⁵ Wäre 1989, 156.

¹⁵⁶ Rosengren 2003, 42.

käytännöllisyys ja tarkoituksenmukaisuus.¹⁵⁷ Alan ammattilehdissä alkoi esiintyä kirjoituksia, joissa esiteltiin "kaunista ja yksinkertaista" tyyliä edustavia rakennuksia maaseudulle rakennettaviksi.¹⁵⁸ Esimerkiksi joukko arkkitehtejä julkaisi ruotsalaisessa lehdessä *Svenska Allmogehem* kauniita ja yksinkertaisia piirustuksia taloista ja talousrakennuksista, jotka edustivat perinteistä ruotsalaista tyyliä, vastareaktionä ylenpalttisenä ja pinnallisena pidetylle puukoristetyylille.¹⁵⁹

3.1 Terijoen huvilat rakennuksina

Huviloita on lähes mahdoton käsitellä yhtenä ryhmänä, koska Terijoen huviloihin kuuluu niin arkkitehtien suunnittelemaa koristeellisia palatseja kuin suomalaisten talonpoikien itse rakentamia vaatimattomia lautamajoja.¹⁶⁰ Olli Vuoren mukaan Karjalan kannaksen huviloilla oli oma tyyliinsä, Terijoen tyyli, joka säteili vaikutteita myös Suomen muille huvilaseuduille¹⁶¹. Terijoelta tuoduista huviloista on käytetty joskus nimitystä "tyypillinen terijokelaishuvila", mutta Pia Strandman-Suontaustan mukaan ei voida puhua yhdestä rakennustyylistä, joka kuvaa kaikkia Terijoen huviloita. Hänen mukaansa termi kuvaa lähinnä volyymiratkaisuiltaan ja yksityiskohdiltaan venäläistynyttä, kansainvälistä pittoreskia huvilatyyppiä. Kannaksella tyyliä pidettiin yksiselitteisesti venäläisenä, ja Suomessa alettiin puhumaan Terijoen tyylistä. Strandman-Suontaustan mukaan Kannaksen rakennustyyliä olikin kyse kahden rakennusperinteen kohtaamisesta.¹⁶² Heikki Kirkinen toteaa Kannakselle muodostuneen rakennustyylien kohtaamis- ja sekoittumisvyöhykkeen. Hänen mukaansa Terijoen tyyli syntyi, kun Karjalan kannaksella sekoittuivat vanha karjalainen ja itäsuomalainen perinne, Suomen ja Venäjän klassinen arkkitehtuuri sekä uudet kansallisromanttisen suunnan itäiset ja läntiset ainekset.¹⁶³ Terijoen huviloiden tyyli oli siis monen eri tyyliuunnan risteymä, eivätkä huvilat edusta mitään tyyliä yksistään.

Valokuvat ja suulliset kuvaukset ovat lähes ainoa lähde, jonka perusteella analyysiä Terijoella sijainneista rakennuksista voi tehdä. Rakennuksia on Terijoella jäljellä enää harvakseltaan, eikä niiden rakennustutkimus ole tässä tutkimuksessa mahdollista. Strandman-Suontaustan mukaan

¹⁵⁷ Strandman-Suontausta 1987, 42. Turun yliopisto.

¹⁵⁸ Esim. Brunila 1913.

¹⁵⁹ Mårtensson 2004, 5.

¹⁶⁰ Strandman-Suontausta 1987, 54. Turun yliopisto.

¹⁶¹ Vuori 1966, 35.

¹⁶² Strandman-Suontausta 1987, 63. Turun yliopisto.

¹⁶³ Kirkinen 1981, 53.

rakennusten arkkitehtuurista ei voi myöskään tehdä minkäänlaista kronologiaa, koska rakennusten sijainnista, rakennusajankohdasta ja suunnittelijasta ei ole tietoja¹⁶⁴.

Kannaksen venäläisten huviloiden tyyliin kuului pyöreä hirsi ja ristikkonurkka. Rakennuksia salvottiin myös lyhytnurkkaisiksi.¹⁶⁵ Suurimmat ja komeimmat huvilat rakennettiin pyöröhirsistä, joiden tuli metsien parhaita mäntyjä¹⁶⁶. Pyöröhirttä käytettiin kuitenkin vain venäläisten omistamissa huviloissa ja sitä on pidetty erityisen venäläisenä tai karjalaisena piirteenä. Pyöröhirsi tuli Suomessakin muotiin vuosisadan vaihteessa kansallisromantiikan aikana, jolloin vaikutteita otettiin itäkarjalaisesta rakennusperinteestä¹⁶⁷.

Erilaiset pitsikoristeet, paljon työtä vaatineet ikkuna- ja räystäslautojen leikkaukset kuuluvat myös kannakselaishuviloiden tyyliin, kuten myös ajan yleiseen huvila-arkkitehtuuriin. Kannakselaishuviloiden pitsikoristeet tuotiin Pietarista¹⁶⁸. Lisäksi monenlaiset lisätilat, kuten lasikuistit ja erilaiset ulokkeet, tornit ja erikoiset kattorakenteet olivat tyyppillisinä Terijoen huviloille.¹⁶⁹ Lasiverannoissa käytettiin värikästä lasia, joka tilattiin Pietarista, Saksasta ja Ranskasta¹⁷⁰. Kuistit sekä tornit ja muut lisärakennelmat tehtiin lautarakenteisina.¹⁷¹ Erilaisia ulokkeita ja huoneita saatettiin rakentaa hiljalleen vuosi vuodelta lisää: *"Kuulin erään kannakselaisen kertovan heidän vuokrahuvilastaan että siihen rakennettiin joka kesä yksi huone tai kaksi lisää."*¹⁷²

Huvilat olivat massoitteeltaan monimuotoisia ja useimmiten kaksikerroksisia. Kolmas kerros saattoi olla näköalaparvekkein varustettu torni.¹⁷³ Vaikka osa Terijoen huviloista oli palatsimaisia, satulinnoja muistuttavia rakennuksia, rakennettiin Terijoelle mahdollisesti myös lautarakenteisia huviloita. Strandman-Suontaustan mukaan lautarakenteisista huviloista ei ole löytynyt tietoja¹⁷⁴.

Terijoen huviloissa esiintyi piirteitä monista aikakauden arkkitehtuurityyleistä. Huviloiden tyyliin on kuvailtu niin norjalaisiksi, intialaisiksi, arabialaisiksi kuin turkkilaisiksikin¹⁷⁵. Huviloiden tyyli eivät eronneet paljon aikakauden koristeellisista, monimuotoisista huvilatyyleistä, kuten sveitsiläistyyleistä, cottagesta tai norjalaistyyleistä. Venäläisten huviloiden mallikirjoissa tyyli-

¹⁶⁴ Strandman-Suontausta 1987, 54. Turun yliopisto.

¹⁶⁵ Strandman-Suontausta 1987, 55. Turun yliopisto.

¹⁶⁶ Tuokko 1984, 257.

¹⁶⁷ Wäre 1989, 123.

¹⁶⁸ Heikkilä 2004, 22.

¹⁶⁹ Paloposki 1984, 306–307.

¹⁷⁰ Heikkilä 2004, 22.

¹⁷¹ Strandman-Suontausta 1987, 55. Turun yliopisto.

¹⁷² MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 12.

¹⁷³ Strandman-Suontausta 1987, 55. Turun yliopisto.

¹⁷⁴ Strandman-Suontausta 1987, 58. Turun yliopisto.

¹⁷⁵ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 212.

kuitenkin sekoittuivat toisinaan niin, ettei tietystä tyylistä ollut suunnitelmassa jäljellä kuin koriste, kuten norjalaishuviloiden lohikäärmeaihe.¹⁷⁶ 1900-luvun alkuvuosina ennen vallankumousta, muuttui tyyli pelkistetympään, uusklassiseen suuntaan. Huvilat yksinkertaistuivat ja symmetrian tavoittelu tuli jälleen muotiin.¹⁷⁷

Suomalaiset erottavat muisteluissaan venäläisen ja suomalaisen tyylin. On vaikea arvioida, erosivatko suomalaisten ja venäläisten rakentamat huvilat todella toisistaan, mutta ainakin kerätyn muistitiedon mukaan näin on ollut. Eräskin muistelija kuvaili rakennuksien eroja, että "*Suomalaisten rakentamat huvilat Kannaksella noudattivat paikkakunnan suomalaista tyyliä, venäläisten rakentamat taas Venäjällä käytettyä muotoja.*"¹⁷⁸ Venäläisten itselleen suunnittelemat huvilat ja suomalaisten vuokrattaviksi rakentamat "daatsat" erosivat muistelijan mukaan toisistaan:

*Venäläisethän suosivat daatsassaan nk. ulosvetoja, pitsi ynm. koristeluja ja nämähän olivat meille vieraita. Samoin pyöreä hirsirakenne. Ne daatsat taas joita paikkakuntalaiset rakensivat vuokrattavaksi kesävieraille, olivat suoraviivaisia ja vähemmän koristeellisia. Ainoina koristeina erivärisiä laseja joissakin ikkunoissa ja lasiverannalla. Lasit olivat lisäksi erimuotoisia ja nämät daatsat olivat taas puhtaasti suomalaista työtä alusta loppuun.*¹⁷⁹

Yhtenä syynä venäläisten ja suomalaisten rakentamien huviloiden erilaisiin piirteisiin voivat olla rakennusmiesten käyttämät erilaiset työvälineet. Venäläiset kirvesmiehet, eli *lotniekat*, käyttivät leuhkoja ja fikurisahoja, suomalaiset kirvestä ja puukkosahaa.¹⁸⁰ Venäläisten käyttämällä leuhkalla, tai leukulla, ei esimerkiksi voinut piiluta hirttä¹⁸¹.

Huviloiden suunnittelijoista ei ole säilynyt juurikaan tarkempaa tietoa. Ilmeisesti suurempiin huviloihin teetettiin piirustukset Pietarissa, mutta pienemmät huvilat suunniteltiin itse¹⁸². Huviloiden suunnittelussa saivat monet arkkitehdit ja rakennusmestarit vapaat kädet toteuttaa, mitä halusivat. Huviloita suunnittelivat myös monet isännät itse. Huviloiden "piirustuksia" saatettiin raaputtaa tulitikkuaskin kanteen tai mihin milloinkin. Rakennus saatettiin suunnitella jopa vasta rakentaessa¹⁸³. Suunnitteluprosessia kuvattiin myös näin: "*— — piirsi kuvat ja ehdotti rakennustoimistolle, että näin pitää tehdä ja tällainen siitä pitää tulla. Läpi meni aina.*"¹⁸⁴ Tosin tuohon aikaan ei ollut varsinaista

¹⁷⁶ Strandman-Suontausta 1987, 55, 68, 70. Turun yliopisto.

¹⁷⁷ Strandman-Suontausta 1987, 78. Turun yliopisto.

¹⁷⁸ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 212.

¹⁷⁹ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 204.

¹⁸⁰ Karste-Liikkanen, Vilkuna & Valonen 1968, 106.

¹⁸¹ Strandman-Suontausta 1987, 64. Turun yliopisto.

¹⁸² MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 8.

¹⁸³ MV: Kysely 26: Rakentajat ja rakentaminen sekä rakennusten maalaus 1979, 7.

¹⁸⁴ MV: Kysely 26: Rakentajat ja rakentaminen sekä rakennusten maalaus 1979, 9.

rakennuslakia tai rakennustarkastajia vaan rakentaminen lienee ollut rakennusurakoitsijan nimen, kokemuksen ja maineen varassa.¹⁸⁵

Arkkitehti, jonka tiedetään suunnitelleen huviloita Terijoella, oli pietarilainen arkkitehti B. G. Baranovski. Hän suunnitteli itselleen hulpean, Harppulinnaksi kutsutun huvilan. Rakennus on yksi Terijoen tunnetuimmista sen erikoisen arkkitehtuurin vuoksi. Viipurissa työskennellyt kaupunginarkkitehti Brynolf Blomkvist suunnitteli myös muutamia huviloita kannakselle.¹⁸⁶ Kirjailija Leonid Andrejevin talon Kuokkalassa suunnitteli hänen sukulaispoikansa, nuori arkkitehti Andrei Andrejevits Olj (kuva 7.). Hän ei kuitenkaan suorittanut tehtävästä kovin hyvin. Työhuoneen katto sortui jo rakennusvaiheessa, painava tiilikatto vuosi ja torni kallistui koko ajan enemmän.¹⁸⁷

Kuva 7. Kirjailija Leonid Andrejevin huvila Vammelsuussa Uudellakirkolla (MV: HK 19451228:80.2).

Kuten ajan porvarishuvilaan kuului, oli myös Terijoen huviloissa eri tiloilla selkeä hierarkia ja asukkailla oli omat paikkansa ja tilansa rakennuksessa. Edustamiseen tarkoitettuja tiloja oli runsaasti. Ne sijaitsivat keskeisesti ensimmäisessä kerroksessa.¹⁸⁸ Vieraiden kestitseminen ja edustaminen olivat merkittävässä osassa huvilaelämässä niin kannaksella kuin muissakin huvilyhteisöissä Suomessa. Suurissa huviloissa oli usein iso tila seurustelua varten, mutta pienemmissä huviloissa oleskelutilana toimi lasiveranta tai kuisti.¹⁸⁹ Sisustukseen kuului paljon uuneja ja takkoja. Kesävieraat toivat huonekalut usein mukanaan Pietarista, mutta niitä tekivät

¹⁸⁵ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 25.

¹⁸⁶ Strandman-Suontausta 1987, 53. Turun yliopisto.

¹⁸⁷ Andrejeva & Rajainen 1977, 33.

¹⁸⁸ Strandman-Suontausta 1987, 56. Turun yliopisto.

¹⁸⁹ Strandman-Suontausta 1987, 57. Turun yliopisto.

myös taitavat puusepät. Värikkäät, kukalliset tapetit olivat osa sisustusta, jotka uusittiin toisinaan joka kevät, varsinkin, jos ne olivat likaantuneet. Tapettipaperina käytettiin halpaa kretonkia.¹⁹⁰

Yllä kuvatut piirteet koskevat enimmäkseen venäläisten rakennuttamia huviloita. Suomalaiset rakensivat vielä ennen 1900-luvun vaihdetta melko talonpoikaiseen tyyliin. Venäläiset tyylipiirteet, kuten lasiveranta ja värikäs ulkomaalaus siirtyivät vähitellen myös kannakselaisten talonpoikien vuokrahuviloihin sekä asuinrakennuksiin.¹⁹¹ Strandman-Suontaustan mukaan jako venäläisiin ja suomalaisiin tyylipiirteisiin on ollut mielivaltaista. Paikkakuntalaisten venäläisiksi nimeämät piirteet palautuvat koko laajemman alueen rakennusperinteeseen. Suomalaiset nimesivät venäläisiksi piirteiksi kaikki suomalaisesta talonpoikaisesta rakennustavasta poikkeavat piirteet. Venäläisiksi ryhdyttiin nimittämään myös piirteitä, jotka olivat vallalla yleisesti ajan huvila-arkkitehtuurissa, kuten torneja, lasiverantoja ja muita ulokkeita. Ajan muoti-ilmiöt levisivät Kannakselle Pietarista, mikä saattoi vaikuttaa siihen, että piirteet nimettiin venäläisiksi.¹⁹² Hanna Kemppi on tutkinut väitöskirjassaan sitä, kuinka Suomen ortodoksisen kirkkoarkkitehtuurin muotokieltä muokattiin kohti suomalaisena pidettyä, kansallista asua sotien välisenä aikana eli vuodesta 1918 vuoteen 1939. Suomalaiset ryhtyivät järjestelmällisesti poistamaan venäläisinä pidettyjä piirteitä, jotka olivat suomalaisten mielestä turmeltuneita ja rumensivat maisemaa. Ajateltiin, että näiden vieraiden vaikutteiden alta löytyisi puhdas karjalaisuus tai suomalaisuus. Mahdollisesti samaa periaatetta käytettiin myös muuhun kuin kirkolliseen rakennuskantaan.¹⁹³

¹⁹⁰ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973.

¹⁹¹ Strandman-Suontausta 1987, 65. Turun yliopisto.

¹⁹² Strandman-Suontausta 1987, 65–66. Turun yliopisto.

¹⁹³ Kemppi 2017. <https://tahiti.journal.fi/article/view/66859/27155>. Viitattu 21.12.2018.

4 RAKENNUSTEN SIIRTO

4.1 Rakennusten siirtämisestä

Hirsisen rakennuksen ominaisuuteen kuuluu, että se on siirrettävä. Hirsitalojen siirto on aiemmin ollut huomattavasti yleisempää kuin mitä se nykyään on. Talo on voitu jakaa veljesten kesken, jolloin rakennus on laitettu keskeltä poikki ja toinen veljistä on siirtänyt oman puolensa rakennuksesta muualle. Rakennuksia on siirretty myös esimerkiksi muutettaessa toiselle paikkakunnalle.

Rakennusten siirtämisestä on laadittu useita oppaita. Oppaat keskittyvät konkreettisiin toimenpiteisiin eli neuvovat askel askeleelta, miten hirsirakennus siirretään. Kuitenkaan kirjallisuutta, joka käsittelee rakennusten siirron historiaa tai rakennuksen siirtoon liittyviä filosofisia tai eettisiä pohdintoja esimerkiksi rakennuksen autenttisuuden ja integriteetin näkökulmasta, en ole löytänyt. Seurasaareen siirretyistä rakennuksista ja siirtämisestä on kirjoitettu jonkin verran. Pääosin Seurasaareen pystytetyt rakennukset siirrettiin uudisrakentamisen tieltä pois. Rakennukset olivat halpoja tai jopa ilmaisia, mutta siirtokustannukset olivat suuret.¹⁹⁴

Nykyään vanhan hirsirakennuksen siirtoa ja kunnostamista pidetään kulttuuritekona. Siirtoa harkittaessa on muistettava, että rakennus menettää aina osan alkuperäisyydestään siirrettäessä alkuperäiseltä paikaltaan uuteen paikkaan. Pintakäsittelyjä harvoin pystytään pelastamaan ja alkuperäinen miljöö myös tuhoutuu siirrossa. Siksi on aina hyvä pohtia, onko rakennusta pakko siirtää vai onko se esimerkiksi mahdollista kunnostaa alkuperäisellä paikallaan.

Rakennuksen siirto voi toisinaan olla ainut keino pelastaa rakennus. Kaavoitus tai jokin muu syy saattaa asettaa rakennuksen purku-uhan alaiseksi. Tällöin on parempi, että rakennus kunnostetaan ja se saa uuden elämän jossain muualla, kuin että se tuhoutuu alkuperäiselle rakennuspaikalleen. Terijoen huviloiden siirtäjät tuskin ajattelivat tekevänsä suurta kulttuuritekoa siirtäessään hirsihuvilan kodikseen tai toimitilaksi. Rakennukseen ja materiaaliin suhtauduttiin käytännönläheisemmin. Rakennuksen edullinen hinta ja hyvä rakennusmateriaali olivat todennäköisemmät syyt siirtämiseen.

¹⁹⁴ Ivars 2010, 8–17.

4.2 Huviloiden siirto Terijoelta

Terijoen huviloiden siirto sijoittuu aikaan, jolloin Suomessa koettiin poikkeuksellisen nopea talouskasvu. Talouskasvun on sanottu olleen jopa nopeinta koko Euroopassa 1920-luvulla¹⁹⁵. Erityisesti rakentaminen oli hyvin vilkasta. Vuosia 1926–1928 on kutsuttu jopa "rakentamisen hulluiksi vuosiksi". Joidenkin kuntien alueella huviloiden siirto voidaankin liittää voimakkaaseen rakentamisen kauteen¹⁹⁶. Erään kertojan mukaan vuosien 1925–1926 välisenä talvena huviloita oli jäljellä Terijoella vielä runsaasti, mutta vuoden 1926 jälkeen rakennusten määrä alkoi nopeasti vähetä¹⁹⁷. 1920-luvulla alettiin rakentaa entistä enemmän runkorakenteisia lautataloja. Osittain tähän johti puunjalostusteollisuuden nousukausi. Puun hinta kallistui, joten umpihirrestä rakentaminen ei enää kannattanut.¹⁹⁸ Tästä saattoi johtua myös se, että hirsirakennuksen siirto Terijoelta tuntui erityisen kannattavalta.

Useimmiten huvila siirrettiin omakotitaloksi. Tämän vuoksi kysytyimpiä olivat pienet 3–4 huoneen talot, jotka kerrottiin suomalaisten rakentamiksi. Eri puolelle Suomea siirrettiin myös paljon suuria huviloita. On jopa väitetty, että suurin osa siirretyistä huviloista olisi ollut nimenomaan kookkaimpia rakennuksia. Suuria huviloita siirrettiin yhdistysten toimitiloiksi, liiketiloiksi ja kouluiksi.¹⁹⁹

Tavallisesti huviloiden siirto koski vain hirsirunkoa, mutta rakennuksia siirrettiin myös jokaista rakennusosaa myöten. Suurimmasta osasta pieniä, 3–4 huoneen huviloista siirrettiin usein vain hirsirunko. Laudoitukset ja koristeet tehtiin uudelleen uudessa sijaintipaikassa, jolloin huviloiden alkuperäistä ulkomuotoa voitiin halutessa muuttaa. Rakennukset pyrittiinkin muuttamaan vastaamaan 1920-luvun tyyli-ihanteita.²⁰⁰ Joihinkin rakennuksiin tuotiin kaikki rakennusosat. Eino Kähösen mukaan kaikki käyttökelpoinen rakennusaines tuotiin mukana²⁰¹. Ilmeisesti ainakin kookkaimpiin rakennuksiin tuotiin kaikki aina kattopeltejä ja listoja myöten. Myös rakennuseristeiden kuljettamista on harkittu, mutta siitä sentään luovuttiin²⁰².

Huviloita siirrettiin Terijoelta kokonaisina rakennuksina, mutta osa huviloista purettiin rakennustarpeiksi ja käytettiin eri rakennuksiin. Vammalaan siirrettiin kaksi rakennusta, joiden alakerroksista samoin kuin yläkerroksista rakennettiin kaksi eli yhteensä neljä taloa. Huviloiden

¹⁹⁵ Nikula 1990, 87.

¹⁹⁶ Strandman-Suontausta 1987, 17. Turun yliopisto.

¹⁹⁷ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 40.

¹⁹⁸ Standertskjöld 2006, 102.

¹⁹⁹ Strandman-Suontausta 1987, 74. Turun yliopisto.

²⁰⁰ Veijovuori 1996, 20.

²⁰¹ Kervinen 2016, 144.

²⁰² Lauri Ahlgrenin kirje N. E. Vainiolle 17. 7.1929. T. Buckmanin yksityisarkisto (TB).

sivurakenteista saatiin vielä viides rakennus ja verannoista jokaiseen rakennukseen lasiveranta. Samalla tavalla pilkottiin muitakin suurempia rakennuksia useammaksi pieneksi rakennukseksi.²⁰³

Huviloiden lisäksi siirrettiin myös asemarakennuksia, joilla ei ollut enää entistä käyttöä. Inon aseman uudeksi asemapaikaksi tuli Makslahti. Vammelhoen aseman rautatiehallitus siirrettiin vuonna 1923 Pasilaan. Rakennus siirrettiin uudelleen 1980-luvulla Itä-Pasilaan Rauhanliiton toimipisteeksi. Asema oli siihen aikaan suurin kokonaisuena siirretty rakennus.²⁰⁴ Kellomäen asema siirrettiin taas Isoonkyröön koulurakennukseksi²⁰⁵.

Osasta Suomeen tuoduista huviloista on karsittu koristelijoita, vuorilautoja, verantoja, torneja ym. ulokkeita. Yksi syy siihen voi olla, ettei huviloilla ollut enää samanlaista statussymbolin asemaa kuin varakkaiden pietarilaisten keskuudessa. Rakennukset eivät enää kertoneet omistajansa asemasta. Suomalaisille rakennuksilla oli kenties käytännöllisempi merkitys – huutokaupassa sai hyvät rakennushirret halvalla. Muita syitä rakennusosien karsimiseen voi olla se, että niitä pidettiin vanhanaikaisina, klassiseen, 1920-luvun tyyliin sopimattomana tai liian venäläistyypisinä. Eino Kähönen mukaan romanttisia, venäläisten rakentamia, tornillisia, nikkarityylisiä huviloita ei oikein enää haluttu²⁰⁶. Osa vuorilautoista saattoi olla myös niin huonokuntoisia, ettei niitä kannattanut siirtää mukana. Toisaalta joissain tapauksissa venäläistyypinen koristeellisuus saattoi olla juuri se syy, miksi huvila päädyttiin Terijoelta hankkimaan. Niiden poikkeva ulkonäkö miellytti osaa ostajista. Puhutaan jopa muodista.²⁰⁷

Erään kertojan mukaan huviloiden ulkonäkö muutettiin täysin:

*Eivätkä ne olleet siirrettynä ensinkään sen näköisiä, kuin mitä ne olivat olleet alkuperäisessä koossaan, muodossaan ja koristelussaan Kannaksella. – – Ei niiden, siis sieltä siirrettyjen, rakennuksien muodossa mitään alkuperäistä taiteellista arvoa enää ollut, pikemminkin ne olivat täysin tyylittömiä, usein rumiakin.*²⁰⁸

Kun rakennukset siirrettiin Suomeen, veistivät suomalaiset usein hirret suoriksi ja vuorasivat seinät. Syynä tähän saattoi olla se, etteivät pyöröhirret enää 1920-luvulla sopineet ajan muotiin. Pyöröhirttä saatettiin pitää myös venäläisenä ja se siksi haluttiin muuttaa. Taustalla voi olla myös käytännöllinen syy – hirsiseinä kestää säärasitusta paremmin, kun se on vuorattu ja vuoraus usein vaatii pyöröhirren veistämisen suoraksi.

²⁰³ Strandman-Suontausta 1987, 16. Turun yliopisto.

²⁰⁴ Tuokko 2000, 75.,

²⁰⁵ Mielty 2018. <http://kalervomielty.blogspot.com/2018/03/keskikoulu-issosakyrrossa-jatkosodan.html>. Viitattu 13.9.2018.

²⁰⁶ Kervinen 2016, 144.

²⁰⁷ Strandman-Suontausta 1987, 17. Turun yliopisto.

²⁰⁸ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 225.

Arkkitehdit ja rakennusmestarit seurasivat huviloiden siirtämistä huolestuneina. Heidän mielestään erilaiset tyylit, kuten asemarakennus- ja huvilatyylit, eivät sopineet maaseudulle. Huolestumisen syynä oli epäilemättä rakennusten "venäläisyys". Myös Antti Paloposki moitti rakennusten tyyliä:

Uudelleen rakentaessa ei kaikista ole edes niiden rumaa venäläistä tyyliä muutettu, vaan vahingoksi suomalaiselle rakennustavalle ne on koottu uudelleen samanlaisina kuin ne ovat olleet alkuperäisellä paikallaan, Kannaksen huvila-alueella.²⁰⁹

Lasikuistia Paloposki piti kuitenkin ympäristöönä soveltuvana²¹⁰. Maanviljelysseurat palkkasivat tilanteen parantamiseksi rakennusneuvoja opastamaan viljelijöitä tilojen suunnittelussa. Vuosina 1906–1911 laadituista maatalousrakennusten mallipiirustuksista koottiin kirjanen, jossa julkaistut rakennustyytit edustivat perinteistä talonpoikaisarkkitehtuuria.²¹¹

Hylätyn huvilan osto oli monelle omasta talosta haaveilevalle kannattava sijoitus. Huvilat olivat edullisia ja uskottiin, että ne oli rakennettu hyvistä materiaaleista. Rakennusten hinnat liikkuvat 20 000 – 200 000 markkaan²¹². Rakennuksen siirto oli tietysti kalliimpaa kuin huvilan osto paikaltaan Terijoella, ja jotkut asiantuntijat eivät pitäneetkään siirtämistä kannattavana kalliiden rakennuttamiskustannusten vuoksi, vaikka huvilan olisi saanut ostettua pilkkahintaan.²¹³ Tuomas Ravean mukaan vanhan huvilan purkaminen, siirtäminen ja uudelleen pystytys tuli kuitenkin noin puolet halvemmaksi kuin uuden asuinrakennuksen rakennuttaminen kotipitäjässä. Kannakselta siirrettyä huvilaa onkin joskus sanottu aikansa talopaketiiksi.²¹⁴

Tieto huviloiden myynnistä kantautui usein suupuheen välityksellä. Samat henkilöt saattoivat välittää paikkakunnalle useita huviloita²¹⁵. Huviloiden välittäminen oli jossain määrin ammattimaista. Rakennuksia siirsivät niin sanotut purkaporukat, johon kuului viisi tai kuusi miestä. Huviloita saatettiin lähteä myös Terijoelta pystyttämään eri paikkakunnille.²¹⁶

Huviloita siirrettiin ympäri nykyistä Suomea. Pia Strandman-Suontausta laati omaan pro gradu -työhönsä kartan siirretyistä huviloista eri lähteiden perusteella (kuva 8.). Hänen mukaansa karttaan on suhtauduttava kriittisesti, sillä kartassa esitettyjä tietoja huviloista on harvoin ollut mahdollista tarkistaa. Joka tapauksessa kartta osoittaa suurpiirteisesti, minne huviloita vietiin. Suuria määriä huviloja siirrettiin Etelä-Suomeen, Uudellemaalle ja Hämeeseen. Huviloiden keskittymiä on Helsingissä radan varrella, Lahdessa, Lohjalla ja Tampereella, mutta huviloita on siirretty niinkin

²⁰⁹ Paloposki 1936, 190. vrt. Kemppi 2017.

²¹⁰ Paloposki 1936, 190.

²¹¹ Standertskjöld 2006, 102.

²¹² MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981, 4.

²¹³ Lindahl 1925.

²¹⁴ Ravea, muistiinpanot 2014.

²¹⁵ Strandman-Suontausta 1987, 17. Turun yliopisto.

²¹⁶ Kervinen 2016, 144.

pohjoiseen kuin Rovaniemella ja Kemijärvelle²¹⁷. Eniten yhdelle paikkakunnalle siirrettyjä huviloita oli Rovaniemellä, mutta rakennukset tuhoutuivat Lapin sodassa²¹⁸. Lisäksi huviloita löytyy vanhoilta huvilaseuduilta Oulun Hietasaaresta, Turun Ruissalosta ja Helsingin Oulunkylästä. Huvilat kuljetettiin rautateitä pitkin, joten rautatieverkosto ohjasi levinneisyyttä voimakkaasti.

Järvenpää on yksi kunta, jonne huviloita siirrettiin suuressa määrin. Huviloita siirsi Terijoelta Järvenpään kartanon isäntä, maanviljelysneuvos Bjarne Westermarck (1887–1945). Hän suunnitteli Järvenpään aseman ympäristön kehittämistä asutus- ja pienteollisuuskeskukseksi. Westermarck varasikin noin 200 hehtaarin laajuisen alueen rautatien molemmin puolin huvila- ja tehdaspalstoiksi. Asukkaiden houkuttelemiseksi Westermarck osti Karjalan kannakselta venäläisten kesähuviloita lähes 200. Ensimmäinen suurempi erä, noin 25 huvilaa, tuotiin Järvenpään syksyllä 1924 ja rakennusten siirto jatkui aina vuoteen 1926 saakka.²¹⁹ Huviloiden välittäjänä toimi terijokelainen, maalaisliittolainen kansanedustaja, Westermarckin ystävä Antti Juutilainen.²²⁰

Kuva 8. Nykyisen Suomen alueelle Kannakselta siirretyt huvilat 1980-luvun alussa kerätyn tiedon mukaan (Strandman-Suontausta 1987, liite 5. Turun yliopisto).

²¹⁷ Strandman-Suontausta 1987, liite 5. Turun yliopisto. (kts. kuva 8.)

²¹⁸ Kervinen 2016, 143.

²¹⁹ Ravea, muistiinpanot 2014.

²²⁰ Kervinen 2016, 144.

5 SIIRRETYT HUVILAT POHJANMAALLA

Tutkimuskohteinani olleista huviloista ei ole paljoa tietoa ajalta ennen niiden siirtoa Suomeen. Joistain tiedettiin kylä, jossa ne ovat Terijoella sijainneet ja joistain rakennuksista omistaja, joka useimmiten on ollut arvovaltainen venäläishenkilö, esimerkiksi upseeri. Rakennusten siirrosta ei pidetty tarkkaa kirjaa minne ja kuka huvilan siirsi. Siksi siirrosta ei ole yksityiskohtaisempia tietoja kuin se, että osa rakennuksista siirrettiin jokaista rakennusosaa myöten, osasta vain hirsikehikko. Usein pystytyspaikaksi valikoitui radan vierusta, jolloin hirret voitiin pystyttää suoraan junasta eikä niitä enää sen jälkeen tarvinnut siirtää kauemmas. Huviloiden sijainti noudatteleekin 1920-luvun rautatieverkostoa (kuva 9.).

Kuva 9. Rautatieverkosto Pohjanmaalla vuonna 1917 (Kansalliskirjasto).

Rakennuksien uudet omistajat olivat usein keskiluokkaa tai ylempää keskiluokkaa, kuten tehtailijoita. Rautatieläiset ovat toinen huviloiden tuottajaryhmä. He siirsivät rakennuksen omaksi kodikseen rautatien läheisyyteen. Rautatieläisille syynä siirtoon saattoi olla se, että siirtäminen junalla rautateitä pitkin oli heille työnsä puolesta edullista. Yhdistykset ja koulut siirättivät suuria rakennuksia toimitiloikseen, esimerkiksi Isonkyröön ja Kauhajoelle siirrettiin rakennukset kouluiksi, Lapualle nahkatehtaan konttoriksi.

Kuva 10. Yhteislyseota pystytetään Kauhajoella (Kauhajoen museohdistys ry).

Tutkimusalueellani Pohjanmaan sekä Etelä- ja Keski-Pohjanmaan maakuntien alueella siirrettyjä huviloita on noin 30–40. Täysin varmaa tietoa lukumäärästä ei ole, koska joidenkin rakennusten kohdalla on epävarmaa, onko ne siirretty Terijoelta. Olen tähän esittelyyn ottanut myös kaikki ne rakennukset, joista ei ole varmaa tietoa, onko ne siirretty Terijolta. Monia koristeellisia rakennuksia on usein virheellisesti väitetty Terijoelta siirretyiksi niiden ulkonäön vuoksi. Lisäksi joitain muualta siirrettyjä rakennuksia on luultu Terijoen huviloiksi. Täytyy muistaa, että rakennusten siirto oli vielä 1920-luvulla arkipäiväisempää kuin nykyään, joten kaikki siirretyt rakennukset eivät välttämättä ole Terijoelta.

Pohjanmaalle siirrettiin niin pieniä 3–4 huoneen taloja omakotitaloiksi kuin kookkaitakin rakennuksia toimitiloiksi. Pienet, "tavalliseksi kannakselaistaloiksi" luonnehditut rakennukset toimivat aikansa valmistaloina. Pienissä huviloissa asui aluksi usein kahdesta neljään perhettä. Suurimmat Pohjanmaalle siirretyt huvilat ovat toimineet esimerkiksi kouluna, musiikkiopistona, ravintolana tai apteekkina. Kouluksi tutkimuskohteinani olevista rakennuksista on siirretty kolme. Isoonkyröön siirretty rakennus toimi keskikouluna, Kauhajoelle siirrettiin rakennus yhteislyseoksi ja Lapualla koulukodiksi. Lapualla siirretty toinen kookas huvila toimi ensin tehtaan konttorina, myöhemmin musiikkiopistona. Nurmoon siirretty rakennus on toiminut apteekkina. Kauhavalla sijaitseva huvila toimii nykyään ravintolana, aikaisemmin rakennuksessa on ollut pankkitoimintaa.

Taulukkoon olen koonnut kaikki huvilat, joista minulla on tieto (Taulukko I.). Pohjanmaalle siirrettyjä huviloita voi olla enemmänkin esittelemieni rakennusten lisäksi. Suuret ja pienet huvilat olen jakanut koon mukaan. Pieniin huviloihin kuuluu 3–4 huoneen talot, jotka ovat samaa

kokoluokkaa kuin 1920–30-lukujen pientalot tai rintamamiestalot. Pienet rakennukset ovat lisäksi koko ajan olleet vain asumiskäytössä. Suuret rakennukset ovat toimineet asumisen lisäksi tai pelkästään muussa kuin asumiskäytössä siirtonsa jälkeen, kuten yhdistysten toimitiloina tai kouluina. Jako ei perustu mittauksiin, mutta on suurpiirteinen arvio koosta. Jaon mukaan saa käsityksen, minkä kokoluokan rakennuksia minnekin on siirretty.

kunta	huviloiden määrä	käytössä	ei käytössä, tyhjillään	purettu	suuria huviloita	pieniä huviloita
Lapua	5	1	2	1 (1 siirretty)	3	2
Kauhava	2	1		1	2	
Seinäjoki	14	9	1	4	3	11
Nurmo	1	1			1	
Vaasa	6	6			1	5
Kokkola	2		1	1		
Kauhajoki	1	1			1	
Kurikka	2	1		1	1	1
Kannus	n. 10			n. 10		
Isokyrö	1		1		1	
yhteensä	n. 40	19	5	n. 17	13	19

Taulukko 1. Siirrettyjen huviloiden määrä Pohjanmaalla (Syväoja 2018).

5.1 Pohjanmaalle siirrettyjen huviloiden rakennustekniikka ja arkkitehtuuri

Seuraavaksi tarkastelen Pohjanmaalle siirrettyjen huviloiden arkkitehtuuria. Rakennusten tarkastelussa on otettava huomioon huviloiden historia ja verrata ulkonäköä ja arkkitehtuuria niin ajallisesti kuin paikallisestikin niihin konteksteihin, joista rakennukset ovat peräisin, eli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Terijokeen sekä laajemmin Karjalaan ja karjalaiseen rakentamisen tapaan

ja 1800-luvulla muodissa olleeseen huvila-arkkitehtuuriin. Huviloiden analyysissä on huomioitava siirto ja sen mahdolliset vaikutukset rakennusten ulkonäköön sekä siirron jälkeen tehdyt mahdolliset muutokset. Osoittautui kuitenkin lähes mahdottomaksi selvittää, minkä näköisiä huvilat ovat olleet ennen siirtoa. Tämän vuoksi ei täysin voida tietää, kuinka paljon huviloita on muutettu, kun ne on pystytetty uudelle paikalle. Rakennusten nykyisen ulkonäön perusteella voi tehdä joitain johtopäätöksiä. Osaan rakennuksista on selkeästi tuotu enemmän rakennusosia Terijoelta kuin toisiin. Niitä rakennuksia, joihin tuotiin vain hirret, on ulkoisista piirteistä lähes mahdoton tunnistaa terijokelaishuvilaksi.

Käsittelyyn otan vain ne rakennukset, joista varmuudella tiedetään, että ne on siirretty Terijoelta. Lisäksi keskityn niihin rakennuksiin, joihin on tuotu muutakin kuin hirsikehikko, jolloin rakennuksista on mahdollista tavoittaa piirteitä, jotka ovat tyypillisiä Terijoen huviloille. Rakennukset, joihin tuotiin vain hirret, on useimmiten rakennettu 1920-luvun tyylin mukaisesti, eli samalla tavalla kuin muut aikalaisrakennukset, joten niiden tyylipiirteiden kuvailu kertoisi enemmän 1920-luvun tyylipiirteistä.

Siirrettyjen rakennusten tarkastelu perustuu kenttätutkimukseeni sekä valokuviiin ja niiden välittämään tietoon. Purettuja rakennuksia on mahdollista analysoida vain valokuvien välityksellä. Huviloita tarkastellaan käytännönläheisesti rakennusosittain, jotta niistä voidaan selvittää rakennusten tyypillisiä ominaisuuksia.

5.1.1 Huviloiden tyylit, muoto ja koko

Tutkimuskohteenani olevissa huviloissa on sveitsiläistyylin, kertaustyylien, kansallisromantiikan ja 1920-luvun klassismin piirteitä sekä viitteitä karjalaiseen rakennustapaan. Kuten aiemmin mainitsin, huvilat eivät edusta jotain tyyliä puhtaasti, vaan rakennukset ovat saaneet vaikutteita monista eri tyyliuunnista. Huvilat eivät ole muotoilultaan niin epäsymmetrisiä ja pittoreskin maalauksellisia kuin osa aikakauden sveitsiläistyylin tai cottagen edustajista. Useimmat huvilat ovat volyymiltään neliön muotoisia harja- tai mansardikattoisia pientaloja, joissa on poikkipääty ja ulosvedetty lasikuisti. Pohjanmaalle siirretyissä rakennuksissa ei ole nähtävillä sellaista ylikoristeellisuutta, jota osassa Terijoen huviloita on. Rakennusten ulkomuotoa on siirtämisen aikaan päivitetty 1920-luvun klassismin tyyliin yksinkertaistamalla ja karsimalla niiden koristeellisuutta.

Toinen yleinen muoto siirretyissä huviloissa on suorakulmio. Kookkaimmat siirretyt rakennukset ovat suurimmaksi osaksi kiinteävolyymisia, suorakaiteen muotoisia ja niissä saattaa olla kuisti tai kuisteja. Tällaisesta kookkaasta rakennuksesta esimerkki on Lapualla sijaitseva Kuoppalan talo (kuva 17.), joka on massaltaan suljettu, mutta siinä on päädyssä lasikuisti. Muita saman mallisia rakennuksia ovat Isonkyrön ja Kauhajoen koulurakennukset (kuvat 47. ja 48.) L-kirjaimen muotoisia rakennuksia on kaksi. Kauhavalla sijaitsevan huvilan perusmuoto on L-kirjain (kuva 23.), mutta sen kattomuodot tekevät rakennuksesta monimuotoisen näköisen. Lapuan musiikkipiston rakennus (kuva 20.) on niin ikään L-kirjaimen muotoinen.

Yksi Terijoella esiintynyt rakennustyyppi on kuvan 12. Emmi Jurkan huvila. Jurkka hankki huvilan perheelleen vuonna 1934. Huvila on hyvin samannäköinen muun muassa Kapernauminkatu 37:n huvilan (kuva 25.) kanssa. Samanlaiseen malliin olen törmännyt myös muutamassa valokuvassa Terijoelta. Huvilassa on peltikate, taitekatto, poikkipääty ja kaksikerroksinen lasikuisti. Tämän tyyliä, melko yksinkertaisia huviloita tehtiin mahdollisesti tietyn mallin mukaan Terijoella runsaasti. Erityisesti siirretyistä rakennuksista suuri osa on tämän tyyppisiä, pieniä huviloita, eri variaatioin.

Kuva 11. Emmi Jurkan huvila Terijoella (Syväoja 2016).

5.1.2 Perustus

Luonnonkivisokkeli on yleisin perustusmuoto, mutta rakennuksissa on käytetty jonkin verran myös betoniperustusta. Kaikista rakennuksista ei ole tiedossa siirrettiinkö kivijalka rakennusten mukana

vai hankittiinko se siirtopaikalta. Ainakin Isoonkyröön siirrettyyn koulurakennukseen tuotiin kirjeenvaihdon perusteella myös kivijalka.²²¹ Niihin rakennuksiin, joihin ei tuotu perustuskiviä mukana, tehtiin oletettavasti betonista sokkeli siirtopaikallaan.

5.1.3 Katto

Rakennuksissa on eniten mansardikattoisia ja taitekattoisia huviloita. Mansardikatosta on käytetty nimeä "ryssänpäätty"²²², mutta ei ole tiedossa, miksi nimeä on käytetty tai mistä se on lähtöisin. Yhdessä huvilassa Vaasassa on aumakatto (kuva 41.). Saumattu peltikate on yleisin kate tutkimissani huviloissa. Peltikatot ovat väritykseltään punaisia ja vihreitä. Muutamassa rakennuksessa on huopakate tai tiilivuoraus. Osassa rakennuksista on myös uusittu tumma profiilipeltikate. Strandman-Suontaustan mukaan suurimmassa osassa Terijoella olleista huviloista olisi ollut pärekatto ja vain kolmasosassa peltikate²²³. Rakennukset on voitu päällystää vasta siirron jälkeen pellillä. Esimerkiksi Kauhavalla sijaitsevassa huvilassa peltikaton alla on pärekate.

5.1.4 Seinäpinnat

Lähes kaikki tutkimani, yhä pystyssä olevat huvilat on vuorattu lautavuorauksella. Poikkeuksen tekee Lapualla sijaitseva Haapamäen kutomon rakennus, jonka alaosa on vuoraamatonta pyöröhirttä (kuva 18.). Vanhoissa valokuvissa Kannuksesta on muutama rakennus, joista puuttuu vuoraus, mutta ne todennäköisesti odottivat rakennuksen painumista ennen vuorausta.

Vaakaponttivuoraus on yleisin siirrettyjen rakennusten vuorausmenetelmä. Terijoen huviloiden vuorauksessa tyypillistä oli käyttää sekä vaaka- että pystyvuorausta vuoraustapojen vaihdellessa ylhäältä alas. Tällöin rakennuksen yläosassa on esimerkiksi pystyvuoraus, keskellä vaakavuoraus ja taas alareunassa pystyvuoraus. Erisuuntaiset vuoraukset on erotettu toisistaan listoilla. Joissakin siirretyissä rakennuksissa alkuperäinen vuoraus on säilynyt, joissain se on muutettu klassismin tyyliin yhdensuuntaiseksi, usein pystyvuoraukseksi. Huviloissa käytettiin myös ylhäällä harjan alla viistosuuntaista vuorausta. Paulaharju toteaa Uudellakirkolla tutkimistaan rakennuksista: *"jos halutaan somempaa, laitetaan laudat viistoon, keskipäädystä harjan kohdalla vastakkain, kohtisuoraan*

²²¹ Lauri Ahlgrenin kirje N. E. Vainiolle 17. 7.1929. T. Buckmanin yksityisarkisto (TB).

²²² Strandman-Suontausta 1987, 61. Turun yliopisto.

²²³ Strandman-Suontausta 1987, 55. Turun yliopisto.

kattoa vastaan".²²⁴ Viistosuuntaista vuorausta ei ole säilynyt siirretyissä rakennuksissa. Yhdessä jo puretussa rakennuksessa tällainen vuoraus oli.

1920-luvulla pysty- ja vaakavuorausta ei pidetty enää sopivana, minkä vuoksi siirrettyihin huviloihin on ehkä muutettu yhdensuuntainen vuoraus. Pysty- ja vaakavuorauksen yhdistämistä arvosteli *Rakennustaito*-lehdessä vuonna 1920 arkkitehti Juhani Vikstedt. Hänen mielestään julkisivupinta pirstoutuu näin useampaan osaan, mikä näyttää rauhattomalta ja risaiselta. Sen sijaan oli suosittava yksinkertaista, yhdensuuntaista laudoitusta, mieluiten pystysuunnassa.²²⁵

Kaikkien siirrettyjen rakennusten seinät ovat olettamukseni mukaan hirttä. Lautarakenteisten huviloiden siirtoa ei kenties pidetty kannattavana. Ainoastaan lautarakenteiset kuistit siirrettiin. Harjalle ulottuva pääty on saatetty tehdä myös laudoista, mikä oli yleistä kannaksen rakennuksissa²²⁶. Tässä tutkimuksessa en päässyt tarkemmin tutkimaan, onko hirsikerta tehty harjalle asti vai ei.

Venäläisten huvilat olivat useimmiten pyöröhirttä, kun taas suomalaisten rakentamat huvilat veistettyjä. Koska siirretyt rakennukset on vuorattu, en päässyt tutkimaan hirren muotoa vuorauksen alla. Kuvassa 12. näkyy, että vuorauksen alla olevaa hirsikehikkoa ei ole veistetty suoraksi vaan vuoraus on tehty pyöröhirren päälle.

Kuva 12. Torstia puretaan (Lapuaa pitkin poikin, Facebook -julkaisu).

²²⁴ Paulaharju 1906, 35.

²²⁵ Vikstedt 1920, 212.

²²⁶ Paulaharju 1906, 34.

5.1.5 Ikkunat

Siirretyissä huviloissa ikkunat ovat suurimmaksi osaksi suorakulmaisia, T-kirjaimen muotoisia, kolmiruutuisia pystyikkunoita. Timo Niiranen kutsuu T-mallin ikkunaa venäläiseksi. Ilmeisesti T-karmi tuli meille kuitenkin Ruotsista, vaikka mallia on yleisesti nimitetty "venäläiseksi karmiksi".²²⁷ Suomessa käytettiin perinteisesti kuusiruutuista ikkunaa²²⁸. 1890-luvulla T-karmi-ikkuna oli kaikkein yleisin, mutta malli säilyi suosittuna aina 1920-luvulle saakka.²²⁹ Samuli Paulaharju toteaa Uudenkirkon rakennuskannasta vuonna 1906, että nykyään välipuut, eli *pröyssit*, jätetään pois²³⁰. T-karmi oli siis yleisesti käytössä ainakin kannaksella, mutta malli on ollut suosittu vuosisadan vaihteessa myös muualla.

Juhani Vikstedt paheksui vuonna 1920 kolmiosaista, T-mallin ikkunaa ja suositteli 2-, 4-, 6-, tai 8-ruutuisia ikkunoita. "Se lienee peräisin Venäjältä, jonka maan kanssa meillä ei tarvinne olla liikaa henkistä yhteyttä!"²³¹ Vaikka T-mallinen kolmiruutuinen ikkuna on tutkimissani huviloissa yleisin (kuva 13.), on ruudut usein jaettu vielä pienempiin ruutuihin. Esimerkiksi osassa rakennuksia ikkunan yläosa on jaettu pienempiin ruutuihin kansallisromanttiseen tapaan.

Erityisen venäläisenä piirteenä on pidetty *fortuskaa*, T-puitteisen ikkunan pystysuoran ruudun yläosasta erotettua, avattavaa niin sanottua *terveysikkunaa*²³². Terveysikkuna oli 1800-luvun lopun kansainvälinen suunnittelutuote. Se oli käytössä myös Ruotsissa koko 1800-luvun ajan, mutta Venäjällä oli tapana rakentaa fortuska pienemmäksi, vain puolen ruudun korkuiseksi. Fortuska sijoitettiin mielellään melko ylös, jotta välttyttäisi lattiavedolta.²³³ Tällaisia terveysikkunoita on ainakin kolmessa Pohjanmaalle siirretyssä huvilassa (kuva 13.).

²²⁷ Kaila, Pietarila & Tomminen 1987, 131.

²²⁸ Niiranen 1981, 41.

²²⁹ Kaila, Pietarila & Tomminen 1987, 126.

²³⁰ Paulaharju 1906, 91.

²³¹ Vikstedt 1920, 213.

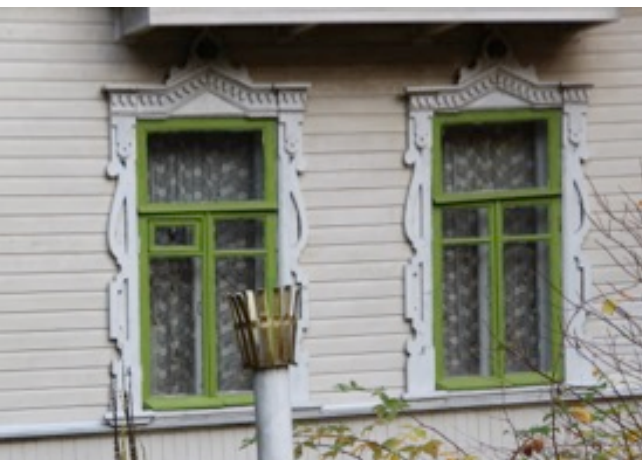
²³² Strandman-Suontausta 1987, 64. Turun yliopisto.

²³³ Kaila, Pietarila & Tomminen 1987, 132.

Kuva 13. Tyypillinen ikkuna Terijoella (Syväoja 2018).

Tyypillinen muoto ikkunan vuorilaudassa on, että ylemmässä vuorilaudassa on keskellä kolmiomainen korotus ja vuorilaudan päällä on katelauta (kuva 13.). Vuorilaudan alaosa voi olla kaartuva tai suora lauta. Kaartuva muoto monin eri variaatioin oli käytössä kannaksella 1900-luvun alussa²³⁴ Koristeelliset ikkunan vuorilaudat olivat myös yleisiä Terijoella. Samuli Paulaharjun tutkimus Uudellakirkolla sijainneista kansanrakennuksista osoittaa, että vuorilautojen koristelu kuului kannakselaiseen rakennustapaan. Hän kuvaa ikkunoita näin: "*Siinä kuurnat, siinä kolot, koukerot ja loukut, siinä nelikulmat, ympyrät, pyörylät ja reijät, hammastukset ja monet muut leikkaukset.*"²³⁵ Koristeellisimmat ikkunat Pohjanmaan siirretyissä rakennuksissa ovat Vaasassa (kuva 14.). Ikkunan vuorilaudoissa on sahalaitaa, salmiakkikuvioita ja niin sanottuja häränsilmiä, eli sorvattuja nappuloita. Koristeellinen tyyli oli myös yhdessä Lapualla sijainneessa, jo puretussa rakennuksessa (kuva 21.). Tyylipiirteet kuuluvat nikkarityyliin, mutta samanlaista kuviointia on käytetty myös karjalaisissa rakennuksissa.

Kuva 14. Erityisen koristeelliset vuorilaudat Vaasassa (Syväoja 2018).

²³⁴ Paulaharju 1906, 140–147.

²³⁵ Paulaharju 1906, 90.

5.1.6 Kuistit ja verannat

Lasikuisti on ehkä ensimmäinen asia, johon siirretyissä huviloissa kiinnittää huomion. Koristeelliset verannat kertovat siitä, että ne eivät ole aivan tyyppillisiä puutaloja Pohjanmaalla. Lasikuisti on useimpia siirrettyjä rakennuksia yhdistävä ja toisaalta muusta rakennuskannasta erottava tekijä. Veranta on selvin merkki rakennuksissa, joista ne tunnistaa huviloiksi. Toki lasikuisteja on tehty myös muihin rakennuksiin kuin huviloihin, mutta huviloissa koristeelliset verannat ovat tyyppillisimpiä.

Kuistia on sanottu rakennuksen koruksi. Sillä on ollut monia käytännöllisiä tehtäviä, mutta hyvin nopeasti kuistista tuli myös statussymboli²³⁶. Verannat olivat erityisen suosittuja 1800-luvun huvilarakentamisessa. Lasiverantojen tarkoitus oli suojata asukkaita aurinkoa, tuulta ja sadetta vastaan silloin, kun kuitenkin halutaan olla ulkona²³⁷. Soiri-Snellmannin mukaan suuret verannat peittivät usein pienen, vaatimattoman huvilan ja antoivat sille liioitellun koon, vaikka huvilassa oli oikeastaan vain pari pientä huonetta.²³⁸

Tutkimusalueeni huviloiden kuistit ovat kaikki umpinaisia, täysin lasitettuja. Verannat eivät ole sisäänvedettyjä vaan kaikki ovat erillisinä, ulkonevina rakenteina. Kuistit ovat neliön tai suorakaiteen muotoisia ja monessa rakennuksessa veranta on kahdessa kerroksessa. Kuistien katot ovat muodoltaan taite- tai aumakattoisia. Kuisti suunniteltiin usein muuta rakennusta koristeellisemmaksi²³⁹. Rakennukset toimivat Terijoella useimmiten vain kesäkäytössä, joten niitä ei ollut eristetty. Siirretyt huvilat eristettiin, koska ne otettiin ympärivuotiseen käyttöön, mutta usein lautarakenteinen lasiveranta jätettiin eristämättä.

Kuistien ikkunat ovat usein koristeellisempia kuin rakennuksen muut ikkunat. Erityisesti vinoneliö eli rombi oli yleinen lasikuisteissa Terijoen lisäksi muuallakin.²⁴⁰ Verannan ikkunat on jaettu useampaan pieneen ruutuun myös monella muulla tavalla. Värilliset ikkunat olivat suosittuja erityisesti lasikuisteissa. Pohjanmaan siirretyissä rakennuksissa värjättyä lasia kuisteissa on yhdessä Vaasan huvilassa (kuva 38.) sekä Nurmossa (kuva 37.). Siitä ei ole tietoa, ovatko lasit alkuperäiset. Yhdessä puretussa rakennuksessa Seinäjoella oli perimätiedon mukaan myös värilliset ikkunat.

²³⁶ Mårtensson & Korhonen 1995, 8.

²³⁷ Soiri-Snellman 1985, 170.

²³⁸ Soiri-Snellman 1985, 175.

²³⁹ Kaila, Pietarila & Tomminen 1987, 136.

²⁴⁰ Korhonen & Eskelinen 2007, 66.

Kuva 15. Lasikuisti Vaasassa (Syväoja 2018).

5.1.7 Väritys

Rakennusten maalaus yleistyi Terijoella vasta 1900-luvulle tultaessa. Terijoella huviloiden väritys erosi sen mukaan, olivatko rakennukset venäläisten vai suomalaisten omistuksessa. Venäläiset suosivat huviloissaan kirkkaampia värejä, kuten sinistä ja vihreää. Suomessa värejä ei pidetty lainkaan sopivina maalaisrakennuksiin.²⁴¹ Museoviraston vuonna 1979 kansanperinteen keruukilpailuun vastanneet kuvailivat Kannaksen rakennuksia useimmiten sinkkivalkoisiksi tai keltaisiksi. Ulkorakennuksissa käytettiin punamultamaalia tai niitä ei maalattu lainkaan.²⁴² Erikseen mainitaan kuitenkin daatsat, joissa saatettiin käyttää montakin eri väriä samassa rakennuksessa²⁴³.

Siirrettyjen rakennuksien alkuperäistä tai siirron aikaista väritystä on vaikea arvioida. Nykyiseltä väritykseltään rakennukset ovat monen värisiä. Sävyt vaihtelevat vaalean sinisestä ja punaisesta keltaiseen, ruskeaan ja valkoiseen. Valkoinen on yleisin puitteiden ja listojen väri, mutta osassa on myös vihreää ja ruskeaa korostusväriä. Värit ovat suurimmaksi osaksi hyvin maanläheisiä.

5.1.8 Muut koristeosat ja yksityiskohdat

Nikkarityyliin kuului runsas puukoristelu. Pohjanmaalle siirretyissä huviloissa on joitain koristeellisia yksityiskohtia, mutta runsasta sveitsiläistalojen koristeornamentiikkaa siirretyissä huviloissa ei ole. On mahdollista, että ne on jätetty siirron aikana pois tai niitä ei ole ollut lainkaan rakennuksessa.

²⁴¹ Strandman-Suontausta 1987, 64. Turun yliopisto.

²⁴² MV: Kysely 26: Rakentajat ja rakentaminen sekä rakennusten maalaus 1979, 3, 9, 17.

²⁴³ MV: Kysely 26: Rakentajat ja rakentaminen sekä rakennusten maalaus 1979, 3.

Torni kuului olennaisena osana 1800-luvun lopun huvila-arkkitehtuuriin ja niitä oli runsaasti myös Terijoen huviloissa. Pohjanmaan siirretyistä huviloista Lapuan musiikkiopiston rakennuksessa (kuva 20.) on torneja. Siinä on kaksi tornia, toinen hieman korkeampi kuin toinen. Tornit ovat neliön muotoisia ja niissä on jyrkkä aumakatto ja suorakaiteen muotoiset ikkunat joka suuntaan. Tornimainen uloke on myös Kauhavalla sijaitsevassa huvilassa. (kuva 23.)

Lehtisahakoristelua on käytetty niin sveitsiläistyylisissä kuin karjalaisissa rakennuksissa.²⁴⁴ Muutamassa siirretyssä huvilassa on lehtisahakoristelua. Lapualla Kuoppalan talossa sitä on eniten (kuva 17.). Lehtisahakoristelua on myös kahdessa muussa siirretyssä huvilassa katon harjalla. Kuoppalan talossa lehtisahakuviota on myös kuistin päädyssä sekä molemmin puolin poikkipäädyissä. Myös laudoituksen jakavassa listassa on lehtisahamuotoa. Monessa huvilassa on myös yksityiskohtana koristeellinen otsalauta. Aurinkokuvio oli suosittu aihe, mutta otsalautoissa on myös muita kuvioita. Aurinkokuvio yleistyi erään teorian mukaan Japanin-Venäjän sodan 1905 jälkeen²⁴⁵.

Kuva 16. Lehtisahakoristelua Kuoppalan talossa Lapualla. (Syväoja 2018).

²⁴⁴ Niiranen 1981, 49 & Paulaharju 1906, 97.

²⁴⁵ Ahmas 1992, 78.

5.2 Pohjanmaan siirretyt huvilat

Seuraavana on esiteltyä kunnittain rakennuskohtaisesti Terijoelta Pohjanmaalle siirretyt rakennukset, jotka olen tämän tutkimuksen puitteissa löytänyt. On mahdollista, että tässä eivät ole kaikki Pohjanmaalle siirretyt huvilat. Erityisesti jo purettuja rakennuksia voi olla siirretty enemmänkin, mutta ne on voitu purkaa jo vuosikymmeniä sitten eikä niistä ole säilynyt tietoja. Strandman-Suontaustan tutkimuksen kartan mukaan huviloita on ollut Seinäjoella, Lapualla, Kurikassa, Kauhajoella, Alavudella, Kannuksessa, Kokkolassa, Pietarsaarella, Uudessakaarlepyyssä, Vaasassa, Kaskisissa ja Kristiinankaupungissa (kuva 9.). Näistä kunnista en ole löytänyt Alavudelta, Pietarsaaresta, Udestakaarlepyystä, Kaskisista tai Kristiinankaupungista siirrettyjä huviloita. Rakennukset on esitelty sen tiedon pohjalta, mitä olen saanut kartutettua ja siksi toisista rakennuksista on enemmän tietoa kuin toisista.

5.2.1 Lapua

Lapualla huviloita on edelleen pystyssä kolme. Yksi huvila on purettu ja yksi rakennus siirretty uudelleen. Yksi pystyssä olleista on saanut purkutuomion, mutta sitä ei ole vielä purettu. Rakennukset sijaitsevat keskustan tuntumassa, mutta eivät aivan rautatien vieressä. Kaksi edelleen pystyssä olevista rakennuksista on melko kookkaita.

Kuoppalan talo, Antinkatu 9

Kuva 17. Ville Kuoppalan talo (Syväoja 2016).

Kookas rakennus siirrettiin Terijoen Kellomäestä Lapualle 1920-luvun alussa koulukodiksi. Terijoella huvila oli upseerin huvilana. Rakennuksen osti ylistarolainen kauppias-maanviljelijä, talousneuvos Juho Kuoppala (1881–1968) vaimonsa Tildan kanssa. Kuoppalan perheen 15 lapsesta ainakin yhdeksän asui koulukodissa. Huvila oli pakattu ja numeroitu tarkasti kuljetusta varten. *"Kasaaminen kävi vaivatta. Hirret ja kivijalka oli numeroitu tarkasti."* Rakennuksessa oli lasikuisti alhaalla ja ylhäällä, mutta niitä pidettiin epäkäytännöllisenä, kesällä kuumina ja talvella kylminä.²⁴⁶

Kesällä 1939 taloon muuttivat Juho ja Tilda Kuoppalan pojan perhe, Ville ja Liisa Kuoppala, mutta yläkerta toimi koulukotina vuoteen 1946 saakka. Ville Kuoppala toimi seurakunnan II kappalaisena 1961–1973. Rakennus vuokrattiin vuonna 1954, kun Ville ja Liisa Kuoppala muuttivat seurakuntatalolle valmistuneisiin uusiin asuntoihin. Kuoppalan perhe muutti vuonna 1973 takaisin Antinkadun taloon, kun Ville Kuoppala jäi eläkkeelle kappalaisen työstä. Ville Kuoppalan kuoleman jälkeen vuonna 1985 talo myytiin rakennusliike Unkurille. Tämän jälkeen rakennus on ollut vuokratyössä. Talo on tällöin muutettu neljäksi vuokra-asunnoksi, jolloin rakennukseen tehtiin myös kaksi pienempää sisäänkäyntiä.²⁴⁷ Aili Kuoppala muistelmaan mukaan kaikki rakennustarvikkeet tuotiin Terijoelta, myös kaakeliuunit, ainakin alakerran uuni. Joka huoneessa oli alun perin uunit, mutta jälkikäteen asennettiin keskuslämmitys. Myös ikkunapuitteet tuotiin Terijoelta. Niitä Aili piti erityisen kauniina ja venäläistyypisinä. Ikkunoissa oli myös pienet tuuletusikkunat, venäläistyypiset Ailin mukaan nekin.²⁴⁸

Rakennus on massaltaan suorakulmion muotoinen ja siinä on kolme kerrosta. Kolmannessa kerroksessa on ullakko. Rakennuksessa on harjakatto sekä poikkipääty. Perustuksena on luonnonkivi. Toisessa päädyssä on kaksikerroksinen kuisti, yläosassa on lasitus. Väriykseltään rakennus on keltaruskea vihrein yksityiskohdin. Laudoitus jakaantuu listoilla viiteen kenttään ylhäältä alas, vaaka- ja pystylaudoituksen vaihdellessa. Listoissa on sahalaitakuviota. Sahalaitaa on myös rakennuksen harjalla. Ikkunat ovat T-malliset, yläosa on jaettu pienempiin ruudukoihin. Rakennuksessa on kolme sisäänkäyntiä, jotka on tehty jälkepäin, kun rakennus on jaettu neljään huoneistoon. Karjalaisia vaikutteita rakennuksessa ovat sahalaitaiset listat ja ikkunoiden vuorilaudat. Rakennus on ollut tyhjillään kymmenisen vuotta ja se on saanut purkutuomin.²⁴⁹

²⁴⁶ Lapuan Sanomat 1989.

²⁴⁷ Kangas 2009. <https://docplayer.fi/8095327-Lapuan-keskustaajaman-ja-ympariston-kulttuuriymparis-toselvitys-lapuan-kaupunki.html>. Viitattu 19.9.2017.

²⁴⁸ Kuoppala, puhelinkeskustelu 18.10.2017.

²⁴⁹ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Haapamäen kutomo, Oskarinkatu 16

Kuva 18. Haapamäen kutomo (Syväoja 2018).

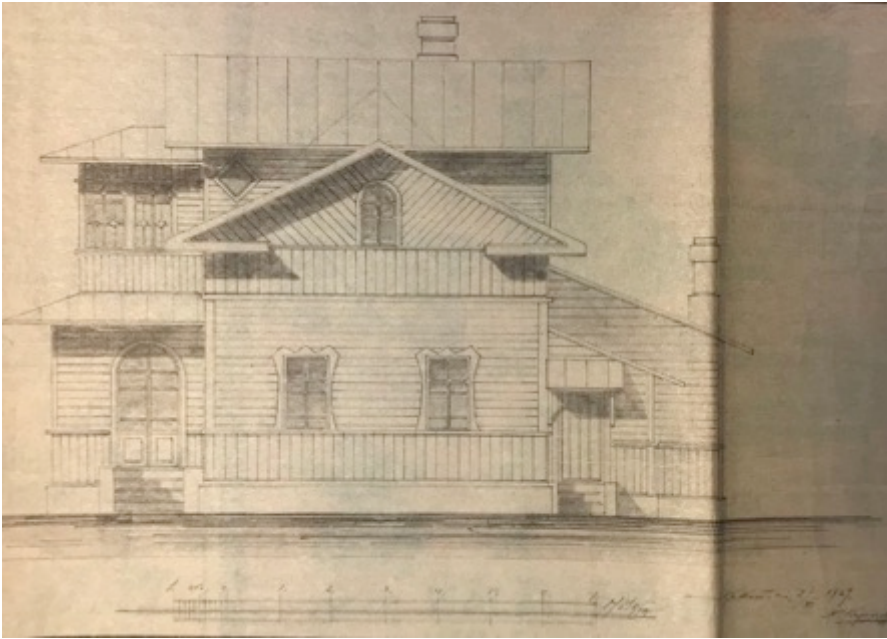
Huvila on siirretty Terijoelta Lapualle 1920-luvulla. Talossa ovat asuneet apteekkari Vahander ja hänen vaimonsa. Rakennusta on kutsuttu Vahanderin taloksi. Lauri Haapamäki osti rakennuksen leskirouva Amanda Vahanderilta vuonna 1963.²⁵⁰ Haapamäki perusti taloon kutomon. Kutomossa valmistettiin muun muassa Jussi-paitoja. Rakennus toimi kutomona vuoteen 2007 saakka. Sen jälkeen talo on ollut tyhjillään.

Rakennus sijaitsee Lapuan keskustassa pienellä tontilla. Tontilla on lisäksi pieni ulkorakennus. Rakennuksessa on kaksi kerrosta. Perimätiedon mukaan lasikuisti on siirretty rakennukseen Lapuan tuomiokirkosta kirkon remontin yhteydessä, jolloin sinne rakennettiin uudet eteistilat.²⁵¹ Rakennuksessa on muista siirretyistä huviloista poiketen pyöröhirret. Rakennuspiirustuksessa talo on vuorattu, mutta vuoraus on jostain syystä jäänyt tekemättä. Väriytykseltään talo on vaaleanruskea. Ikkunoiden vuorilaudat ja listat ovat vihreät ja ikkunat valkoiset. Osa ikkunoista on vaihdettu ruutuihin, joissa ei ole puitejakoa. Vanhemmat ikkunat ovat jaoltaan T-malliset. Kuistissa on myös T-mallin ikkunat, alaosassa kuistia ikkunan yläosassa on kaari-ikkunat. Yläosan kuistin ikkunoissa on keskellä vinoneliöt. Rakennus on painunut melkein koko kivijalkaa myöten maahan.²⁵²

²⁵⁰ Lapuan Sanomat 1989.

²⁵¹ Rantala, haastattelu 20.10.2017.

²⁵² E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätyömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Kuva 19. Haapamäen kutomon rakennuspiirustus (Lapuan Sanomat 1989).

Niskalan talo, Vanha musiikkiopisto, Poutuntie 26

Kuva 20. Lapuan vanha musiikkiopisto (Syväoja 2018).

Rakennus siirrettiin Terijoelta 1920-luvulla nahkatehtaan konttoriksi ja Frans Jaakko Niskalan (1885–1947) perheen kodiksi. Niskalalla oli suuri perhe, jota varten hän talon osti. Vuoden 1989

Lapuan Sanomissa on maininta, että Niskala olisi tuottanut Lapuulle lisäksi ainakin kolme taloa, jotka sijaitsivat tien toisella puolen tähän rakennukseen nähden. Hän siirretti ilmeisesti myös ulkorakennukset kotinsa pihaan Terijoelta.²⁵³ 1960-luvulla talossa ovat asuneet ainakin Rentot. 1980-luvulla Lapuan kaupunki peruskorjasi rakennuksen Musiikkiopistoksi. Opisto toimi kiinteistössä vuoteen 1997 saakka, jolloin rakennuksen sisätilat peruskorjattiin ja muutettiin yksityisasunnoksi.²⁵⁴

Rakennus sijaitsee Lapuanjoen varrella. Huvilassa on kaksi kerrosta sekä torni, jossa on neljä kerrosta. Tornilla ei ollut tehtailijalle suurempaa merkitystä kuin että hän saattoi joskus katsella sieltä maisemia²⁵⁵. Hirsirunkoinen rakennus on vuorattu harmaansinisellä vinyylivuorauksella. Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet täysin. Kattomuoto on harjakatto, toinen pää aumattu. Tornin kattomuoto on pyramidi. Katemateriaalina on saumapeltiä. Ikkunat ovat melko uudet, T-karmilliset. Rakennuksessa on kaksi ulkonevaa kuistia ja yksi pieni katoksellinen sisäänkäynti.²⁵⁶

"Torsti", Poutuntie (purettu)

Kuva 21. Alvar Torstin mukaan nimetty rakennus (Lapuaa pitkin poikin, Facebook-julkaisu).

²⁵³ Lapuan Sanomat 1989.

²⁵⁴ Kangas 2009. <https://docplayer.fi/8095327-Lapuan-keskustajaman-ja-ympariston-kulttuuriymparis-toselvitys-lapuan-kaupunki.html>. Viitattu 19.9.2018.

²⁵⁵ Lapuan Sanomat 1989.

²⁵⁶ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätyömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Tiettävästi talon on tuottanut 1930-luvulla Terijoelta Oskari Lahdensuo²⁵⁷. Rakennus on sijainnut Lapuan keskustassa, melkein kaupungintaloa vastapäätä. Talossa on asunut mm. Santeri Lahdensuo. Talon omisti purkuhetkellä Ranta-Mikkula. Huvilan nimi tulee rakennuksessa kauppa pitäneen Alvar Torstin mukaan. Aiemmin rakennus on toiminut mm. Etelä-Pohjanmaan pankin konttorina ja rautakauppana.²⁵⁸ 1950-luvulla rakennus tunnettiin urheilukahvilana. Alvar Torsti piti 1970-luvulla rakennuksessa sekatavarakauppaa. Torstit ovat asuneet rakennuksen yläkerrassa. Rakennus purettiin vuonna 1980.²⁵⁹

Rakennus on massaltaan suorakulmio. Oheinen kuva on pihan puolelta. Kadun puolella julkisivussa on kahdessa rivissä ikkunat, ylhäällä viisi ja alhaalla kolme sekä ovi. Ikkunat ovat T-mallisia. Rakennuksessa on aumattu peltikatto. Kuvassa taustalla näkyy hieman tornin lakea. Osassa ikkunoita on hyvin koristeelliset vuorilaudat, mikä viittaa siihen, että ne olisi tuotu Terijoelta. Ikkunoissa on myös fortuskoja eli "terveysikkunoita". Rakennuksen kuisti on mahdollisesti rakennettu myöhemmin. Rakennus on vuorattu pystylautavuorauksella. Alhaalla ja kuistissa on vaakavuoraus ja vinovuoraus ainakin poikkipäädys.²⁶⁰

Korhosen talo, Saurunkatu (siirretty Janakkalaan)

Kuva 22. Lapualta uudelleen siirretty rakennus Janakkalassa. (Hallavainio 2018).

Talo on ainut toiseen kertaan siirretty rakennus Pohjanmaalla. Talo sijaitsee Lapuan Siirilässä. Pienessä rakennuksessa asuivat Korhosen kolme sisarusta siitä lähtien, kun rakennus siirrettiin

²⁵⁷ Lapuan Sanomat 1989.

²⁵⁸ MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981, 6.

²⁵⁹ Lapuaa pitkin poikin, Facebook-julkaisu 2018. <https://web.facebook.com/groups/110018435698838/>. Viitattu 25.10.2018.

²⁶⁰ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttäyömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Terijoelta.²⁶¹ Rakennus myytiin vuonna 1994 ja se siirrettiin Janakkalaan. Rakennuksesta siirrettiin silloin perustuskivet, ovia ja ikkunoita. Lasikuisti on tehty vuoden 2006 laajennuksessa. Peltikatto ja seinäpaneelit on uusittu, mutta ne noudattavat alkuperäistä muotoa.²⁶²

5.2.2 Kauhava

Pinkki Alvar, Teritorni, Kauppatie 42

Kuva 23. Ravintola Pinkka Alvar (Syväoja 2018).

Rakennuksen siirsi Terijoelta vuosien jo 1915–1917 aikana puukkotehtaan omistaja Onni Mäkipelkola. Ajankohta on merkillepantava, koska lähes kaikki muut huvilat siirrettiin vasta 1920-luvulla. Tarinan mukaan rakennuksen ei pitänyt nousta Kauhavalle, mutta junassa oli lyöty korttia, jolloin herra Onni Mäkipelkola sai voittona aimo kasan hirsii pystytettäväkseen. Liikemiehenä tunnettu Mäkipelkola myi valmistuneen rakennuksen pankiksi. Rakennus toimi pankkina 40 vuotta (Vaasan Pankki, Liittopankki ja Helsingin osakepankki). Laitamäen perhe osti talon vuonna 1958. Rakennuksessa pidettiin muotiliikettä sekä tyylihuonekalumyymälää. Ravintolaksi (Le Baron) rakennus muutettiin vuonna 1980 teollisuusneuvos Jorma Lillbackan toimesta. Nykyään rakennus toimii tilausravintolana Pinkki Alvar -nimellä.²⁶³

²⁶¹ Lapuan Sanomat 1989.

²⁶² Hallavainio, kirjallinen tiedonanto 11.12.2018.

²⁶³ Laasonen 2015. <http://www.pinkkialvar.fi/historia.htm>. Viitattu 10.9.2018.

Muodoltaan rakennus on L-kirjaimen muotoinen. Kattomuoto on harjakatto. Talossa on mansardikattoinen osa ja frontoni, jossa on myös parveke. Talossa on kaksi kerrosta. Rakennuksessa on harjakatto ja katemateriaalina ponttisaumapelti, jonka alla on pärekatto. Rakennus on perustettu luonnonkiville ja siinä on rossipohja. Huvila on vuorattu pysty- ja vaakasuuntaisin paneelein. Väriykseltään rakennus on vaaleanpunainen ja koristeosat valkoiset. Ainakin osa ikkunoista on vaihdettu uusiin. Rakennuksessa on monia koristeosia, kuten otsalauta ja katolla torninomaisen rakennelma, jossa on pyöreät ikkunat.²⁶⁴

Kauppatie (purettu)

Kuva 24. Halmion liiketalo Kauhavan keskustassa (Vanhoja valokuvia Kurikasta, Facebook-julkaisu).

Tämä kaksikerroksinen rakennus pystytettiin Kauhavan keskusta. Rakennuksen hirret on tuotu Terijoelta. Rakennuksen siirsi Aleks Halmio, joka työskenteli Terijoella.²⁶⁵ Talossa on tiilikate ja se on vuorattu vaakalaudoituksella. Väriykseltään rakennus on vaaleanruskea, ikkunat ja ovet tummemman ruskeat ja vuorilaudat valkoiset. Alaikkunat ovat T-malliset. Yläkerran ikkunoiden puitejako taas on kuin ylösalaisin oleva T. Keskellä rakennusta on oviaukko, jonka molemmin puolin on ikkunat. Oven yläpuolella on kolmen ikkunan rivi ja niiden yläpuolella parveke, jossa on kaksi ikkunaa ja ovi.²⁶⁶

²⁶⁴ E. Syväoan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

²⁶⁵ Vanhoja valokuvia Kurikasta 2018. <https://web.facebook.com/groups/631789503578119/>. Viitattu 23.11.2018.

²⁶⁶ E. Syväoan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

5.2.3 Seinäjoki

Seinäjoen Kapernaumin kaupunginosassa Terijoelta siirrettyjä huviloita on ollut lähes kymmenen. Rakennukset sijaitsevat rautatien läheisyydessä. Ainakin yksi rakennus on purettu Pakkamestarinkadun päästä. Huvilasta muistetaan värikkäät ikkunalasit. Rakennukset ovat keskenään melko erinäköisiä, mutta suurin osa edustaa pienempiä asuinrakennukseksi siirrettyjä 3–4 huoneen taloja. Kapernaumissa on myös yksi kookkaampi rakennus. Osassa rakennuksia on huviloille tyypillinen lasiveranta, mutta osasta se puuttuu täysin. Osa rakennuksista on tuotu Terijoelta vain hirret, ei jokaista rakennusosaa, mutta ilmeisesti osassa rakennuksia on lähes kaikki rakennusosat Terijoelta. Kapernaumin huviloita siirsivät rautatieläiset. He saivat mahdollisesti kuljetettua rakennuksen edulliseen hintaan rautateitä pitkin. Kapernaumin huviloita on todennäköisesti tuotu samaan aikaan ja niitä ovat olleet siirtämässä ja pystyttämässä samat henkilöt. Seinäjoella on Kapernaumin huviloiden lisäksi kolme muuta Terijoelta siirrettyä rakennusta. Toinen sijaitsee keskustassa, toinen Pohjassa. Lisäksi ainakin yksi tai kaksi huvilaa on purettu keskustan tuntumasta.²⁶⁷

Iltarusko tai Aamurusko, Kapernauminkatu 37

Kuva 25. Ilt- ja aamuruskoksi nimetty huvila (Syväoja 2018).

Huvilan siirsi vuonna 1923 konduktöörinä toiminut Arvi Jokilehto. Hän oli itse kirvesmiesten kanssa purkamassa rakennusta Terijoella ja kuljetti hirret Seinäjoelle junalla. Kuorma on purettu

²⁶⁷ Lahti 2015 154.

aikoinaan suoraan junasta rautatien vieressä olevalle tontille. Rakennuksesta on tuotu mukana kaikki osat, kuten ovet, ikkunat, vuorilaudat ym.²⁶⁸

Rakennus on puolitoistakerroksinen. Talossa on ollut alun perin paanukatto. Taloa on laajennettu 1990-luvulla. Laajennusosa on tehty rakennusta jatkamalla pohjoiseen harjan suuntaisesti tiili- ja puurakenteisena. Uuden osan alakerrassa on sauna, pesuhuone, takkahuone ja lämpökeskus, yläkerrassa ullakkokamari. Vanhan osan ilme on säilynyt hyvin vuonna 1929 tehtyine vuorauksineen. Rakennuksen entisten asukkaiden Arvin ja Esterin avioituessa vuonna 1929 kuului kapioihin ulkolaudoitus. Ulkoväritys on ollut alun perin 1930-luvulla vaaleanharmaa. Vuonna 1962 rakennus maalattiin tummankeltaiseksi. Nykyinen heleän sininen ulkoväritys on vuodelta 1999. Tienpuoleisen verannan moniruutuisten ikkunoiden tilalla oli alun perin umpilaudoitu. Radanpuoleinen parveke on alkuperäisen kaltainen. Uuden osan pohjoispäähän on tehty samanmallinen aurinkokuvioinen parveke. Ikkunat uusittiin vanhojen tyylillä ja koolla. Niissä on edelleen jäljellä vanhaa lasia. Ulko-ovet ovat alkuperäiset.²⁶⁹

Onnela, Kapernauminkatu 4 I

Kuva 26. Onnela (Syväoja 2018).

Huvila siirrettiin samaan aikaan Iltaruskon kanssa vuonna 1925. Rakennus pystytettiin rautatien varteen Upan verotalon n:o 2 Alauppa-nimisestä osuudesta lohkotulle tontille. Rakennuksen ensimmäiset asukkaat siirron jälkeen olivat Gösta Johan Luoma-aho ja Anna Luoma-aho. Gösta

²⁶⁸ Saari, kirjallinen tiedonanto 12.11.2017.

²⁶⁹ Lahti 2015, 155.

Luoma-aho toi hirret itse paikalle.²⁷⁰ Väriykseltään vaaleassa rakennuksessa on taitekatto ja poikkipääty. Rakennus on vuorattu alhaalta ja ylhäältä pystyponttivuorauksella, keskellä on vaakavuoraus. Osa ikkunoista on T-karmillisia. Vuorilaudat ovat tyypilliset Terijoen huvilalle (kts. kuva 13.). Radan puolella on lasikuisti. Rakennuksen piirteet, kuten vuoraustapa, ikkunoiden muoto ja vuorilaudat sekä lasikuisti viittaavat siihen, että rakennukseen tuotiin suuri osa rakennusmateriaaleista hirsien lisäksi.²⁷¹

Solbacka, Kapernauminkatu 43

Kuva 27. Solbacka (Syväoja 2018).

Rakennuksen omistaja veturinkuljettaja Lindstedt osti tontin vuonna 1925. Rakennuksesta on remontin yhteydessä löytynyt sanomalehtiä vuosilta 1925–1927, joten talo on todennäköisesti siirretty näiden vuosien aikana. Rakennuksessa on alun perin ollut kaksi asuntoa. Talossa on asunut veturinkuljettaja Lindstedtin lisäksi muitakin rautatieläisiä.²⁷² Rakennuksessa on kaksi kerrosta ja noin 140 neliötä. Mansardikattoinen rakennus oli aiemmin vaalean mintunvihreä, nyt siniharmaa. Ulkoverhous on kapeaa vaakaponttia. Talossa on musta profiilipeltikatto sekä mansardikattoinen frontoni, josta on sisäänkäynti umpikuistille. Ikkunat olivat T-mallisia, mutta ne on vaihdettu malliin, jossa vain yläosa on jaettu puitteella. Ulko-ovi ollut tieltä katsottuna suoraan edessäpäin. Kuisti on

²⁷⁰ Lahti 2015, 155.

²⁷¹ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

²⁷² Lahti 2015, 157.

lisätty jälkikäteen. Kuisti jouduttiin remontin takia purkaa, mutta on tarkoitus rakentaa jossain muodossa takaisin paikalleen. Kuistissa oli käytetty talon vanhoja ikkunoita ja pariovia.²⁷³

Ylänkö, Ratamestarinkatu 20

Kuva 28. Ylänkö tai Syrjä (Syväoja 2018).

Talon on pystyttänyt tietävästi Karl Dahlberg veturinkuljettaja Lampiselle vuonna 1927. Dahlberg rakensi myös vieressä sijainneen Luokkamäki-nimisen Terijoen huvilan, mutta se on jo purettu. Vain talon hirret on tuotu Terijoelta. Rakennuksen kuistia on pienennetty, nykyisin osa siitä toimii saunana. Talo on vuorattu sodan aikana. Aiemmin rakennuksessa on ollut punainen hirsipinta, joka vuorattiin sodan aikana. Yläkerran huoneet on otettu käyttöön nykyisten asukkaiden aikana. Ikkunat vaihdettiin päätyihin 1990-luvun alussa. Ne tilattiin alkuperäisen mallisina kolmiruutuisina, mutta eivät tulleet sen mallisina. Ikkunoihin on myöhemmin lisätty itsetehdyt ristikot. Talo on muodoltaan neliön mallinen ja siinä on satulakatto.²⁷⁴

²⁷³ Härkönen, kirjallinen tiedonanto 13.12.2017.

²⁷⁴ Lahti 2015, 156.

Pakkamestarinkatu 6

Kuva 29. Pakkamestarinkatu 6 (Syväoja 2018).

Rakennuksen hirret on mahdollisesti tuotu Terijoelta, mutta tästä ei ole varmuutta. Talon lisäsiipi on rakennettu 1960-luvulla. Lisäsiivessä on sauna, pesuhuone, autotalli, eteinen, kellari, pannuhuone, öljylämmitys tuli samaan aikaan. Talo on muodoltaan neliö ja siinä on satulakatto, katteena profiilipelti.²⁷⁵

Hedebo, Pakkamestarinkatu 13

Kuva 30. Hedebo (Syväoja 2018).

²⁷⁵ Lahti 2015, 158.

Talo on siirretty vuonna 1923 ja sen pystytti Jungman. Rakennusta on laajennettu 1950-luvulla. Rakennus on mansardikattoinen, siinä on roosa pystysuuntainen peiterimavuoraus. Ikkunat ovat väriltään ruskeat ja ne ovat alkuperäiset.²⁷⁶ Vuorilaudat ovat valkoiset. Rakennuksessa on poikkipääty. Talon tyylipiirteet viittaavat 1920-luvun klassismin tyyliin, joten rakennuksessa ei ehkä ole jäljellä Terijoen huvilasta kuin hirret.²⁷⁷

Granbacka, Pakkamestarinkatu 15

Kuva 31. Granbacka (Syväoja 2018).

Rakennuksen tuottivat veturimiehet Heikel ja Jungman vuonna 1923. Sen pystytti todennäköisesti Karl Dahlberg. Talo on alun perin tehty kahdelle perheelle. Talo on jaettu neljään eri huoneistoon. Rakennukseen oli aiemmin kolme sisäänkäyntiä, nyt kaksi. Melko suurikokoisessa rakennuksessa on lasikuisti, jota on myöhemmin laajennettu.²⁷⁸ Rakennus on väritykseltä vaalean siniharmaa. Siinä on vaaka- ja poikkisuuntainen peiterimavuoraus. Kattomuoto on taitekatto ja katteena on peltikate. Rakennuksessa on poikkipääty. Kuisti on vielä erillisenä rakennelmana. Rakennuksessa on betoniperustus. Ikkuna on leveät ristimalliset. Lasikuistin ikkunat on koristeellisemmat. Niissä on keskellä ruutua vinoneliö.²⁷⁹

²⁷⁶ Lahti 2015, 158.

²⁷⁷ E. Syväoan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

²⁷⁸ Lahti 2015, 158.

²⁷⁹ E. Syväoan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Kalevankatu 34

Kuva 32. Kalevankatu 34 (Syväoja 2018).

Sain rakennuksen asukkaalta tiedon, että rakennus olisi Terijoelta, mutta Seinäjoen rakennusinventoinnissa ei ole tästä mainintaa, vaan sen kerrotaan kuuluvan jälleenrakennuskauden taloihin.²⁸⁰ Rakennus ei juuri muistuta muita siirrettyjä rakennuksia. Se on melko suurikokoinen, väriltään vaaleanruskea, tummin ikkunan karmein. Satulakattoinen rakennus on vuorattu vaakavuorauksella. Harjalla on pystyvuoraus. Ikkunoiden alaosa on jaettu puitteella. Toisella puolen rakennusta on poikkipääty.²⁸¹

Söyringin villa, Pultrantie 1

Kuva 33. Söyringin villa (Syväoja 2018).

²⁸⁰ Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo 2011, 29.

[https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/asuminenjaymparisto/kaavoitus/asemakaavat/01 keskusta/f62RM4ZLR/Inventointiraportti_keskusta-alue2011_valmis_paino_pieni.pdf?fbclid=IwAR0Jee5MLP2hrBy-hns69H3DC4mllVeiOteFIdOWr_Xieo4jjP9IPmMhp_A](https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/asuminenjaymparisto/kaavoitus/asemakaavat/01%20keskusta/f62RM4ZLR/Inventointiraportti_keskusta-alue2011_valmis_paino_pieni.pdf?fbclid=IwAR0Jee5MLP2hrBy-hns69H3DC4mllVeiOteFIdOWr_Xieo4jjP9IPmMhp_A). Viitattu 23.11.2018.

²⁸¹ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Ratamestari Isak Söyring (myöh. Sarjamo) osti tontin Ylimarttilan verotalosta n:o 5 lisäksi Mäeltä vuonna 1925. Tontille siirrettiin asuinrakennus samana vuonna Terijoelta. Kauppiat Toivo ja Linnea Kangas ostivat tilan Sarjamolta v. 1959. Rakennus sijaitsee radan vieressä omakoti- ja rivitaloalueella. Se on säilynyt melko alkuperäisessä kunnossa.²⁸²

Rakennus on perustettu lohkokiville. Kuisti on tehty myöhemmin ja sen kohdalla on betoniperustus. Rakennuksessa on poikkipäätty, jonka eteen kuisti on rakennettu. Rakennuksessa on tiilikatto ja vaakaponttilaudoitettut seinät. Rakennus on maalattu keltaiseksi, aiemmalta väritykseltään talo oli vihreä. Korostusvärinä on tummanruskea. Ikkunat ovat siniharmaat. Rakennuksessa on T-malliset ikkunat, joiden yläosa on jaettu pieniin ruutuihin. Puitejako viittaa kansallisromanttiseen tyyliin. Ikkunoiden yläpuolella on keltainen aurinkokuvio. Pihan puolella on pienempiä kaari-ikkunoita, jotka on jaettu ristillä. Rakennuksen alakerrassa on keittiö ja kolme huonetta, yläkerrassa kolme kamaria.²⁸³

Puskala, Kauppa Jaakkola, Vapaudentie 85

Kuva 34. Puskala (Syväoja 2018).

Talon on rakentanut vuosina 1918–1919 Reipas-niminen henkilö. Joidenkin tietojen mukaan rakennus on siirretty Terijoelta. Rakennuksessa on viittauksia uusrenessanssi- ja nikkarityylistä. Myöhäinen rakennusvuosi tyyliin nähden selittyisi sillä, että rakennus on siirretty Terijoelta.

²⁸² Lahti, Heikkilä, Kataja & Ekola 2002, 97–98.

²⁸³ Lahti, Heikkilä, Kataja & Ekola 2002, 97–98.

Rakennus on vuorattu pystysuuntaisella helmiponttipaneelilla sekä vaakaponttilaudoituksella. Yläosassa on pystyrimalauditus. Rakennuksessa on poikkipääty, jonka ensimmäisessä kerroksessa on erkkeri ja yläkerrassa parveke. Poikkipäädyssä on lehtisahalla tehtyjä puukoristeita. Ikkunat ovat ristikarmiset ja ikkunoiden vuorilaudat ovat koristeelliset, konsolien kannattamassa katelaudassa on helma, joka viittaa uusrenessanssiin. Ikkunan päällä olevaa kamanalautaa on levennetty ja puitteiden ristivarsien päissä on viistopäiset neliöt.

Tyyliään rakennus on Seinäjoen mittakaavassa harvinainen. Samankaltaista uusrenessanssi- ja nikkarityyliä on muutamissa Kapernaumin rakennuksissa. Rakennuksen on omistanut teollisuusneuvos ja suutari Kalle Salmi, joka on merkittävä henkilö Seinäjoen teollisuuden kehittäjänä. Hän perusti 1950-luvulla kenkälän yritys Janitan.²⁸⁴ Rakennus sijaitsee keskustan tuntumassa. Rakennuksen sijainti ei ole kovin edullinen vilkkaasti liikennöidyn tien vieressä. Rakennus on ollut tyhjillään jo vuosia.

Hertzenin talo, Kalevankadun ja Vapaudentien risteys (purettu)

Kuva 35. Hertzenin talo (Seinäjoen kaupunki).

Tämä suurikokoinen rakennus koottiin Terijoelta 1900-luvun alussa tuoduista hirsistä. Rakennus on sijainnut Vapaudentien ja Kalevankadun kulmauksessa. Ensin rakennuksessa asui piirieläinlääkäri Isidor Herten. Nimismies Väinö Soivio asui siinä vuodesta 1932 lähtien. Tämän aikana taloa

²⁸⁴ Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo 2011, 21.

https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/asuminenjaymparisto/kaavoitus/asemakaavat/01keskusta/f62RM4ZLR/Inventointiraportti_keskusta-alue2011_valmis_paino_pieni.pdf?fbclid=IwAR0Jee5MLP2hrBy-hns69H3DC4mlWvEiOteFidOWr_Xieo4jjP9IPmMhp_A. Viitattu 23.11.2018.

laajennettiin rakennusmestari Frans Rekolan suunnitelmien mukaan. Vuonna 1940 Lotta Svärd-järjestö osti talon. Järjestön lakkauttamisen jälkeen talossa toimi kauppalan synnytyslaitos vuoteen 1956 asti. Viimeisin toimija talossa oli serobakteriologian laitos. Rakennus purettiin uudisrakennuksen tieltä vuonna 1985.²⁸⁵

Rakennus on muodoltaan suorakulmainen. Siinä on kaksi poikkipäätä. Talo on tyyliltään kansallisromanttinen. Siihen viittavat ikkunat, jotka kapenevat yläosaa kohti. T-karmi-ikkunan yläosa on jaettu pienempiin ruutuihin. Jugendiin viittaa myös poikkipäädyn aumattu ylälape ja sen alla pieni kuusikulmainen ikkuna. Rakennus on vuorattu vaakaponttivuorauksella ja siinä on tiilikate.²⁸⁶

Vapaudentie 28 (purettu)

Kuva 36. Vapaudentie 28 (MV: K28: 5.).

Rakennus on Museoviraston Kansantieteen keruuarkiston yhden kyselyvastauksen perusteella tuotu Terijoelta. Vastauksessa rakennuksen yhteydessä oli mainittu venäjänkielinen ilmaus "krasnaja gorkij".²⁸⁷ Melko suurikokoisessa rakennuksessa on vaakavuoraus. Alaosassa on ilmeisesti tummemman sävyinen pystyvuoraus. Harjalla on viistosuuntainen vuoraus. Ikkunoissa ovat ristikarmilliset. Rakennuksessa on peltikate. Muodoltaan katto on taitekatto. Molemmissa päissä rakennusta on poikkipäädyt, joissa on niin ikään taitekatto. Keskellä kattoa on frontoni, jossa on koristeena otsalauta.

²⁸⁵ Seinäjoen kaupunki 2014. <http://www.porstuakirjastot.fi/items/show/3931>. Viitattu 6.11.2018.

²⁸⁶ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätyömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

²⁸⁷ MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981, 5.

5.2.4 Nurmo

Toivola, Käpymäentie 2

Kuva 37. Toivola (Syväoja 2018).

Pihapiiri sijaitsee vilkkaasti liikennöidyn Valkiavuorentien ja Käpymäentien kulmauksessa, entisessä kuntakeskuksessa, päiväkotia vastapäätä. Asuinrakennus on siirretty Terijoelta paikalleen 1920-luvun alussa ja se on yli 50 vuoden ajan toiminut Nurmon apteekkina ja apteekkarin asuntona. Rakennus on kookas, suorakulmion muotoinen. Rakennuksessa on mansardikatto, jossa on vihreä, saumattu peltikate. Väriltään rakennus on keltainen ja vuorilaudat valkoiset. Rakennuksessa on kuistit molemmin puolin rakennusta. Kadunpuoleinen lasikuisti on suurempi ja se on kaksikerroksinen. Nurmon kulttuuriympäristöselvityksessä rakennukselle suositellaan suojelua kaavassa sr I-merkinnällä, mikä tarkoittaa valtakunnallisesti merkittäväksi määriteltyä rakennusta.²⁸⁸

5.2.5 Vaasa

Vaasan Vaskiluodon saarella oli pitkään vain muutamia, 1880-luvulla rakennettuja huviloita, kunnes sinne päätettiin vetää rautatie ja siirtää kaupungin ulkosatama²⁸⁹. Terijolta tuotuja huviloita Vaskiluodossa on neljä (tai viisi). Kaikki sijaitsevat Niemeläntiellä, numeroissa 6, 8, 12, 16. Numero

²⁸⁸ Hinnerichsen 2015, 81. https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/asuminenjaymparisto/kaavoitus/yleiskaavat/nurmonkeskustanosayleiskaavantarkistus/uGuKc8Wcl/Nurmo_oyk_Kulttuuriymparistoseelvitys_2015_p.pdf. Viitattu 31.10.2018.

²⁸⁹ Vaasan kaupunki 2010. <https://docplayer.fi/68628174-Vaasa-kulttuuriymparistoseelvitys.html>. Viitattu 6.11.2018.

10:n kohdalla on epäselvää, onko sitä siirretty Terijoelta. Rakennukset on rakennettu Terijoella noin vuoden 1890 aikoihin. Niemeläntie 6 sijaitsevasta huvilasta tiedetään, että se oli Terijoella puolalaisen upseerin huvila. Muut Niemeläntien rakennukset ovat myös olleet upseerien, todennäköisesti venäläisten, huviloina.²⁹⁰

Rakennukset tuotiin ja pystytettiin samaan aikaan vuonna 1923. Todennäköisesti ne on hankittu Vaskiluotoon yhteistoimituksena. Tosin Niemeläntie 8:ssä koko ikänsä asuneen Bjarne Saxbergin mukaan heidän talonsa olisi tullut eri toimituksessa. Talo olisi tilattu puhelimitse. Rakennukset tuotiin Vaskiluotoon junalla sillan yli. Siihen aikaan pidettiin kummallisena, että joku halusi rakentaa sellaiselle paikalle, saareen. Rakennuksista tehtiin uudet rakennuspiirustukset pystytyksen jälkeen. Rakennuksissa asui kahdesta neljään perhettä ensimmäisinä vuosina. Kolme rakennuksista on ollut saman suvun käytössä siirrosta lähtien. Kaikki huvilat ovat ainakin osittaisessa asumiskäytössä. Rautatie kulkee muutaman sadan metrin päässä tiestä, jolla rakennukset sijaitsevat. Rakennukset sijaitsevat lisäksi aivan meren rannassa. Vaskiluodon Terijoen huvilat halutaan suojella kaavassa. Vaasassa on myös kaksi muuta Terijoelta siirrettyä rakennusta, toinen sijaitsee Kotirannassa, toinen Vöyrinkadulla.²⁹¹

Niemeläntie 6

Kuva 38. Niemeläntie 6 (Syväoja 2018).

Terijoella rakennus oli puolalaisen upseerin huvilana. Nykyiselle paikalleen huvila siirrettiin vuonna 1923 ja sen pystyttivät arkkitehdit J.E. Bruun ja Art. Helenius piirustusten mukaan. Huonejako ja

²⁹⁰ Hautamäki, haastattelu 16.10.2018.

²⁹¹ Hautamäki, haastattelu 16.10.2018.

rakennuksen tyyli säilytettiin. Tontille rakennettiin samana vuonna ulkorakennus, jonka suunnitteli Karl Ottelin. Ulkorakennusta laajennettiin vuonna 1928 autotallilla, jonka suunnitteli Artturi Ortela. Päärakennuksen kaakeliuunit poistettiin 1942 ja tilalle asennettiin keskuslämmitys. Vuonna 1959 kellariin rakennettiin pannu- ja öljyhuone, suunnittelijana H. Hakola. Vuoteen 1988 saakka talossa oli kaksi erillistä asuntoa, toinen ala- ja toinen yläkerrassa. Vuonna 1989 tehtiin talossa perusparannus, muun muassa toiseen kerrokseen johtavan portaikon paikkaa muutettiin. Lasikuisti joka on korjattu vanhan mallin mukaisesti.²⁹² Rakennuksessa ei asuta vakituisesti.

Rakennuksessa on kaksi kerrosta, lasikuisti, mansardikatto ja poikkipääty. Rakennus on hiljattain saanut uuden maalipinnan. Väriykseltään rakennus on vaaleanpunainen. Ikkunat ja vuorilaudat ovat harmaansiniset. Ikkunoiden vuorilaudat on muotoiltu kaareviksi. Ikkunoiden yläosassa on vaakasuunnassa puite ja alempana kolme puitetta pystyssä. Puitteet on jaettu vielä pienempiin ruutuihin. Ikkunat ovat alkuperäiset, paitsi pohjakerroksen itäpuolella, jossa pieniruutuiset on vaihdettu suurempiruutuisiin, jotta sisätilat tulisivat valoisemmiksi.²⁹³

Niemeläntie 8

Kuva 39. Niemeläntie 8 (Syväoja 2018).

Rakennus siirrettiin Vaskiluotoon ja pystytettiin vuonna 1924 arkkitehtien Bruun ja Helenius piirustusten mukaan. Rakennuspiirustukset on päivätty vuodelle 1924. Sisätiloihin tehtiin muutoksia

²⁹² Pohjanmaan museo & kaupunkisuunnittelu 2000, 74.

https://www.vaasa.fi/sites/default/files/2000_vaasan_rakennusperinneselvitys2.pdf. Viitattu 6.11.2018.

²⁹³ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätyömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

vuonna 1930.²⁹⁴ Asuinrakennuksessa on kaksi kerrosta ja mansardikatto. Väriykseltään keltaisessa huvilassa on ruskeat ikkunat ja valkoiset vuorilaudat. Katemateriaalina on saumattu pelti. Rakennus on muodoltaan neliö, minkä lisäksi rakennuksessa on lasikuisti ja poikkipäätyyn portaikkoa varten rakennettu osa.

Niemeläntie 10

Kuva 40. Niemeläntie 10 (Syväoja 2018).

Rakennuksen runko on mahdollisesti peräisin Terijoelta, mutta siitä ei ole täyttä varmuutta. Rakennus pystytettiin vuonna 1924 Karl Ottelinin piirustusten mukaan. Asuinrakennukseen on tehty suuria muutoksia. Vuonna 1966 tehtiin peruskorjaus, pihan puoleiset ikkunat vaihdettiin nykyaikaisemmiksi yksiruutuisiksi, yläkerran ikkunat kaksiruutuisiksi, julkisivu vuorattiin vähemmän koristeellisella laudoituksella, pohjoinen sisäänkäynti poistettiin ja alakerran huonejakoa muutettiin siten, että neljästä huoneesta tehtiin yksi suuri. Myöhemmin myös kaakeliuunit on poistettu.²⁹⁵ Rakennus on väriykseltään vaalea ja siinä on punainen mansardikatto, jonka katemateriaali on saumattu peltikate. Vuorauksena on pysty- ja vaakaponttilautaa.²⁹⁶

²⁹⁴ Pohjanmaan museo & kaupunkisuunnittelu 2000, 75.

https://www.vaasa.fi/sites/default/files/2000_vaasan_rakennusperinneselvitys2.pdf. Viitattu 6.11.2018.

²⁹⁵ Pohjanmaan museo & kaupunkisuunnittelu 2000, 75.

https://www.vaasa.fi/sites/default/files/2000_vaasan_rakennusperinneselvitys2.pdf. Viitattu 6.11.2018.

²⁹⁶ E. Syväoan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Niemeläntie 12

Kuva 41. Niemeläntie 12 (Syväoja 2018).

Alakerroksen pyöreät hirret ja ikkunat on tuotu Terijoelta vuonna 1923, samoin kuin rakennustyylikin. Rakennus on pystytetty Vaskiluotoon vuonna 1924. Vuonna 1931 siihen tehtiin joitakin pienempiä sisätilojen muutoksia. 1940-luvulta vuoteen 1972 saakka rakennuksessa oli elintarvikeliike.²⁹⁷ Kaksikerroksisessa asuinrakennuksessa on aumakatto. Katteena vihreä, saumattu peltikate. Väriykseltään vaalean rakennuksen ikkunat ovat kirkkaan vihreät. Ikkunoissa on hyvin koristeelliset vuorilaudat. Rakennuksessa on avoin parveke, mikä erottaa sen muista Terijoen huviloista, joissa useimmiten on lasitettu kuisti.²⁹⁸

²⁹⁷ Pohjanmaan museo & kaupunkisuunnittelu 2000, 76.

https://www.vaasa.fi/sites/default/files/2000_vaasan_rakennusperinneselvitys2.pdf. Viitattu 6.11.2018.

²⁹⁸ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Niemeläntie 16

Kuva 42. Niemeläntie 16 (Syväoja 2018).

Asuintalo oli alunperin Terijoella niin ikään upseerin huvilana. Vaasaan rakennus pystytettiin vuonna 1923. Alkuperäisen rakennuksen tyyliä on pyritty noudattamaan yksityiskohtaisesti. Rakennukseen ei ole tehty suurempia muutoksia.²⁹⁹ Rakennuksessa on poikkipääty. Taitekatto on punaista peltiä. Rakennus on vuorattu vaaleansinisellä vaakaponttivuorauksella. Ikkunat ovat T-karmillisia ja leveämpiä ristimallisia. Ikkunan yläosa on jaettu pitkittäissuunnassa pienempiin ruutuihin. Joissain ikkunoissa on terveysikkuna eli fortuska. Lasikuistissa on koristeelliset ikkunat, jotka on jaettu pienempiin ruutuihin.³⁰⁰

²⁹⁹ Pohjanmaan museo & kaupunkisuunnittelu 2000, 76.

https://www.vaasa.fi/sites/default/files/2000_vaasan_rakennusperinneselvitys2.pdf. Viitattu 6.11.2018.

³⁰⁰ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

Vöyrinkatu 19–21

Kuva 43. Vöyrinkatu 19–21 (Syväoja 2018).

Vöyrinkadulla sijaitsevasta rakennuksesta ei ole varmuutta, että se olisi tuotu Terijoelta. Vaasan rakennusperinneselvityksessä mainitaan: "*rakennus on ehkä siirretty tänne Karjalasta*". Selvityksessä todetaan myös, että rakennuksen suunnitteli Otto Ekman vuonna 1926. Siinä on kaksi kerrosta ja aumakatto. Rakennuksessa on A. Metsolan muutoksia vuosilta 1936, 1958 ja 1963 sekä laajennus vuodelta 1961. Julkisivussa klassismin piirteitä, pilastereita ja ikkunat, joiden päällä frontonit.³⁰¹

Kaupunginkatu 16, Kotiranta

Kuva 44. Kaupunginranta 16 (Google Maps -näyttökuvaa).

³⁰¹ Pohjanmaan museo & kaupunkisuunnittelu 2000, 70.

https://www.vaasa.fi/sites/default/files/2000_vaasan_rakennusperinneselvitys2.pdf. Viitattu 6.11.2018.

Tästä rakennuksesta on vuonna 2013 valmistunut ammattikorkeakoulun opinäytetyöksi asuinrakennuksen kuntoarvio ja korjaussuunnitelma. Talo oli vahvistamattomien tietojen mukaan venäläisten upseerien huvilana. Talon Vaasaan toi rautateitse vaihdemies G.E. Strandberg vuonna 1923. Tuolloin Kotirannan asuinalueella ei ollut montakaan omakotitaloa. Matoniemen sukuun talo siirtyi vuonna 1934 ja talon nykyiselle omistajalle, joka on sukua Matoniemen suvulle, talo siirtyi vuonna 1984.³⁰²

5.2.6 Kokkola

Näistä kahdesta rakennuksesta olen saanut tiedon, että ne on siirretty Terijoelta, mutta muita tietoja rakennuksista ei juuri ole. Ylempi rakennus on purettu jo jonkin aikaa sitten. Kansakoulunopettaja Eljas Riipisen tiedetään ostaneen Terijoelta huvilan ja siirättäneen sen Kokkolaan, mutta ei ole tietoa, onko se näistä toinen tai joku muu³⁰³.

Teollisuuskadun ja Kankurinkadun välinen alue, keskusta (purettu)

Kuva 45. Terijoen huvila Kokkolassa (K.H.Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo).

Vaaleanruskeassa rakennuksessa on vihreä peltikate. Rakennus on vuorattu vaakavuorauksella keskeltä ja pystyvuorauksella ylhäältä ja alhaalta. Vuoraukset on jaettu tummemman ruskeilla

³⁰² Koskimies 2013, 9. SEAMK.

³⁰³ MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981, 12.

listoilla. Ikkunat on jaettu moniin pieniin ruutuihin. Rakennuksessa on torni ja sen ikkunoissa on erikoinen vinoneliö yläosassa. Katto on monimuotoinen. Siinä on taitekattoa sekä aumakattoa. Tornissa on jyrkkä aumakatto.³⁰⁴

Potinranta, Ykspihlaja

Kuva 46. Terijoen huvila Potinrannassa (KOKKOLA-KARLEBY, Facebook-julkaisu.)

Potinrannassa olevan rakennus on melko kookas. Sen toinen pää on hirttä, toinen lautta. Kaupunki lunasti rakennuksen 1970-luvulla, tarkoituksenaan ilmeisesti purkaa rakennus ja ulottaa satamaa kauemmas. Tällöin rakennuksesta häädettiin sen silloiset asukkaat ja nyt rakennus on tyhjillään.³⁰⁵ Rakennus on väritykseltään valkoinen ja se on vuorattu vaakaponttilaudoituksella. Siinä on kaksi poikkipäätä. Kattomuoto on taitekatto. Ikkunat ovat T-karmilliset.

³⁰⁴ E. Syväojan yksityisarkisto & kenttätömuistiinpanot 2016–2018 (ES).

³⁰⁵ KOKKOLA-KARLEBY, Facebook-julkaisu. <https://web.facebook.com/groups/kokkola/>. Viitattu 27.11.2018.

5.2.7 Isokyrö

Marjapuuro, Tuuralantie

Kuva 47. Marjapuuro (Syväoja 2018).

Rakennus on toiminut Isossakyrössä keskikouluna. Keskikoulu aloitti toimintansa Isossakyrössä vuonna 1924. Koulua pidettiin eri paikoissa 1920-luvun loppuun saakka, kunnes koululle soveltuva puolen hehtaarin tontti löytyi Mäki-Reinin mailta. Terijoen huvila-alueella oli samaan aikaan myynnissä suuria rakennuksia, joten opettaja Saunamäki ja kauppias Piispala lähtivät etsimään sopivaa rakennusta kouluksi. He palasivat saksalaisen insinöörin Kellomäen asemalla olevan huvilan piirustukset mukanaan. Rakennus päätettiin hankkia. Talossa oli suuri sali ja lukuisia pieniä huoneita. Kaksikerroksinen se oli ainoastaan keskeltä.³⁰⁶

Rakennuksen siirtämisajalta, vuodelta 1929 on säilynyt kirjeitä Lauri Ahlgreniltä, jotka on osoitettu Isonkyrön kirkkoherralle N. E. Vainiolle. Kirjeissä on tarjottu ostettavaksi kahta eri rakennusta. Hinta molemmissa on ollut sama, 75 000 markkaa. Kirjeissä Ahlgren kehuu hintaa hyvin edulliseksi. Hintaan kuului kirjeiden mukaan rakennuksen purku ja lastaus junavaunuihin. Kirjeissä kuitenkin pyydettiin miestä valvomaan purkutöitä paikan päälle.³⁰⁷

Rakennuksesta tuotiin lähes kaikki rakennusaine. Rakennuksen myyjä Ahlgren kuitenkin epäili kirjeessä, kannattaisiko rakennuksen täyteaineena ollutta sementinsekaista savea tai hiekkansekaista sahajauhoa lähettää mukana. Hän ei ollut aikaisemmin niitä lähettänyt ja epäili, kannattaako niitä nytkään lähettää, koska niitä usein oli mahdollista hankkia vastaanottoaikkakunnalta.

³⁰⁶ Mielty 2018. <http://kalervomielty.blogspot.com/2018/03/keskikoulua-isossakyrössä-jatkosodan.html>. Viitattu 13.9.2018.

³⁰⁷ Lauri Ahlgrenin kirje N. E. Vainiolle 25.5.1929. T. Buckmanin yksityisarkisto (TB).

Rakennuksesta siirrettiin kivijalkakivet, hirret, kaakeliuunit ja kattopellit. Uunit tosin myytiin ja asennettiin tilalle keskuslämmitys. Nämä kaikki rakennustarpeet mahtuivat yhteensä yhdeksään vaunuun.³⁰⁸ Rakennus lastattiin junaan ja toimitettiin Isonkyrön asemalle ja sieltä talkootyönä rakennuspaikalle. Lisäksi rakennettiin täysi toinen kerros, johon saatiin asunnot opettajille. 1930-luvun lopulla suunniteltiin voimistelusalin rakentamista. Hanke kariutui sodan syttymiseen, jolloin maataloushallitus vuokrasi koulurakennuksen kriittisempään käyttöön. Koulua käytiin siinä määrin kuin se oli mahdollista. Ensimmäinen luokka toimi samassa tilassa kuin tykistön koulutuskeskus. Yläluokkia pidettiin seurakuntatalossa. Rakennuksessa on noin 600 neliötä. Se sijaitsee lähellä Isonkyrön keskustaa, joen rannassa.³⁰⁹

Vuonna 2004 Länsi-Suomen ympäristökeskus teki aloitteen koulun suojelemiseksi rakennussuojelulalla, mutta lakia ei käytetty. Museoviraston mukaan paikallishistoriallisesti ja taajamakuvallisesti arvokkaan kohteen säilyttämismääräys on ensisijaisesti Isonkyrön kunnalla.³¹⁰ Rakennus on ollut tyhjillään, mutta kaupunki myi sen muutama vuosi sitten yksityiselle, jonka tarkoituksena on kunnostaa kohde.

5.2.8 Kauhajoki

Kauhajoen yhteislyseo

Kuva 48. Kauhajoen yhteislyseo talvisodan aikaisessa asussaan (Marttila).

³⁰⁸ Lauri Ahlgrenin kirje N. E. Vainiolle 17. 7.1929. T. Buckmanin yksityisarkisto (TB).

³⁰⁹ Mielty 2018. <http://kalervomiely.blogspot.com/2018/03/keskikoulua-isossakyrossa-jatkosodan.html>. Viitattu 13.9.2018.

³¹⁰ Haapala 2010, 101.

Kauhajoen yhteislyseo perustettiin vuonna 1928. Ensimmäisen vuoden se toimi Aronkylän kansakoulun suojissa, kunnes yhteislyseolle päätettiin hankkia koulurakennus vuonna 1929 Karjalan kannaksen Raivolasta. Tontiksi tuli kolme ehdotusta, joista päädyttiin pystyttämään koulu Kauhajoen säästöpankin lahjoittamalle tontille Aronkylään.

Kokouksessa, jossa lyötiin lopullisesti lukkoon koulurakennuksen paikka, päätettiin koulu rakentaa arkkitehti Toivo Salervon piirustusten mukaan sementtitiilestä. Rakennuksen oli määrä valmistua 1.9.1930. Suuren taloudellinen lamakausi oli kuitenkin alkamassa, ja 4.10.1929 pidetyssä kokouksessa johtokunta ja rakennustoimikunta totesivat, ettei tiilirakennuksen rakentaminen seuraavaan syksyyn mennessä olisi mitenkään mahdollista. Tässä kokouksessa tehtiin päätös tyytyä puurakennukseen. Maanviljelijä Soini lähetettiin Karjalan kannakselle tiedustelemaan, olisiko sopivia hirsihuiloita saatavissa. Palattuaan Soini ilmoitti, että sopivia rakennuksia löytyi, hinnan vaihdella 50 000–200 000 markan välillä.³¹¹

Joulukuussa 1929 ostettiin Raivolasta 60 000 markalla 42-huoneinen rakennus. Rakennuksen piirustukset laati rakennusmestari P. E. Tamminen. Piirustuksia suunnitellessa hän pyrki ottamaan huomioon, että rakennuksesta tulisi 7-luokkainen yliopistoon johtava koulu. Tammikuussa 1930 tehtiin urakkasopimus B. Palo-ojan kanssa. Vaasalainen Rautakauppa Oy Teräs hoiti vesi- ja lämpöjohtotyöt. Rakennusmestari P. E. Tamminen valvoi rakennustöitä ja laati koulutalon rakennuspiirustukset³¹². Talo otettiin koulukäyttöön syksyllä 1930, vaikka viimeistelytyöt siirtyivät seuraavaan kesään. Vihkiäisjuhlaa vietettiin marraskuussa 1931. Kokonaiskustannukset olivat 600 000 markkaa. Rakennuksen mitat olivat 27x19 metriä, 4500m². Koulussa oli seitsemän varsinaista luokkahuonetta, luonnonopin luokka, voimistelusalit, hallinto- ja kokoelmatilat sekä vahtimestarin asunto.³¹³

Koulutyö keskeytyi, kun eduskunta kokoontui sodan aikana yhteislyseon tiloissa 1.12.1939 – 12.2.1940 välisen ajan. Koulussa ehdittiin pitää 34 täysistuntoa. Kevään 1940 koulussa pidettiin sotasairaala. Koulua on kutsuttu myös Sanssin kouluksi. Siellä toimivat peruskoulun luokat 1.–6. vuoteen 2010 asti. Vuosina 1957 ja 1962 rakennettiin lisärakennuksia, ns. Koiviston siipi sekä ns. Tuunaisen siipi. Vuoden 1975 peruskoulu-uudistuksen myötä yhteislyseon lukiosta tuli kunnan omistama Kauhajoen lukio. Lukio siirtyi uuteen, Viljo Rewellin suunnittelemaan koulurakennukseen vuonna 1979.

³¹¹ Laurila 1975, 24.

³¹² MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981, 47.

³¹³ Laurila 1975, 26.

Kuva 49. Kauhajoen yhteislyseo nykyasussaan (Kauhajoen museoyhdistys ry).

Rakennus on suurikokoinen. Siinä on aumakatto ja peltikate. Ikkunat ovat ristikarmiset ja on jaettu kuuteen ruutuun. Vanhassa kuvassa (kuva 47.) osa ikkunoista on jopa 10-ruutuisia. Rakennuksen nykyinen väritys on vaaleanruskea. Rakennuksessa on pystyrimavuoraus.

5.2.9 Kurikka

Kurikkaan on siirretty ainakin kaksi rakennusta Terijoelta. Toinen niistä on purettu ja toinen on yhä asuinkäytössä.

Kuva 50. Terijoen huvila Kurikan keskustassa kuvassa vasemmalla (Rinta-Tassi 2003, 549).

Kuvassa vasemmalla näkyvä melko kookas rakennus on tuotu Terijoelta ilmeisesti vuonna 1924. Rakennuksen siirretti Terijoelta leipurimestari Berndt Tallqvist. Rakennuksessa oli pyöröhirret, mutta ne veistettiin suoriksi siirron yhteydessä ja talo sai pystyvuorauksen.³¹⁴

*"– – alkuperäinen rakennustyyli muuttui ettei jäänyt enää muistuttamaan alkuperäisestä muuta kuin kattorakennelma ja kuistin pienet värilliset ikkunat"*³¹⁵

Tallqvist asui talossa ja piti leipomoa ja ruokakauppaa. Rakennuksen yläkerrassa on ollut matkustajakoti 1920-luvulla. Tallqvistin jälkeen rakennus toimi Tassin kaupan sivumyymälänä vielä sota-aikana 1940-luvulla. Rakennus on toiminut myös Osuuskaupan asustemyymälänä. Taloa kutsuttiin mm. "Karjakunnan taloksi". Rakennus purettiin vuonna 1974.³¹⁶

Kuva 51. Terijoen huvila Kurikan Kusikivellä (Vanhoja valokuvia Kurikasta, Facebook-julkaisu).

Rakennus on yhä asuinkäytössä. Talossa oli alunperin ristikkoikkunat ja avokuisti. Sitä on peruskorjattu 1940–1950-luvun vaihteessa. Rakennus on väritykseltään vaalea ja siinä on tiilikate. Vuorauksena on pystysuuntainen peiterimavuoraus.³¹⁷

³¹⁴ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 684.

³¹⁵ MV: Kysely 20: Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 684.

³¹⁶ Vanhoja valokuvia Kurikasta, Facebook-julkaisu. <https://web.facebook.com/groups/631789503578119/>. Viitattu 23.11.2018.

³¹⁷ Vanhoja valokuvia Kurikasta, Facebook-julkaisu. <https://web.facebook.com/groups/631789503578119/>. Viitattu 23.11.2018.

5.2.10 Kannus

Kannukseen oli Pia Strandman-Suontaustan selvityksen mukaan tuotu kolme huvilaa Terijoelta.³¹⁸ Rakennuksia on ollut Kannuksessa useampiakin. Terijoelta siirrettiin ainakin kaksi suurempaa ja useampia, Aino Latvan mukaan jopa lähemmäs kymmenkunta pienempää huvilaa asunnoiksi.³¹⁹ Kannuksen Vapaapalokunta osti yhden erittäin suuren ja komean huvilan Kuokkalasta ja siirretti sen Kannuksen keskustaan. Rakennuksessa toimi myös suojeluskuntatalo. Rakennus on mahdollisesti ollut kenraali Aleksei Kuropatkinin entinen huvila.³²⁰ Myös Eskolan nuorisoseura osti suuren huvilan. Se pystytettiin vuonna 1925. Rakennuksen kerrottiin olleen kenraalikuvernööri Bobrikovin huvilan siipirakennuksena. Rakennus paloi 11.4.1932. Huviloita ostivat myös taidemaalari Justus Sarisalo, rovasti Juhani Vuorinen ja liikemies Helin.³²¹ Huvilat sijaitsivat kirkonkylän vaiheilla ja joen rannan tuntumassa. Valitettavasti kaikki Kannuksen huvilat tuhoutuivat 11.5.1934 Kannuksen kirkonkylän palossa.³²²

Huviloiden osto tapahtui välittäjältä vuosien 1926–28. Justus Sarisalo kävi paikan päällä katsomassa rakennusta ja tekemässä kaupat. Välittäjä kuljetti hevosella katsomaan rakennusta, joita oli myytävänä hyvin paljon. Kaupat tehtiin Terijoella. Hinta oli 12 000 silloista markkaa. Sarisalon huvilan sanotaan olleen enemmän suomalaistyylinen, 4 huonetta alhaalla, 3 ylhäällä. Rakennuksessa on pyöreät hirret, kuisti ja iso veranta. Rakennus tehtiin Kannuksessa alkuperäisen kaltaiseksi. Rovasti Vuorisen ja liikemies Helinin huviloiden sanotaan olleen enemmän venäläismallisia pitsikoristeineen. Vapaapalokunnan huvilassa oli torni. Myös Eskolan nuorisoseuran talossa oli Terijoella torni, mutta sitä ei enää rakennettu siirtovaiheessa.³²³

³¹⁸ Strandman-Suontausta 1987, liite 5. Turun yliopisto.

³¹⁹ Hanni 2015, 136.

³²⁰ MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981.

³²¹ MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981, 12.

³²² Hanni 2015, 136.

³²³ MV: Kysely 28: Karjalan kannaksen huvilarakennuksista 1981, 25.

Kuva 52. Huviloita Kannuksessa. Ylhäällä vasemmalla todennäköisesti Justus Sarisalon huvila, oikealla Eskolan nuorisoseuran talo. (Hanni 2015, 135–137).

6 HUVILAT KULTTUURIYMPÄRISTÖNÄ

Tässä luvussa tarkastelen siirrettyjen huviloiden kulttuuriympäristön muotoutumista autenttisuuden ja integriteetin käsitteiden kautta sekä rakennusten siirtoa nykyään. Kulttuuriympäristön arvioinnissa käytetään autenttisuuden ja integriteetin käsitteisiin liitettyä kriteeristöä. Käsitteiden kautta voidaan tarkastella merkityssisältöjä ja arvottaa ympäristöä.

Autenttisuutta tarkasteltaessa arvioidaan kohteen totuutta tai aitoutta. Totuus ja merkitykset kuitenkin muuttuvat ja määrittyvät eri kulttuureissa, paikassa ja ajassa eri tavoin. Totuus on riippuvainen ainakin osittain käsityksestämme ja suhteestamme menneisyyteen.³²⁴ Integriteettiä tutkittaessa tarkastellaan kohteen eheyttä ja yhtenäisyyttä. Käsitteillä on myös monia muita merkityksiä.

Autenttisuus ei ole välttämättä alkuperäistä, vaikka kaikki alkuperäinen onkin autenttista. Autenttisuus voidaan jakaa esimerkiksi muotoilun, materiaalin, työstämisen ja sijainnin autenttisuuteen. Muutokset useimmiten vähentävät materiaalin ja työstämisen autenttisuutta, kun alkuperäistä materiaalia hävitetään tai tehdään muutoksia alkuperäiseen arkkitehtuuriin. Integriteetin tehtävä on tällöin määritellä, mikä alkuperäisen ja muutetun suhde on.³²⁵

Paikka ja sijainti ovat yksi autenttisuuden kriteeri. Vaikka siirretyt rakennukset eivät ole enää alkuperäisellä rakennuspaikallaan, onko sijainnin autenttisuus silti vähentynyt? Huvilat ovat sijainneet nykyisellä paikallaankin jo lähes sata vuotta, jolloin niille on muodostunut uusi miljö ja identiteetti. Rakennusten ulkonäkö, esimerkiksi lasiveranta ja muu piirteet viestivät edelleen siitä, että ne on siirretty Terijoelta. Siirrettyjen rakennusten nykyinen paikka kertoo niiden yhdestä vaiheesta historiassa. Rautatien läheisyys muistuttaa rakennusten siirrosta, mutta myös siitä, mistä ne on siirretty.

Suuressa osassa siirrettyjä huviloita on materiaalista ja työstämiseen liittyvää autenttisuutta yhä jäljellä. Kaikkiin rakennuksiin ei kuitenkaan tuotu jokaista rakennusosaa, vaan pelkät hirret. Sisältävätkö ne rakennukset materiaalista autenttisuutta, joihin tuotiin vain hirret? Entä silloin, kun yhdestä rakennuksesta on tehty kaksi pienempää rakennusta? Ovatko ne rakennukset, joihin tuotiin kaikki rakennusmateriaalit, aidompia tai yhtenäisempiä, kuin rakennukset, joissa vain hirsikehikko on tuotu Terijoelta? Jos huomioon otetaan koko rakennuksen elinkaari, suomalaisten siirtäessä rakennuksia ja lisätessä niihin oman suomalaisen leimansa, rakennuksiin syntyy kerroksellisuutta, mikä oikeastaan lisää kohteen arvoa. Pikemminkin voisi ajatella, että jos

³²⁴ Perkkiö 2007, 299.

³²⁵ Paasmala 2014, 22.

siirrettäessä rakennus ei olisi muuttunut yhtään, vaikka sen sijainti ja käyttäjät muuttuivat, rakennuksessa on jopa jotain valheellista. Uusi käyttö kuuluu näkyä rakennuksessa. Rakennukseen syntyy jatkuvuutta jokaisen asukkaan lisätessä siihen oman leimansa. Tärkeää on kuitenkin olla poistamatta aiempia kerroksia.

Myös sillä on väliä, miten ja millä materiaalilla muutoksia tehdään. Usein huviloiden pyöröhirret veistettiin suoriksi ja verhottiin, kun ne siirrettiin. Voidaanko siirretyissä huviloissa pitää autenttisenä lautaverhousta, joka on tehty rakennukseen vasta sen siirtämisen jälkeen? Rakennuksen ulkonäkö on siten muuttunut merkittävästi. Siirtäjien lisäämiä rakennusosia voi pitää autenttisina, koska materiaali on usein ollut samankaltaista kuin alkuperäinen. 1920–1930-luvuilla rakennusmateriaalit olivat vielä melko yksinkertaisia, eikä rakennuksiin tehty lisäyksiä "jäljitelmäateriaaleista" vaan vaihdettaessa rakennusosaa, tilalle useimmiten laitettiin samanlaisesta rakennusaineesta uusi osa. Rakennuksen materiaali on siis pysynyt samana, vaikka koristeellisemmat yksityiskohdat korvattiin yksinkertaisemmilla ja lautaverhous muutettiin. Materiaalissa on siis säilynyt rehellisyys, se on sitä miltä näyttää. Uudemmat jäljitelmäateriaalit taas vähentävät materiaalisen autenttisuuden lisäksi tunnelmaan liittyvää autenttisuutta. Vaihdetut ikkunat tai vinyyliverhous voivat laskea rakennusten aitouden tuntua, koska ne eivät ole samaa materiaalia, jolloin niissä ei ole myöskään materiaalista rehellisyyttä. Myös niiden ulkonäkö ja tunnelma ovat erilaisia.

Integriteetin kautta tarkastellaan laajemmin kohteiden eheyttä tai yhtenäisyyttä. Siirretyjä huviloita voidaan tutkia erityisesti funktionaalisen integriteetin avulla. Funktionaalisuus kuuluu rakennuksen luonteeseen. Rakennus on lähes aina riippuvainen sen käytöstä. Vain harvat historialliset monumentit ovat sellaista rakennusperintöä, joiden olemassaolon merkitys ymmärretään ehdoitta.³²⁶ Historiallinen rakennuskaan ei voi säilyä muuttumattomana. Ihmisten tarpeet ja vaatimukset muuttuvat, ja rakennusten on seurattava tätä muutosta. Rakennukset on tarkoitettu palvelemaan käyttäjiään. Rakennukset voidaan silti säilyttää autenttisina, jos muutokset tehdään vanhaa rakennusta kunnioittaen.

Tutkimani huvilat ovat muuttuneet niiden käyttötarkoituksen muutoksen vuoksi, mutta juuri käytön vuoksi ne ovat säilyneet tähän päivään saakka. Terijoella venäläisten lähdettyä suomalaiset alkoivat kunnostamaan tyhjilleen jääneitä huviloita ja ottivat ne käyttöönsä. Rakennuksia ei jätetty Terijoelle tyhjilleen, vaikka niiden alkuperäinen käyttö kesäasuntona päättyikin. Jos huvila olisi jätetty Terijoelle seisomaan tyhjillään, olisi se todennäköisesti jo hävinnyt.

³²⁶ Perkkiö 2007, 43.

Pysyvyys ja muutos asetetaan usein vastakkain historiallisen rakennuksen kohdalla. Pysyvyys tarkoittaa rakennuksen museoimista ja muutosten estämistä, kun taas muutos rakennuksen identiteetin ja merkitysten tuhoutumista.³²⁷ Jos rakennuksen käyttötarkoituksen muutoksessa otetaan huomioon integriteetti ja autenttisuus, pystytään yhdistämään niin rakennuksen pysyvyyteen liittyvät arvot, että rakennuksen käytön vaatimat muutokset. Muutoksia tehtäessä on punnittava tarkkaan, mitä tehdään, että ei tuhota sitä mikä on arvokasta.

Siirretyt huvilat ovat kokeneet muutoksen niin sijainnissa kuin käyttötarkoituksessa niiden alkuperäisen käytön loputtua. Olosuhteiden muuttuessa rakennukset edelleen palvelevat ihmisiä, mutta eri lähtökohdista käsin. Siirretyt huvilat ovat onnistunut esimerkki käyttötarkoituksen muutoksesta. Suuri osa siirretyistä rakennuksista on säilyttänyt eheän ilmeen ja piirteitä huvilajoista, vaikka niihin on vuosien saatossa tehty muutoksia ja rakennusten käyttö ja käyttäjät ovat vaihtuneet. Omakotitaloiksi siirretyt rakennukset eivät muuttuneet yhtä paljon kuin kookkaat huvilat. Rakennusten huoneet ovat saattaneet olla samoissa käytöissä myös siirron jälkeen. Suurten rakennusten kohdalla muutos on ollut merkittävämpi.

Kookkaat rakennukset on usein muutettu täysin eri käyttöön. Terijoella rakennukset ovat toimineet huvilana, mutta siirron jälkeen esimerkiksi kouluna, jolloin huoneet ovat toimineet täysin eri tarkoituksessa. Rakennus on voinut kokea myös kattavamman muutoksen, kuten esimerkiksi Isonkyrössä, jonne rautatieasema siirrettiin kouluksi. Tällöin rakennukseen tehtiin täysin uusi kerros. Miten tällaisen muutoksen jälkeen rakennus säilyttää integriteettinsä ja on yhä autenttinen? Isonkyrön koulurakennukseen tuotiin lähes kaikki rakennusaines. Näistä materiaaleista ainakin osa on yhä käytössä rakennuksessa. Jos vanha materiaali kunnostetaan eikä rakennusosia vaihdeta ja korvata uudella, on rakennuksen mahdollista säilyä eheänä myös tulevaisuudessa.

Ainut tutkimusalueellani kahteen kertaan siirretty huvila sijaitsi Pohjanmaalla, Lapualla. Se siirrettiin vuonna 1994 Janakkalaan. Huvila oli Lapualla tyhjiillään siihen aikaan kun se siirrettiin uudelleen. Mahdollisesti rakennus olisi purettu tai tuhoutunut paikalleen, jos sitä ei olisi siirretty uuteen paikkaan. Uudelleen siirron jälkeenkin rakennus on säilyttänyt alkuperäisiä piirteitään. Siirto oli mielestäni onnistunut, koska rakennuksen eheys ja henki on edelleen onnistuttu säilyttämään.

Onko rakennuksia siirrettäessä ja käyttötarkoitusta muutettaessa mahdollista taata rakennusten autenttisuus ja integriteetti? Siirtäminen vähentää aina vähintään sijainnin autenttisuutta. Uudessa miljöössä ei ole rakennuksen historiasta kertovia tekijöitä. Rakennuksen käyttötarkoituksen

³²⁷ Perkkiö 2007, 298.

muuttuminen ja myös rakennusten siirtäminen kuuluvat niiden elinkaareen, mutta miten muutoksessa säilytetään kohteen arvot?

Rakennuksen säilyttäminen paikallaan on paras tapa säilyttää kohteen rakennustaiteelliset ja historialliset arvot, joten siirron tulisi aina olla se viimeinen keino. Koska hirsirakennuksen ominaisuuteen kuitenkin kuuluu, että se on siirrettävä ja rakennuksia on aina siirretty, tulisi siirtoon suhtautua mielestäni sallivammin. Toki rakennuksen siirtämisessä on muistettava, että pelkkä hirsirunko ei ole koko rakennus, vaan siirrettäessä tulisi siirtää kaikki mahdolliset rakennusosat. Kuten aiemmin mainitsin, rakennuksen autenttisuus ja integriteetti eli rakennuksen arvot säilyvät rakennuksen materiaalissa. Kuten siirretyissä Terijoen huviloissa, parhaiten rakennukset tunnistaa Terijoelta siirretyiksi, jos niihin on tuotu kaikki rakennusosat.

Rakennuksen siirtoa pidetään usein sen arvoa laskevana tekijänä. Ehkä siitä syystä siirtoon ei myönnetä avustuksia. Avustuksen myöntäminen siirtämiseen olisi perusteltua tapauksessa, jossa rakennuksen säilyminen nykyisellä paikallaan ei ole turvattu tai miljöö rakennuksen ympärillä on muuttunut niin huomattavasti, ettei sitä voi enää kutsua alkuperäismiljööksi. Ympäristö on voinut muuttua niin paljon, ettei kohteen kunnostus paikallaan ole kovin mielekästä. Tällaisia surullisia ilmestyksiä ovat usein kaupunkien keskustoihin kerrostalojen puristuksiin jääneet suojellut rakennukset, joille todellisuudessa ei tehdä mitään. Rakennuksia ei kunnosteta, mutta niitä ei toisaalta saa purkaakaan suojelustatuksen vuoksi.

Joskus siirto on ainoa tapa pelastaa rakennus. Useat suojellut kohteet sijaitsevat sellaisilla paikoilla, joissa ne tuskin voivat säilyä. Kohteiden ympäristö on esimerkiksi muuttunut radikaalisti. Usein nämä rakennukset ovat olleet tyhjillään vuosia ja rakennusten korjaus paikallaan on hyvin hankalaa. Ymmärrettävää on, että siirrossa rakennuksesta menetetään aina jotain, mutta jos miljöö ei muutenkaan vastaa enää sitä, mikä se esimerkiksi rakennuksen alkuaikoina oli, mitä silloin oikeastaan menetetään? Kuinka paljon rakennuksen arvosta katoaa, jos se siirretään kunnostettavaksi muualle? Siirtäminen vähentää jossain määrin rakennuksen arvoa, mutta se hinta on maksettava, jos rakennus halutaan ylipäätään säilyttää.

Nykyisin siirrettävään rakennukseen suhtaudutaan laissa kuitenkin uudisrakennuksena. Rakennukseen joudutaan tällöin asentamaan nykykriteerit täyttävä ilmanvaihtojärjestelmä ja rakennusten on täytettävä laissa määrätyt lämmöneristys- ja tiiviysvaatimukset. Tapa ei ole eduksi vanhalle rakennukselle vaan palvelee pikemminkin eristysteollisuutta. Lakia olisi muutettava tai tulkittava niin, että se palvelee vanhojen rakennusten arvoja. Rakennuksen siirto voi olla kulttuuriteko, jos se tehdään rakennuksen arvoja kunnioittaen.

7 YHTEENVETO

Ennen tutkimuksen aloitusta, mielessäni oli suuri määrä kysymyksiä. Koko Terijoen huvila-alueen muodostumisen lisäksi pohdin, miksi huviloita siirrettiin, ketkä niitä siirsivät, miten ja minne rakennuksia siirrettiin sekä kuinka paljon huviloita on yhä jäljellä ja missä kunnossa ne ovat. Lisäksi halusin selvittää millainen rakennus Terijoen huvila on arkkitehtuuriltaan ja mitkä ovat sen tyypillisiä piirteitä. Teoreettinen tausta hahmottui käsitteiden autenttisuus, integriteetti ja kulttuuriympäristö kautta sekä rakennusten siirtämisestä muodostuvasta problematiikasta. Useisiin kysymyksiin sain vastauksia, mutta myös lisää tutkimusta huviloista tarvitaan. Tutkimuksen keskeiseen sisältöön kuuluivat siirretyt huvilat sekä niiden rakennustekniikka ja arkkitehtuuri. Pohjanmaalle siirretyt huvilat muodostavat tutkielmani empiirisen sisällön. Siirrettyjä huviloita on yllättävän paljon tutkimusalueellani. Rakennusten siirtäminen on siis ollut hyvin laajamittaista toimintaa.

Aiheen tausta muodostui huvilakulttuurin historiasta sekä Terijoen huvila-alueen vaiheiden kuvailusta. Terijoki ja Karjalankannas ovat toimineet historiansa aikana monenlaisina ympäristönä. Osittain synnä siihen on alueen luonne rajavyöhykkeenä. Rautatien rakentuminen Viipurin ja Pietarin välille kasvatti Terijoen suosiota kesäasutuspaikkana. Terijoki tuskin olisi kehittynyt yhtä suosituksi kesänviettopaikaksi, jos rautatie ei olisi kulkenut Terijoen kautta. 1800-luvun jälkipuoliskolla tapahtunut muutos Terijoella vaikutti merkittävästi alueen ympäristöön. Metsää hakattiin huviloiden rakennusmateriaaliksi. Huvilat tarjosivat työtä paikallisille, mutta myös muualta tulleille suomalaisille sekä muunmaalaisille. Venäläisryntäys toi alueelle työpaikkoja ja vaurautta, mutta asialla oli myös nurjat puolensa. Lahjoitusmaakysymys ja Suomen politiikka maiden myymisessä venäläisille katkeroitti suomalaisia. Kaupallinen kilpailu huvilatonteista ajoi suomalaiset talonpojat myymään maitaan. Pietarilaisten huvilakausi kesti alueella muutaman vuosikymmenen kunnes Terijoesta tuli osa Suomea. Syttynyt vallankumous ja ensimmäinen maailmansota muutti alueen asujaimiston muutamassa vuodessa lähes täysin. Vallankumous pakotti kesäasukkaat lähtemään. Suomalaiset kerkesivät viettää kesä Terijoella lähes kaksi vuosikymmentä, kunnes alue luovutettiin Neuvostoliitolle.

Terijoen huviloilla on ollut historiansa aikana erilaisia käyttötapoja. 1800-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan saakka huvilat toimivat venäläisten kesäasuntoina. Tällöin niiden käyttö on ollut sidoksissa porvarilliseen elämäntapaan. Huviloiden vuokraajat olivat kuitenkin suurimmaksi osaksi pikkuvirkamiehiä, eivät ylintä porvaristoa. Pietarilaisten lähdettyä, suomalaiset hankkivat itselleen huviloita 1920–1930-luvuilla. Suomalaiset huviloiden käyttäjät olivat enimmäkseen tavallisia,

keskiluokkaisia perheitä, joilla ei ollut samanlaista palveluskuntaa tai porvarillista elämäntyyliä kuin osalla pietarilaisista. Myös ne venäläiset, jotka päättivät jäädä asumaan huviloihinsa, joutuivat luopumaan yläluokkaisesta elämäntavastaan ja tyytyä paljon yksinkertaisempaan elämään.

Venäläisten huvila-asukkaiden ja heidän rakennuttamien huviloiden muodostama kulttuuriympäristö Terijoella on kovin toisennäköinen kuin samojen rakennusten elämä Pohjanmaalla suomalaisten koteina tai kouluina. Siirretyt huvilat saivat usein täysin eri käyttötarkoituksen kotina, kouluna tai yhdistyksen toimitilana. Rakennuksessa, jossa Terijoella oli asunut vain yksi porvarillisperhe, asui rakennuksen siirtämisen jälkeen kolmesta neljään perhettä. Samalla niiden ulkonäkö saattoi muuttua merkittävästi. Rautatieaseman muuttaminen kouluksi on vaatinut isoja muutostöitä koko rakennukseen.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli lisätä ymmärrystä ja tietoa Terijoen huviloista yleensä. 1800-luvun huvila-arkkitehtuuri oli monimuotoista. Huvila oli tuolloin uusi rakennustyyppi, minkä vuoksi huviloiden suunnittelu oli vapaampaa, koska tietty normisto rakennusten suunnittelussa ei ollut vielä kehittynyt. Uudet tyyli, kuten sveitsiläistyyli ja cottage saapuivat Suomeen ammattilehtien kautta. Koska Terijoen huviloiden arkkitehtuurista oli tehty jo kattava selvitys, en keskittynyt työssäni selvittämään sitä erityisen tarkasti. Terijoen huviloiden arkkitehtuuri noudatti niitä tyyliä, jotka huvila-arkkitehtuurissa olivat vuosisadan vaihteessa muodissa. Terijoen rajaluonne vaikutti huviloihin siten, että rakennuksiin tuli vaikutteita niin idästä kuin lännestä. Huvilat saivat omalaatuisen leimansa talonpoikaisarkkitehtuurista ja karjalaisista tai venäläisistä tyylipiirteistä. Suomalaisten rakentamat huvilat edustivat pitkään talonpoikaista rakentamisen perinnettä. Myös niihin alkoivat vaikuttaa huvila-arkkitehtuurin muoti-ilmiöt. Siirretyt rakennukset saivat piirteitä muun muassa 1920-luvun klassismista, mutta osa rakennuksista säilytti terijokelaisen ilmeensä.

Tutkimuskohteenani olevista siirretyistä huviloista selvitin rakennusten tyyppillisiä piirteitä. Siirretyissä rakennuksissa on vielä jäljellä piirteitä Terijoen huvila-ajoista. Lasikuisti, vuorilaudoitus ja ikkunatyyppi ovat selvimmät merkit, joista huvilan voi tunnistaa Terijoelta siirretyksi. Samanlaisia piirteitä tosin käytettiin huvila-arkkitehtuurissa myös muualla. Rakennusten paikka, kuntien keskustoissa, ratojen varsilla on kuitenkin erikoinen huvilalle, mikä kertoo siitä, että rakennus on Terijoelta. Osa rakennuksista on kuitenkin muutettu kauttaaltaan niin ettei piirteitä Terijoen huvilasta ole nähtävillä. Terijokelaisuus siirtyy rakennuksissa vain hirsirungossa ja tietona siitä, että rakennus on siirretty Terijoelta.

Huviloiden siirto oli yksi keskeinen tutkimukseni aihe. Tutkimuksessani oli tarkoitus selvittää, miten ja minne huviloita on siirretty, ketkä niitä siirsivät ja mitä kaikkea siirrettiin mukana. Pietarilaisten lähdettyä tyhjilleen jääneille huviloille oli keksittävä jotain käyttöä rapistumisen

ehkäisemiseksi. Suomen valtio laati lain helpottamaan huviloiden myyntiä ja vuokrausta. Tuhansia huiloita myytiin, mutta rakennuksia jäi myös valtiolle. Rakennusten siirtäminen on ollut jossain määrin ammattimaista, mutta rakennuksia ovat siirtäneet myös yksittäiset henkilöt itselleen. Rakennuksia ovat tulleet siirtämään henkilöt niin paikkakunnilta, jonne huiloita siirrettiin kuin myös Terijoelta. Asiasta on ilmeisesti sovittu tapauskohtaisesti. Yksityiskohtaista tietoa siitä, miten huvilat siirrettiin, oli vaikea löytää. Rakennusmateriaali kuljetettiin rautateitä pitkin, kuten jo aiemmin tiesin, mutta rakennusten purkamisesta Terijoella, materiaalin lastaamisesta junaan tai esimerkiksi kuljetusten hinnoittelusta oli vaikeaa löytää uutta tietoa.

Huviloiden siirrossa rautatiellä oli merkittävä vaikutus. Rautatieverkosto määräsi pitkälti sen, minne huiloita pystytettiin. Rakennukset on pystytetty aivan rautatien viereen tai ainakin kunnan keskustan tuntumaan. Kauas maaseudulle rakennuksia ei siirretty. Terijoelta siirrettiin niin kookkaita rakennuksia kuin pieniä huiloita. Terijoen huviloiden siirto ympäri maata on ollut hyvin laajaa. Huiloita siirrettiin, koska niitä pidettiin hyvistä materiaaleista valmistetuiksi. Halpa hinta oli todennäköisesti tärkein syy huvilan hankintaan.

Tutkimuksen tavoitteena oli muodostaa kokonaiskuva Pohjanmaalle siirretyistä Terijoen huiloista. Rakennuksia oli tutkimusalueellani enemmän kuin olin kuvitellut. Aluerajaukseni kolmeen maakuntaan, Pohjanmaan, Etelä- ja Keski-Pohjanmaan maakuntiin oli laajuudeltaan mielestäni sopiva tämän suuruiseen tutkimukseen kuin myös ajallinen rajaus 1870-luvulta 1930-luvulle. Huiloita löytyi tältä alueelta vajaa neljäkymmentä. Rakennuksia on purettu ainakin kymmenen ja tyhjiillään niitä on viisi. Monessa huvilassa kuitenkin edelleen asutaan tai ne ovat muussa käytössä, kuten Kauhajoen huvila eduskuntamuseona. Suuri osa rakennuksista on toiminut omakotitalona koko siirtonsa jälkeisen ajan. Suuret rakennukset ovat olleet muussa kuin asuinkäytössä, kouluna, apteekkina ja tehtaan konttorina.

Tutkimusta voisi laajentaa muun Suomen Terijoelta siirrettyihin huiloihin. Ilmiöön liittyy runsaasti spekulointia siitä, mitkä huvilat on tuotu Terijoelta ja mitkä eivät, joten jo sen vuoksi olisi syytä selvittää rakennusten alkuperää tarkemmin. Huviloiden siirrosta ei tosin pidetty kovin tarkkaa kirjaa, joten rakennusten historian yksityiskohtainen selvittäminen voi olla hankalaa. Myös huviloiden tyylipiirteitä ja arkkitehtuuria olisi tutkittava tarkemmin. Mielenkiintoista olisi lisäksi selvittää, kuinka paljon siirretyt huvilat ovat vaikuttaneet alueen muuhun arkkitehtuuriin ja onko koristeellisia tyylipiirteitä kopioitu naapurirakennuksiin, niin kuin on väitetty. Edelleen Terijoella pystyssä olevista huiloista tulisi tehdä selvitys. Rappeutuva ja harveneva huvilakanta olisi dokumentoitava vielä, kun rakennuksia on edes muutama jäljellä.

Rakennusten siirtoa yleensä olisi myös tutkittava tarkemmin. Millaisia rakennuksia on siirretty ja miten? Ketkä rakennuksia siirsivät aikoinaan ja millaista työvoimaa rakennusten siirto vaati? Onko rakennuksista siirretty aina kaikki rakennusosat vai onko vain hirsikehikkoa pidetty siirtämisen arvoisena? Tällaisen tiedon selvittäminen auttaisi nykypäivän rakennusten siirtäjiä ymmärtämään siirtämisen historiallista taustaa.

Terijoen huviloita arvosteltiin jo aikanaan rakennuspaikallaan koreilunhaluisiksi ja pröystäileviksi. Huviloiden siirtämistä paheksuttiin niiden maaseudulle sopimattoman ulkomuotonsa vuoksi. Nykyään rakennukset mielletään arvokkaaksi rakennusperinnöksi ja niiden ajatellaan sopivan ympäristöönsä hyvin. Suurin osa rakennuksista on rakennettu 1800-luvun puolella ja ne on siirrettykin jo lähes sata vuotta sitten, joten ne ovat jo ikänsä puolesta harvinaisia ja arvokasta rakennusperintöä.

Jotta rakennusten tulevaisuus voitaisi taata, tulisi ne suojella esimerkiksi kaavassa. Erityisesti hyvin alkuperäisessä tai siirron aikaisessa asussa säilyneet huvilat tulisi suojella. Joitain rakennuksia ympäri Suomen on suojeltu asemakaavassa, esimerkiksi Joensuussa ja Karjaalla. Pohjanmaan alueen huviloista ei ole tiedossani, että niitä olisi suojeltu. Isonkyrön koulusta oli vireillä kohteen suojelu rakennussuojelulailla, mutta lakia ei silloin käytetty. Vaasassa Vaskiluodon huvilat halutaan suojella kaavassa, mutta kaavaprosessi on vielä kesken.³²⁸

Huviloiden suurin uhka on rakennusten häviäminen purkamisen tai lahoamisen kautta. Huviloita on purettu vuosikymmenten aikana ainakin satoja. Kaikista siirretyistä huviloista ilmeisesti vähemmän on vielä pystyssä kuin mitä on purettu tai muuten hävinnyt. Suuri osa kaupunkeihin siirretyistä huviloista purettiin jo varhain kaupunkien kasvun tieltä. Pienempien taajamien huvilat ovat säilyneet paremmin.³²⁹ Tutkimusalueellani huviloita on säilynyt yllättävän paljon. Rakennuksille, jotka ovat käytössä, voi ennustaa pitkää tulevaisuutta. Jos rakennuksia huolletaan ja korjataan asianmukaisesti, säilyvät ne varmasti myös tuleville sukupolville. Täysin vaille käyttöä jääneet rakennukset ovat vaarassa tuhoutua. Vaikka ne olisivat rakennustaiteellisesti ja historiallisesti arvokkaita, ei arvoa välttämättä ymmärretä kaupungin päättävissä elimissä, jos rakennusten hoitoa on laiminlyöty. Ollessaan pitkään tyhjiillään, rakennusten kunto huononee ja korjauskustannukset kasvavat. Parhaiten rakennus säilyy, kun sitä käytetään ja huolletaan. Huviloiden siirto on vaatinut siirtäjiltään valtavia ponnistuksia. Tuhansien huviloiden siirto lyhyen ajan sisällä on jo sinänsä merkittävä tapahtuma suomalaisessa historiassa, joten jo sen vuoksi rakennuksissa on kulttuurisia ja historiallisia arvoja, joiden vuoksi rakennusten säilyminen jälkipolville tulee taata.

³²⁸ Pohjalainen 2010.

³²⁹ Veijovuori 1996, 19.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

ARKISTOT JA MUUT PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Buckman, T. (TB). *Kirjeet*. Yksityisarkisto. Isokyrö.

Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. Hämäläinen, L. (2010). *Muistojen kultaama kultamaa : Terijoen representaatiot muistelmakirjallisuudessa*. Pro gradu -tutkielma.

Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Pyykönen, L. (1969). *Terijoki venäläisenä huvila-asutusalueena*. Pro gradu -tutkielma.

Kansalliskirjasto. *7. Temaattisia karttoja*. Helsinki.

K.H.Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo. Kokkola.

Museovirasto (MV), Helsinki.

Historian kuvakokoelma, Karjalan Liiton kokoelma.

Kansantieteen kuvakokoelma, Uno Peltoniemen kokoelma.

Kansantieteen toimiston keruuarkisto, Kansantieteelliset kyselyt vuosina 1956–1996.

Ravea, T. (2014). *Järvenpään säilyneet Terijoki-huvilat*. Muistiinpanot. Järvenpää.

Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SEAMK), Seinäjoki. Koskimies, P. (2013). *1800-luvun asuinrakennuksen kuntoarvio ja korjaussuunnitelma*. Opinnäytetyö.

Syväoja, E. (ES). 2016–2018. Yksityisarkisto & Kenttätyömuistiinpanot. Lapua.

Tampereen ammattikorkeakoulu (TAMK), Tampere. Koivusilta, K. (2003). *Villa Gernandt eli Käpylinna*. Tutkintotyö.

Turun yliopisto, Turku Eeva, R. (2015). *Paratiisi idän ja lännen rajalla : Terijoen rakennettu houkutus matkailupaikkakuntana 1920- ja 1930-luvuilla*. Pro gradu -tutkielma.

Turun yliopisto, Turku. Strandman-Suontausta, P. (1987). *Karjalan kannas huvila-asutus-alueena ja ns. terijokelaishuvila*. Pro gradu- tutkielma.

SUULLISET JA KIRJALLISET TIEDONANNOT

Hallavainio, S. (11.12.2018). Kirjallinen tiedonanto.

Hautamäki, H. (16.10.2018). Haastattelu.

Härkönen, N. (13.12.2017). Kirjallinen tiedonanto.

Koukku, A. (2.5.2017). Kirjallinen tiedonanto.

Kuoppala, A. (18.10.2017). Puhelinkeskustelu.

Rantala, K. (20.10.2017). Haastattelu.

Saari, E. (12.11.2017). Kirjallinen tiedonanto.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Arkistojen portti. (2013). *Asutushallituksen ulkomaalaisten omaisuuden Viipurin läänin hoitokunta.*

Haettu 10.9.2018 osoitteesta

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Asutushallituksen_ulkomaalaisten_omaisuuden_Viipurin_läänin_hoitokunta

Google Maps. (2018). [Näyttökuvaa]. Haettu 23.11.2018 osoitteesta <https://www.google.com/maps>

Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo. (2011). *Rakennusinventointi Seinäjoen kaupungin keskusta-alueella.*

Haettu 23.11.2018 osoitteesta

https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/asuminenjaymparisto/kaavoitus/asemakaavat/01_keskusta/f62RM4ZLR/Inventointiraportti_keskusta-alue2011_valmis_paino_pieni.pdf?fbclid=IwAR0Jee5MLP2hrBy-hns69H3DC4mIlWElOteFIdOWr_Xieo4jJP9IPmMhp_A

Hinnerichsen, M. (2015). *Nurmon kulttuuriympäristöselvitys. Nurmon keskustan osayleiskaavan tarkistuksen ja laajennuksen taustaselvitys. Kulttuuriympäristö 2015.* Etelä-

Pohjanmaan maakuntamuseo. Haettu 31.10.2018 osoitteesta

https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/asuminenjaymparisto/kaavoitus/yleiskaavat/nurmonkeskustanosayleiskaavantarkistus/uGuKc8Wcl/Nurmo_oyk_Kulttuuriymparistoselvitys_2015_p.pdf

- ICOMOS. (2011). *1900-luvun rakennusperinnön suojelun periaatteita, Madridin asiakirja 2011*. Haettu 30.10.2018 osoitteesta http://www.icomos-isc20c.org/pdf/madridindokumentti_suomeksi08052014.pdf
- ICOMOS. (1994). *The Nara Document on Authenticity*. Haettu 31.10.2018 osoitteesta <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>
- Jokilehto, J. (2006). *Considerations on Authenticity and Integrity in World Heritage Context*. City & Time 2 (1): 1. Haettu 30.10.2018 osoitteesta <http://www.ceci-br.org/novo/revista/docs2006/CT-2006-44.pdf>
- Kangas, E. (2009). *Lapuan osayleiskaavan kulttuuriympäristöselvitys. Laaja kohderaportti*. Haettu 19.9.2017 osoitteesta <https://docplayer.fi/8095327-Lapuan-keskustajaman-ja-ympariston-kulttuuriymparis-toselvitys-lapuan-kaupunki.html>
- Karjalan liitto ry. *Karttoja Terijoelta ja ympäristöstä*. Haettu 22.11.2018 osoitteesta http://vanha.karjalanliitto.fi/karjalan_liitto/jasenyhdistyssivut/terijoki-seura_ry/kotisivu/karttoja
- Karjalan liitto ry. (2018). *Terijoki-Seura ry: esittely*. Haettu 22.11.2018 osoitteesta http://vanha.karjalanliitto.fi/karjalan_liitto/jasenyhdistyssivut/terijoki-seura_ry/kotisivu
- Kauhajoen museoyhdistys ry. *Kauhajoen lyseo*. Haettu 23.11.2018 osoitteesta <https://lukio.kauhajoki.fi/galleria/kuvat/lv2011-2012/2011-Kauhajoen-lukion-historia-1928-2011/slideshow>
- Kemppi, H. (2017). *Kielletty kupoli, avattu alttari: Venäläisyyden häivyttäminen Suomen ortodoksisesta kirkkoarkkitehtuurista 1918–1939 : Lektio. Tahiti : Taidehistoria Tieteenä, (2)* Haettu 21.12.2018 osoitteesta <https://tahiti.journal.fi/article/view/66859/27155>
- Kivilaakso, A. *Rakennusperintö suojelun kohteena*. Haettu 1.11.2018 osoitteesta <http://www.mfa.fi/files/mfa/Rakennussuojelu/Rakennussuojelu.pdf>
- KOKKOLA-KARLEBY. (2018). [Facebook-julkaisu]. Haettu 27.11.2018 osoitteesta <https://web.facebook.com/groups/kokkola/>
- KUOMA - Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisterikoulutus. Haettu 1.11.2018 osoitteesta <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/mutku/oppiaineet/kuoma>

- Laasonen, M. (2015). *Tilausravintola Pinkki Alvar, historia*. Haettu 10.9.2018 osoitteesta <http://www.pinkkialvar.fi/historia.htm>
- Lapuaa pitkin poikin. (2018). [Facebook -julkaisu]. Haettu 25.10.2018 osoitteesta <https://web.facebook.com/groups/110018435698838/>
- Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola L. & Himberg, T. (2012). *Menetelmäpolkuja humanisteille*. Jyväskylän yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Haettu 14.9.2017 osoitteesta <http://www.jyu.fi/mehu>
- Marttila, V. *Kauhajoen yhteislyseo talvisodan aikaisessa asussaan*. Haettu 16.11.2018 osoitteesta <https://www.eduskunta.fi/FI/NuortenEduskunta/eduskunta-kauhajoella/Sivut/eduskunta-matkusti-yolla-kohti-maaranpaata.aspx>
- Mielty, K. (26.3.2018). *Keskikoulua Isossakyrössä jatkosodan varjossa*. [Blogikirjoitus]. Haettu 13.9.2018 osoitteesta <http://kalervomielty.blogspot.com/2018/03/keskikoulua-isossakyrössä-jatkosodan.html>
- Pohjanmaan museo & kaupunkisuunnittelu. (2000). *Rakennusperinneselvitys – Värdefulla byggnader*. Haettu 6.11.2018 osoitteesta https://www.vaasa.fi/sites/default/files/2000_vaasan_rakennusperinneselvitys2.pdf
- Seinäjoen kaupunki. (2014). *Porstua -verkkopalvelu*. Haettu 6.11.2018 osoitteesta <http://www.porstuakirjastot.fi/items/show/3931>
- Sevón, V. *Terijoen historiaa*. Haettu 2.10.2018 osoitteesta http://vanha.karjalanliitto.fi/karjalan_liitto/jasenyhdistyssivut/terijoki-seura_ry/kotisivu/terijoen_yleisesittely/terijoen_historiakatsaus
- Terijoen huvilaelämän vaiheet – Terijoen merikylpylä 5-vuotias. (1928). Haettu 12.12.2018 osoitteesta http://vanha.karjalanliitto.fi/karjalan_liitto/jasenyhdistyssivut/terijoki-seura_ry/kotisivu/terijoen_historiaa
- Vaasan kaupunki. (2010). *Kulttuuriympäristöselvitys*. Haettu 6.11.2018 osoitteesta <https://docplayer.fi/68628174-Vaasa-kulttuuriymparistoselvitys.html>
- Vanhoja valokuvia Kurikasta. (2018). [Facebook -julkaisu]. Haettu 23.11.2018 osoitteesta <https://web.facebook.com/groups/631789503578119/>
- Ympäristöministeriö, Opetus- ja kulttuuriministeriö & Museovirasto. (2017). *Kulttuuriympäristömme*. Haettu 1.11.2018 osoitteesta http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ ja_tutustu/Kulttuuriymparistomme

Ximfell. (2017). *Suomen kunnat 2017*. Haettu 22.11.2018 osoitteesta

https://fi.m.wikipedia.org/wiki/Tiedosto:Finnish_municipalities_2017.png

KIRJALLISUUS

Aarrevaara, E. (2009). *Maaseudun kulttuuriympäristön muutos ja suunnitteluprofessio 1900-luvulla*. Väitöskirja. Teknillinen korkeakoulu. Arkkitehtuurin tutkimuksia 2009/37. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu.

Aejmelaeus, S. (1982). Antinkadun lasten ikioma laakso. Teoksessa Aejmelaeus, S., Heikkilä, R., Kokko, M., Mannermaa, E. & Tilli, K. (toim.). *Terijoki. I, paratiisi meren rannalla*. Hämeenlinna: Karisto.

Ahmas, K. (1992). *Kokkolan rakennuskulttuuria ja kulttuurimaisemia : Inventointi vv. 1983–1991 = byggnadskultur och kulturlandskap i Karleby : Inventering aren 1983–1991*. Kokkola: Kokkolan kaupunki.

Andrejeva, V. & Rajainen, S. S. (1977). *Talo Vammelsuussa*. Porvoo ; Helsinki ; Juva: WSOY.

Brunila, B. (1913). Sananen huokeista kesäasunnoista. *Otava. Kuvallinen kuukauslehti*. (5). (s. 217–232).

Cardberg, C. J. (1989). Kartanoita ja kesähuviloita. Teoksessa Sarajas-Korte, S. (toim.), *Ars : Suomen taide*. 4. (s. 47–65) Espoo: Weilin + Göös.

Ekola, T. (20.9.2010). Terijoen pitsihuvilat tuotiin Vaskiluotoon joka osa tallella. *Pohjalainen*.

Haapala, M. (2010). Rakennussuojelulainsäädäntö uudistuu. Teoksessa: Ikkala, M. & Joutsalmi, S. (toim.) *Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja*. 3. Helsinki: Museovirasto.

Hanni, E. (2015). *Kotosin kannuksesta : Historiaa, kuvia ja tarinoita*. Kannus: Kannus-Seura ry.

Hautajärvi, H. (2011). *Omakotitaloja*. Helsinki: Rakennustieto.

Heikkilä, R. (2004). *Terijoki : Kadotettu paratiisi*. Helsinki: Tammi.

Heikkilä, R. (toim.). (1986). *Kultaisten rantojen kannas : Kuvauksia Terijoen maisemista ja ihmisistä*. Hämeenlinna: Karisto.

Heikkilä, R. (toim.). (1982). *Terijoki I : Paratiisi meren rannalla*. Hämeenlinna: Karisto.

Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto, yleiskaavaosasto. (1977). *Meilahden huvila-alue*. Helsinki: Helsingin kaupunki.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita* (15. uud. p.). Helsinki: Tammi.
- Hämäläinen, V. (1974). *Karjalan kannaksen venäläinen kesäasutus ja sen vaikutus Suomen ja Venäjän suhteiden kehitykseen autonomian ajan lopulla*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis, Series A, 59. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hämäläinen, V. (1983). *Karjalan kannaksen venäläinen kesäasukysymys maamme itsenäisyyden kaudella*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ivars, M. (2010). Museotalo goes home. Teoksessa: Ikkala, M. & Joutsalmi, S. (toim.). *Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja*. 3. (s. 9–17). Helsinki: Museovirasto.
- Jokinen, T. & Honkala, L. (2000). *Arkkitehtuurin sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Jutikkala, E., Blomstedt, Y. & Hakalehto, I. (1967). *Näkökulmia menneisyyteen : Eino Jutikkalan juhlakirja*. Porvoo ; Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kaila, P., Pietarila, P. & Tomminen, H. (1987). *Talo kautta aikojen 1: Julkisivujen historia*. Helsinki: Rakentajain Kustannus Oy.
- Kannaksen lehti. (21.7.1928). Huvila poissirrettäväksi. *Kannaksen lehti*. (s. 4).
- Karste-Liikkanen, G., Viikuna, K. & Valonen, N. (toim.). (1968). *Kansatieteellinen arkisto*. 20, *Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämäntähtäessä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918 = St. Petersburg im Leben der karelischen Landenge vom ausgehenden 19. Jh. bis zum Jahre 1918*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Kervinen, U. (2016). *Terijoen kuokkalan juurilla*. Helsinki: BoD - Books on Demand.
- Kirkinen, H. (1981). *Karjalantalo : Kuva karjalan asumiskulttuurista*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kivinen, P., Korvenmaa, P. & Piironen, E. (1982). *Lars Sonck 1870–1956 : Arkkitehti – Architect*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
- Korhonen, T. (2014). *Kuisti : suoja, tila, koru ja viesti*. Teoksessa: *Portaalta porstuaan*. Turku: Rakennusperinteen Ystävät Ry.
- Korhonen, T. (2005). Rakennustutkimus. Teoksessa: Korkiakangas, P., Olsson, P. & Ruotsala, H. (toim.). *Polkuja etnologian menetelmiin*. (s. 160–183). Helsinki: Ethnos.
- Korhonen, T. & Eskelinen, J. (2007). *Suomalainen ikkuna*. Helsinki: Multikustannus.
- Krasner, E. & Einsiedel, A. V. (2005). *The Russian House : Architecture & Interiors*. London: Scriptum.
- Kuorikoski, J. & Lönnroth, L. (2018). *Hirsitalo muuttaa : Opas hirsitalon siirtäjälle*. Helsinki: Moreeni.

- Kähönen, E. (1982). *Entinen Terijoki : Kylämuistoja*. Kouvola: E. Kähönen.
- Källi, H. (22.09.2010). Nuoret häärvät huvikummissa. *Ilkka*. Rakenna ja sisusta.
- Lahti, T. (2015). *Rautatieläiselämää Seinäjoella: Kapernaumin kyläkirja*. Seinäjoki: Seinäjoen historiallinen yhdistys.
- Lahti, T., Heikkilä, J., Kataja, T. & Ekola, V. (2002). *Seinäjoen rakennuskulttuuria : Asutus, kulttuurimaisema ja vanha rakennuskanta*. Seinäjoki: Seinäjoen historiallinen yhdistys.
- Laine, M. & Orrenmaa, A. (2012). *Rakkaat vanhat puutalot : Säilyttäjän opaskirja*. Helsinki: Otava.
- Lampi, P. (2007). *Oma tupa, oma lupa : Suomen omakotiliitto 1947–2007 : Omakotiliikkeen ja -rakentamisen sekä pientaloasumisen historiaa ja kehitysvaiheita*. Helsinki: Suomen omakotiliitto.
- Lapuan Sanomat (5.12.1989). Terijoen huvilat ovat tsaarinajan rakennustaidetta. *Lapuan Sanomat*.
- Laurila, O. A. (1975). *Kauhajoen yhteislyseo 1928–1975*. Kauhajoki: Kauhajoen yhteislyseo.
- Lindahl, G. (1925). Kannakseltako lepo- ja kesäkoti maamme kättilöille? *Kättilölehti*. (11). (s. 203–206).
- Miroljov, P. (1987). Varhaisvuosia koulun ja kirkon lumopiirissä. Teoksessa: Aejmelaeus, S., Heikkilä, R., Mannermaa, E., Nurminen, M. & Tilli, K. (toim.). *Terijoki, lumottu ranta : Kuvauksia kannakselta ja Terijoelta*. (s. 241–260). Hämeenlinna: Karisto.
- Mårtensson, H. (2004). *Snickarglädje : Dekorativ träarkitektur*. Kalmar: Akantus.
- Mårtensson, H. & Korhonen, T. (1995). *Kuistit ja verannat*. Helsinki: Rakennusalan kustantajat.
- Niiranen, T. (1981). *Miten ennen asuttiin : Vanhat rakennukset ja sisustukset*. Helsinki: Otava.
- Nikula, R. (1990). Rakennustaiteen 1920– ja 1930-luku. Teoksessa: Sarajas-Korte, S., Rista, E., Rätty, R. & Aav, M. (toim.). *Ars : Suomen taide*. 5. Espoo: Weilin + Göös.
- Paasmala, H. (2014). *Autenttisuuden ja integriteetin säilyminen rakennusperinnössä - Vanhan Rauman pihatalot ja talousrakennukset*. Diplomityö. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos.
- Paloheimo, E. (2000). *Metsä ja puu. 4, puinen rakennus*. Helsinki: Rakennustieto.
- Paloposki, A. (1936). *Rajalla on rauhallista*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Paloposki, T. (1984). Terijoen luonnonmaisema ja kulttuurimiljö. Teoksessa: Heikkilä, R. (toim.). *Terijoki 2 : Unelma ennen myrskyä: Kotiseutumustoja*. (s. 304–309). Hämeenlinna: Karisto.

- Paulaharju, S. (1906). *Asuinrakennuksista Uudellakirkolla Viipurin läänissä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Perkkiö, M. (2007). *Utilitas restauroinnissa : Historiallisen rakennuksen käyttötarkoituksen muutos ja funktionaalinen integriteetti*. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis, Series C, Technica 288. Oulu: Oulun yliopisto.
- Reijonen, T. (1968). *Kannaksen mosaiikkimaailma*. Helsinki: Otava.
- Rinne, H. (2015). *Perinnemestarin kesämökki : Kunnostaminen kesä- ja talvikäyttöön*. Helsinki: WSOY.
- Rinta-Tassi, O. (2003). *Kurikan historia. 2, kappelista kauppalaksi vuodesta 1809 vuoteen 1965 : Osa I : Väestö, elinkeinot, hallinto*. Kurikka: Kurikan kaupunki.
- Rosengren, C. (2003). *Unelmana kesä : Huvilaelämää 1910-luvun Ruissalossa*. Turku: Turun yliopisto, kulttuurihistoria.
- Soiri-Snellman, H. (1985). *Ruissalon huvilat : Turun Ruissalon, Iso-pukin ja Pikku-pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo : Byggnadshistorik och -förteckning över villorna på öarna Runsala, Stora bockholmen och Lilla bockholmen i Åbo = Runsala villor*. Turku: Turun maakuntamuseo.
- Standertskjöld, E. (2006). *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet : 1900-1920*. Helsinki: Rakennustieto.
- Teräväinen, H. (2006). *Lapuan Vanha Paukku - uudeksi rakennettu ja puhuttu: Kulttuuriympäristön diskursiivinen muodostuminen tapaustutkimuksessa*. Väitöskirja. Teknillinen korkeakoulu. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2006/24. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Tuokko, K. (2000). *Rajalla rauhatonta*. Turku: K. Tuokko.
- Tuokko, K. K. (1984). Terijoen metsistä ja metsätaloudesta. Teoksessa: Aejmelaeus, S., Heikkilä, R., Kokko, M., Mannermaa, E. & Tilli, K. (toim.). *Terijoki 2 : Unelma ennen myrskyä: Kotiseutumustoja*. (s. 256–259). Hämeenlinna: Karisto.
- Tuovinen, P. (1992). *Ympäristökuva ja symboliikka : Ympäristökuvan ja siihen liittyvien merkitysten analysointimetodiikasta*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Veijovuori, M. (1996). Mitä kannaksen venäläishuviloille tapahtui itsenäisessä Suomessa? *Museoviesti: Etelä-Karjalan Maakuntamuseon Tiedotuslehti* (1). (s. 18–20).

- Vikstedt, J. (1920). Pikkukaupunkiemme myöhemmässä rakennustyyllissä ilmenevien epäkohtien poistamisesta. *Rakennustaito*. (25–26). (s. 211–215).
- Viljo, E. M. (1989). Kaupungistuvan yhteiskunnan rakennustaide. Teoksessa Sarajas-Korte, S. (toim.). *Ars : Suomen taide*. 4. (s. 76–111). Espoo: Weilin + Göös.
- Vuori, O. (1966). *Kesähuvilanomistus Suomessa : Kartoittava tutkimus kesäasutuksesta ja huvilanomistuksesta taloudellisena ilmiönä*. Turku: Turun yliopisto.
- Wäre, R. (1989). Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa. Teoksessa Sarajas-Korte, S. (toim.). *Ars : Suomen taide*. 4. (s. 112–181). Espoo: Weilin + Göös.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Terijoen sijainti (Karjalan liitto ry 2018).	2
Kuva 2. Tutkimuksen maakuntarajaus, vihreä: Pohjanmaa, sininen: Keski-Pohjanmaa, keltainen: Etelä-Pohjanmaa (Ximfeli, Suomen kunnat 2017).	3
Kuva 3. Terijoen opaskarttaan vuodelta 1902 on merkitty mm. huvilatontit (Karjalan liitto ry).....	18
Kuva 4. Mainoksia huviloiden myynnistä alkoi ilmestyä paikallisiin lehtiin (Kannaksen lehti 1928)...	23
Kuva 5. Huutokauppaa Terijoella (MV: HK 19451228: 67.29).	24
Kuva 6. Tyhjillään oleva huvila Terijoella vuonna 1937 (Uuno Peltoniemi, MV: KK 5575:3250).	25
Kuva 7. Kirjailija Leonid Andrejevin huvila Vammelsuussa Uudellakirkolla (MV: HK 19451228:80.2).	33
Kuva 8. Nykyisen Suomen alueelle Kannakselta siirretyt huvilat 1980-luvun alussa kerätyn tiedon mukaan (Strandman-Suontausta 1987, liite 5. Turun yliopisto).	39
Kuva 9. Rautatieverkosto Pohjanmaalla vuonna 1917 (Kansalliskirjasto).	40
Kuva 10. Yhteislyseota pystytetään Kauhajoella (Kauhajoen museohdistys ry).	41
Kuva 11. Emmi Jurkan huvila Terijoella (Syväoja 2016).	44
Kuva 12. Torstia puretaan (Lapuaa pitkin poikin, Facebook -julkaisu).	46
Kuva 13. Tyypillinen ikkuna Terijoella (Syväoja 2018).....	48
Kuva 14. Erityisen koristeelliset vuorilaudat Vaasassa (Syväoja 2018).	48
Kuva 15. Lasikuisti Vaasassa (Syväoja 2018).	50
Kuva 16. Lehtisahakoristelua Kuoppalan talossa Lapualla. (Syväoja 2018).	51
Kuva 17. Ville Kuoppalan talo (Syväoja 2016).	52
Kuva 18. Haapamäen kutomo (Syväoja 2018).	54
Kuva 19. Haapamäen kutomon rakennuspiirustus (Lapuan Sanomat 1989).	55
Kuva 20. Lapuan vanha musiikkiopisto (Syväoja 2018).....	55
Kuva 21. Alvar Torstin mukaan nimetty rakennus (Lapuaa pitkin poikin, Facebook-julkaisu).	56
Kuva 22. Lapualta uudelleen siirretty rakennus Janakkalassa. (Hallavainio 2018).	57

Kuva 23. Ravintola Pinkka Alvar (Syväoja 2018).....	58
Kuva 24. Halmion liiketalo Kauhavan keskustassa (Vanhoja valokuvia Kurikasta, Facebook-julkaisu).	59
Kuva 25. Ilta- ja aamuruskoksi nimitetty huvila (Syväoja 2018).....	60
Kuva 26. Onnela (Syväoja 2018).....	61
Kuva 27. Solbacka (Syväoja 2018).....	62
Kuva 28. Ylänkö tai Syrjä (Syväoja 2018).....	63
Kuva 29. Pakkamestarinkatu 6 (Syväoja 2018).....	64
Kuva 30. Hedebo (Syväoja 2018).....	64
Kuva 31. Granbacka (Syväoja 2018).....	65
Kuva 32. Kalevankatu 34 (Syväoja 2018).....	66
Kuva 33. Söyringin villa (Syväoja 2018).....	66
Kuva 34. Puskala (Syväoja 2018).....	67
Kuva 35. Hertzenin talo (Seinäjoen kaupunki).....	68
Kuva 36. Vapaudentie 28 (MV: K28: 5.).....	69
Kuva 37. Toivola (Syväoja 2018).....	70
Kuva 38. Niemeläntie 6 (Syväoja 2018).....	71
Kuva 39. Niemeläntie 8 (Syväoja 2018).....	72
Kuva 40. Niemeläntie 10 (Syväoja 2018).....	73
Kuva 41. Niemeläntie 12 (Syväoja 2018).....	74
Kuva 42. Niemeläntie 16 (Syväoja 2018).....	75
Kuva 43. Vöyrinkatu 19–21 (Syväoja 2018).....	76
Kuva 44. Kaupunginranta 16 (Google Maps -näyttökuvaa).....	76
Kuva 45. Terijoen huvila Kokkolassa (K.H.Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo).	77
Kuva 46. Terijoen huvila Potinrannassa (KOKKOLA-KARLEBY, Facebook-julkaisu.).....	78
Kuva 47. Marjapuuro (Syväoja 2018).....	79

Kuva 48. Kauhajoen yhteislyseo talvisodan aikaisessa asussaan (Marttila).....	80
Kuva 49. Kauhajoen yhteislyseo nykyasussaan (Kauhajoen museoyhdistys ry).	82
Kuva 50. Terijoen huvila Kurikan keskustassa kuvassa vasemmalla (Rinta-Tassi 2003, 549).	82
Kuva 51. Terijoen huvila Kurikan Kusikivellä (Vanhoja valokuvia Kurikasta, Facebook-julkaisu).....	83
Kuva 52. Huviloita Kannuksessa. Ylhäällä vasemmalla todennäköisesti Justus Sarisalon huvila, oikealla Eskolan nuorisoseuran talo. (Hanni 2015, 135–137).....	85